

MOR ÇATI
KADIN SIGINAGI
VAKFI

İstanbul Bilgi Üniversitesi
İNSAN HAKLARI HUKUKU
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ

İstanbul
Bilgi Üniversitesi

Kadınların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi

Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle
Mücadelede Hukuk Seminerleri:
Eğitim Değerlendirme ve Etki Ölçümü Raporu

Burcu Yeşiladalı
Değerlendirme Uzmanı

Eylül 2019

SABANCI VAKFI

Hibe Programı ile desteklenmiştir.

Bu rapor, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi ortaklığında ve Sabancı Vakfı'nın desteğiyle yürütülmüş olan "Kadınların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında düzenlenmiş olan eğitim programı ile ilgilidir. Raporda eğitim programı için yürütülmüş olan değerlendirme ve etki ölçümü çalışmasının sonuçları yer almaktadır. Temmuz 2018-Temmuz 2019 arasında yürütülmüş olan proje ile kadın avukatların kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık alanında uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat ile uygulamalar konusundaki bilgi, beceri ve farkındalığının artırılması, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan kadınların avukatlardan alacakları adli yardımın kalitesinin artırılarak adalete erişim mekanizmalarının güçlendirilmesi amaçlandı.

Raporu hazırlayan: Burcu Yeşiladalı

Lisans derecesini İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nden aldı. Sivil barış ve çatışma çözme girişimleriyle ilgili yazdığı yüksek lisans teziyle İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programını tamamladı. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarında, ulusal ve uluslararası kuruluşlarda insan hakları, çevre ve doğa koruma, eğitim, sürdürülebilir kalkınma alanında yürütülen projelerde uzman, araştırmacı ve eğitmen olarak çalıştı. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve GAP İdaresi tarafından yürütülmekte olan Sürdürülebilir Kalkınma Programında uzman ve araştırmacı olarak çalıştı. Avrupa Konseyi'nin "Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Kılavuzu" başlıklı eğitim rehberini Türkçeye çevirdi. 2006 yılında göreve başladığı İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde 2011'den bu yana öğretim görevlisi olarak çalışıyor. Merkez'in yürüttüğü ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, onarıcı adalet ve arabuluculuk, ayrımcılık yasağı, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve insan hakları eğitimi konulu projelerde ve araştırmalarda yer aldı. Merkez tarafından yürütülen "Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye'de Ayrımcılıkla Mücadele" projesinin koordinatörlüğünü yürüttü. "Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı" ve "Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme" kitaplarının editörleri arasında yer aldı. Merkez'in ortak olarak yer aldığı "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesine yönelik Teknik Yardım Projesi" kapsamında kadına yönelik şiddetle mücadele için oluşturulması gereken koordinasyon ve iş birliği mekanizmalarına ilişkin araştırmayı yürüttü. Ayrımcılık yasağı, eşitlik, sosyal dışlanma, çatışma çözme, toplumsal cinsiyet, kadına yönelik şiddet, sivil toplum ve insan hakları eğitimi üzerine çalışmalar yapmaya ve araştırmalar yürütmeye devam ediyor.

© İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi yayınıdır. Yayın tarihi Eylül 2019.

Bu raporda yer alan bilgiler ve görüşler sadece öğretim amacıyla veya ticari içerikli olmayan başka amaçlar için kaynak gösterilerek kullanılabilir ve çoğaltılabilir. Raporun hiçbir bölümü yazarının önceden açıkça izni alınmaksızın herhangi bir ticari amaç uğruna kullanılamaz.

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi

Adres: Eski Silahtarağa Elektrik Santrali, Kazım Karabekir Cad. No: 2/13 Eyüp 34060 İstanbul

Web: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr>

E-posta: insanhaklarimerkezi@bilgi.edu.tr

Tel: (0212) 311 50 00

Proje hakkında daha fazla bilgi için lütfen Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ile temasa geçiniz.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Adres: Katip Mustafa Çelebi Mah. Anadolu Sok. No:23 Beyoğlu 34433 İstanbul

Web: <https://www.morcati.org.tr>

E-posta: morcati@morcati.org.tr

Tel: (0212) 292 52 31-32

Faks: (0212) 292 52 33

Bu rapor Sabancı Vakfı Hibe Programı'nın mali katkısı ile yürütülen "Kadınların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında hazırlanmıştır. Bu raporda dile getirilen görüşler raporun yazarına aittir ve rapor içeriği herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı'nın veya İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin görüş veya tutumunu yansıtmaz.

İçindekiler

Kısaltmalar ve kısa başlıklar	6
Özet	7
1. Giriş	9
2. Amaç ve kapsam	9
3. Arka plan	10
Eğitim etki değerlendirmesi	
Eğitim etki değerlendirmesinde kullanılan yöntemler	
4. Eğitim değerlendirme ve etki ölçümü metodolojisi	12
Eğitimden önce yürütülen çalışmalar	
Eğitim seminerleri esnasında yürütülen çalışmalar	
Eğitim seminerlerinden sonra yürütülen çalışmalar	
5. Eğitim programının tanımı	14
Seminerlerin kapsamı	
Eğitmciler, kaynak kişiler ve uzmanlar	
Seminerlerin içeriği, akış ve kullanılan araçlar	
Açış, tanışma ve ön değerlendirme	
Toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet	
CEDAW Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol: Kadınlara karşı ayrımcılık	
İstanbul Sözleşmesi: Kadına yönelik şiddet	
6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun	
Birinci günün kapanışı ve günlük değerlendirme	
Şiddete maruz kalan kadınlara yaklaşım	
Kadına yönelik şiddet bağlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihat örnekleri ve başvuru usulü	
Türk Ceza Kanunu ve kadına yönelik şiddet	
Türk Medeni Kanunu: Son tartışmalar	
Yazılı ve sözlü değerlendirme, kapanış ve katılım belgelerinin sunumu	

Eğitim yaklaşımı ve yöntemi
İstanbul'da düzenlenen Vaka alışması
Katılımcıların seçimi ve profili
Seminer materyali
İşbirlikleri
Seminerlerde fiziksel koşullar

6. Bulgular ve gözlemler

24

Seminerden beklentiler ve ihtiyaçlar
Seminerden nasıl haberdar oldukları
Seminerin fiziksel koşulları ve yöntem
Seminer hakkında genel görüşler
Seminerden akılda kalanlar
Seminerde elde edilen kazanımlar, kısa vadede mesleki hayata aktarılanlar
Seminerle birlikte değişen ve dönüşen fikirler, bakış açıları, kalıplar
Seminerde edinilen bilginin kısa vadede nasıl yaygınlaştırıldığı
Seminer materyali hakkında düşünceler
Seminerin iyileştirmeye açık tarafları ve değişiklik nerileri
Seminer sonrası iletişim
Seminer sonrası ihtiyaçlar

7. Sonuç ve tavsiyeler

42

Bulgular ve gözlemlerin zeti
Tavsiyeler
Eğitimin programlamasına ve yürütülmesine yönelik tavsiyeler
Eğitim değerlendirmesi ve etki ölçümüne dair tavsiyeler

8. Kaynakça ve kaynak nerileri

47

KISALTMALAR VE KISA BAŞLIKLAR

4320	4320 sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun
6284	6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi	İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi
bkz.	bakınız
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CEDAW Komitesi	Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezi
GREVIO	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu
İstanbul Sözleşmesi	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi
KAB	Kadın Avukatlar Buluşması eposta grubu
KİHEP	Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı
KYŞ	kadına yönelik şiddet
LGBTİ+	lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, interseks
Mor Çatı	Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı
OHCHR	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
STK	sivil toplum kuruluşu
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TÜBAKKOM	Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu

ÖZET

Bu rapor, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi ortaklığında ve Sabancı Vakfı'nın desteğiyle yürütülmüş olan "Kadınların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında düzenlenmiş olan eğitim programı ile ilgilidir. Raporunda eğitim programı için yürütülmüş olan değerlendirme ve etki ölçümü çalışmasının sonuçları yer almaktadır. Temmuz 2018-Temmuz 2019 arasında yürütülmüş olan proje ile kadın avukatların kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık alanında uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat ile uygulamalar konusundaki bilgi, beceri ve farkındalığının artırılması, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan kadınların avukatlardan alacakları adli yardımın kalitesinin artırılarak adalete erişim mekanizmalarının güçlendirilmesi amaçlandı.

Proje kapsamında 2019 yılının Ocak-Nisan ayları arasında adli yardım bürosuna kayıtlı kadın avukatlara yönelik İstanbul, Bursa, Eskişehir ve Trabzon'da "Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Hukuk" seminerleri düzenlendi. Seminerler ile katılımcıların kadının insan haklarına ilişkin uluslararası standartlar ve ulusal mevzuat ve toplumsal cinsiyet, kadın-erkek eşitliği ve kadına yönelik şiddet gibi temel kavramlar konusundaki farkındalıklarının artırılması, ilgili ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmelerle ilgili bilgi seviyelerinin yükseltilmesi, bu alandaki becerilerini geliştirmelerinde yardımcı olmak ve bu bilgi ve becerileri uygulamaya aktarmaları konusunda kendilerini teşvik etmek hedeflendi. Şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan kadınlara yaklaşımda katılımcıların algılarını dönüştürmek, iletişim becerilerini geliştirmek, ayrıca katılımcıları toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddetle ilgili güncel meselelere ve tartışmalara aşina kılmak seminerlerin diğer hedefleri arasında yer alıyordu.

18-19 Ocak 2019 tarihlerinde İstanbul'da, 22-23 Şubat 2019'da Bursa'da, 22-23 Mart 2019'da Eskişehir'de ve 26-27 Nisan 2019'da Trabzon'da düzenlenen seminerlere katılmak üzere toplam 204 kişi başvuruda bulundu. Seminer programına, adli yardım bürosuna kayıtlı İstanbul'dan 21, Bursa'dan 27, Eskişehir'den 23, Trabzon'dan 19, İzmir'den 1, Kütahya'dan 1 ve Rize'den 1 kadın avukat olmak üzere toplam 93 kişi katıldı.

Seminer programı Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı gönüllüleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi mensupları ve bağımsız bir hukukçu/insan hakları aktivistinden oluşan 9 kişilik bir eğitimci kadrosu tarafından sunuldu. Her ilde iki gün süren ve sekiz oturumda sunulan seminerlerde toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet, şiddete maruz kalan kadınlara yaklaşım, CEDAW Sözleşmesi, İstanbul Sözleşmesi, 6284 sayılı Kanun ve kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık bağlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu ele alındı. Seminer programı sona erdikten sonra uygulamalı bir çalışmaya yönelik oluşan ihtiyaç doğrultusunda 15 Haziran 2019'da İstanbul'da beş farklı ilden kadın avukatın katıldığı Vaka Çalışması toplantısı düzenlendi.

Proje kapsamında eğitim programını genel hatlarıyla değerlendirmek ve katılımcılar üzerindeki etkisini ölçmek için İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi mensubu Öğretim Görevlisi Burcu Yeşiladalı tarafından bir değerlendirme ve etki ölçümü çalışması yürütüldü. Bu raporun konusu olan etki değerlendirmesi çalışmasıyla, eğitim programını bir bütün olarak katılımcılar üzerindeki etkisinden bağımsız olarak incelemek ve programın bilgi birikimi, beceri geliştirme ve görüş, tavır ve davranış değişikliği bakımından katılımcılar üzerindeki etkisini ve değişimi ölçmek hedeflendi. Çalışma ile ayrıca eğitimde aktarılan bilginin katılımcılar üzerindeki bireysel düzeyde etkisi yanında çevrelerindeki kişi ve gruplar üzerindeki olası etkileri ve değişim incelenmeye çalışıldı. Bu rapor, değerlendirme ve etki ölçümü çalışması sonucunda elde edilen bulguları, yapılan gözlemleri ve uygulayıcı kuruluşlara yönelik tavsiyeleri içeriyor. Raporunda ayrıca değerlendirme ve etki ölçümü çalışmasına yöntem ve içerik bakımından kaynaklık eden ve çalışmanın altyapısını oluşturan, arka plan bilgisi yer alıyor.

Eğitim değerlendirme ve etki ölçümü çalışması seminerler düzenlenmeden önce, eğitim programı yürütüldüğü esnada ve eğitim sonrasında olmak üzere üç farklı aşamada ağırlıklı olarak niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak yürütüldü. Seminerler öncesinde katılımcıların başvuru formlarında dile getirdikleri ihtiyaçlar gözden geçirildi. Seminerler esnasında ise programın başında seminerin düzenlendiği tüm şehirlerde toplam 86 kişinin, birinci günün sonunda 47 kişinin ve seminer sonunda 71 kişinin katıldığı ağırlıklı olarak açık uçlu soruların yönetildiği yazılı değerlendirme çalışması yapıldı. Eğitim seminerleri sona erdikten ortalama 49 gün sonra seminerin her iki gününe de katılmış bir grup katılımcı ile yüz yüze veya telefon aracılığıyla açık uçlu soruların yönetildiği derinlemesine mülakatlar yapıldı. Yazılı değerlendirme çalışması proje ekibine ve programa katılan eğitimcilere yönelik olarak da uygulandı. Farklı düzeylerde ve farklı aşamalarda yürütülen etki değerlendirme çalışması sonucunda seminerin etkisi ile ilgili elde edilen bulgular ve sonuçlar arasında öne çıkanlar şöyledir:

- Katılımcıların ulusal mevzuatı daha etkin kullanmaları gerektiğini düşündükleri ve seminerden sonra bu yönde adımlar atmaya başladıkları,
- Uluslararası mevzuat ve başvuru mekanizmalarının daha etkili kullanılmasının önemi konusunda anlayış geliştirdikleri, bununla ilgili bilginin birçok katılımcı için ufuk açıcı ve umutlandırıcı olduğu,
- Şiddete uğrayan kadınlara ve genel olarak müvekkillere yönelik yaklaşım ve bu grupla iletişim konusunda genel bir bakış açısı farklılığı ve/ya tutum ve davranış değişikliği yaşadıkları,
- Pratikten verilen örnekler, kendi dosyalarıyla ilgili gündeme taşıdıkları ve üzerinde detaylı tartışma yapılan konular, ilk defa duydukları ve işlerine yarayabileceğini ya da önemli bir boşluğu doldurduğunu düşündükleri kavramlar ve başvuru yöntemlerinin katılımcıların hatırlarında kaldığı,

-
- Bilmedikleri yöntemleri öğrenmenin veya kullanmadıkları için unutulmaya yüz tutmuş bilgiyi tazelemenin katılımcıların kendilerini iyi hissetmelerini sağladığı ve genel olarak bilgiye hakim olmanın kadın avukatları güçlendiren bir etkisi olduğu, bu tür eğitimlerin katılımcılara rutinden sıyrılıp tekrar mücadele etme azmi verdiği,
 - Seminerleri aktif dinlemeye ve katılımı teşvik etmeye yönelik buldukları, fakat sunulan bilgiyi pekiştirici nitelikte grup çalışması gibi pratik uygulamalara ihtiyaç duydukları,
 - Seminerde güncel tartışma konularına yer verilmiş olmasını, bu konularda farklı dayanışma alanlarının hatırlatılmasını faydalı buldukları,
 - Katılımcıların birbirlerinden de uygulamaya yönelik pratik bilgiler, çözüme yönelik ipuçları edindikleri,
 - Seminerlerin sonunda kadına yönelik şiddetle mücadele yollarıyla ilgili ulusal ve uluslararası mevzuatın etkin kullanılmasına, dayanışmaya, birlikte hareket etmeye ve hak savunuculuğuna daha çok vurgu yaptıkları,
 - Kadın avukatların sahadaki uygulamalar ve mevzuat ile ilgili düzenli aralıklarla bir araya gelerek bilgi alışverişi yapmaya ihtiyaç duydukları, genel olarak da adli yardımdan ve CMK servisinden dosya alan ya da boşanma davalarına bakan avukatların mevzuat ve uygulama ile ilgili önemli bir kapasite gelişimi ve güncel bilgi paylaşımı ihtiyacı olduğu,
 - Katılımcıların yanında eğitimcilerin de seminerin düzenlendiği şehirlerde yereldeki sorunlar, sunulan desteğin mevcut durumu, kurumlar arası eşgüdüm gibi konular hakkında bilgi edindikleri ve bu bilginin daha sonra kendi çalışmalarına ve sonraki seminere kaynaklık ettiği.

Bu bulguların detaylı olarak aktarıldığı raporda son olarak proje uygulayıcılarına yönelik, benzer çalışmalar yapmaya niyeti olan grupların veya bu tarz çalışmaları desteklemeyi düşünen kuruluşların da faydalanabileceği bir dizi tavsiyeye yer verildi. Tavsiyelerden öne çıkanlar şöyledir:

- Eğitim çalışmalarını hayata geçirmeden önce eğitimin düzenleneceği ildeki baro ve varsa yerel kadın örgütleri ile önceden iletişime geçerek bir eğitim ihtiyaç tespiti çalışması yapılmalı ve seminer içeriği ve yöntemi yerel ihtiyaçlara yanıt verecek şekilde düzenlenmeli.
- Eğitim programları geliştirilirken eğitimin genel olarak temel bakış açısı ve yaklaşımı belirlenmeli. Bununla uyumlu olarak eğitimin amacının ne olduğu, katılımcılara aktarılacak bilgilerin ve konu başlıklarının neler olacağı, katılımcılara hangi becerilerin kazandırılmak istendiği, eğitim tamamlandığında katılımcılarda görülmek istenilen tavır, yaklaşım, bakış açısı, davranışın veya bunlardaki değişimin neler olacağı sorularının yanıtlanması gerekir.
- Baroların kadın hakları merkezleri veya komisyonları ile ortaklaşa, yerel kadın örgütleri ile iş birliği içinde adli yardımdan ve CMK servisinden dosya alan avukatlara yönelik "kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadelede ulusal ve uluslararası mevzuat" konulu eğitimler programlanabilir.
- Eğitim katılımcıları meslekte geçirdiği süreye veya kadına yönelik şiddet vakalarında deneyim durumuna göre gruplandırılarak, öğrenme sürecini daha verimli kılmak üzere farklı gruplara içerik ve yöntem bakımından farklı eğitim programları sunulabilir.
- Ulusal mevzuatın ve uluslararası mekanizmaların anlatıldığı eğitim programlarının süresi; mevzuat, örnek kararlar, davalar ve uygulama arasında dengeli kullanılmalı, edinilen bilgiyi pekiştirmek üzere uygulamalı ve etkileşimli çalışmalar yapılmalı.
- Eğitim faaliyetleri planlanırken eğitim programının değerlendirilmesi ve etki ölçümü bir yürütme faaliyeti olarak tanımlanmalıdır.

1. GİRİŞ

Bu rapor Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi ortaklığında ve Sabancı Vakfı'nın desteğiyle yürütülmüş olan "Kadınların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında düzenlenmiş olan eğitim programı ile ilgilidir. Temmuz 2018-Temmuz 2019 arasında yürütülmüş olan proje ile kadın avukatların kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık alanında uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat ile uygulamalar konusundaki bilgi, beceri ve farkındalığının artırılması, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan kadınların avukatlardan alacakları adli yardımın kalitesinin artırılarak adalete erişim mekanizmalarının güçlendirilmesi amaçlandı. Proje kapsamında İstanbul, Bursa, Eskişehir ve Trabzon barolarında kayıtlı toplam 100 kadın avukata yönelik olarak "Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Hukuk" seminerleri düzenlenmesi hedeflendi. Proje kapsamında düzenlenen eğitim seminerleri için projenin planlama aşamasında bir eğitim değerlendirme ve etki ölçümü çalışması yürütülmesi öngörüldü. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi mensubu Öğretim Görevlisi Burcu Yeşiladalı eğitim programının değerlendirme ve etki ölçümü çalışmasını yürütmek üzere değerlendirme uzmanı olarak görevlendirildi.

Bu rapor bahsi geçen Kadınların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında İstanbul, Bursa, Eskişehir ve Trabzon'da düzenlenmiş olan "Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Hukuk" seminerleri hakkında genel bilgi ve değerlendirme uzmanının yürütmüş olduğu değerlendirme ve etki ölçümü çalışması sonucunda elde edilen bulguları içeriyor.

Raporun 2. bölümünde projenin, eğitim programının ve raporun amaç ve kapsamı tanımlandı. Raporun 3. bölümünde bu çalışmaya kaynaklık eden eğitim etki değerlendirmesi ile ilgili arka plan bilgisi sunuldu. Ardından raporun 4. bölümünde bu çalışmada kullanılan metodoloji ve kullanılan araçlar hakkında bilgi verildi. Raporun 5. bölümünde ise eğitim programının ayrıntılı tanımı yapıldı. Bu bölümde eğitim programının kapsamı, uygulayıcılar, eğitim içeriği, eğitimde kullanılan araçlar ve yöntem ve katılımcılar hakkında bilgi sunuldu. Raporun 6. bölümünde eğitim programıyla ilgili elde edilen bulgular ve uygulama esnasında yapılan gözlemler aktarıldı. Raporun 7. bölümünde ise değerlendirme çalışmasında elde edilen bulguların özeti ve projenin uygulayıcılarına yönelik, bu tür çalışmalar yapmayı hedefleyen kişiler ve grupların da faydalanabileceği tavsiyeler yer alıyor. Raporda ek olarak bu değerlendirme çalışması yürütülürken kullanılan ve benzeri çalışmalarda başvurulabilecek kaynakların listesi yer alıyor.

Bu çalışma öncelikli olarak proje yürütücüsü kuruluşlar Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı¹ ve İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi², ardından projenin destekçisi olan Sabancı Vakfı'na yönelik olarak yürütüldü. Raporun, insan hakları eğitimi, kadın hakları eğitimi, hukukçulara yönelik meslek içi eğitimler veya genel olarak yetişkinlere yönelik resmi eğitim dışında kalan eğitim programları düzenleyen kişilere ve gruplara kaynaklık edecek, bu tarz çalışmalarda yönlendirici olacak bilgi ve bulgular içerdiğinden, sadece uygulayıcı kuruluşları ilgilendiren bölümler dışarıda bırakılarak kamuya açık olması amaçlandı.

2. AMAÇ VE KAPSAM

Bu raporun konusu "Kadınların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında 2019 yılının Ocak-Nisan ayları arasında İstanbul, Bursa, Eskişehir ve Trabzon'da yürütülmüş olan eğitim programının değerlendirme ve etki ölçümüdür. Proje dokümanlarında projenin amacı şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Avukatların kadına yönelik şiddet alanında uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat ile uygulamalar konusundaki bilgi, beceri ve farkındalığının artırılması,
- Şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan kadınların avukatlardan alacakları adli yardımın kalitesinin artırılarak adalete erişim mekanizmalarının güçlendirilmesi.

Eğitim programının proje planlanırken belirlenmiş ve çalışma yürütüldüğü süre içinde ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı amaçları şunlardır:

- Kadın avukatlar olarak belirlenen eğitim katılımcılarının toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetle mücadele ile ilgili ihtiyaçlarını belirlemek,
- Katılımcıların kadının insan haklarına ilişkin uluslararası standartlar ve ulusal mevzuat ve toplumsal cinsiyet, kadın-erkek eşitliği ve kadına yönelik şiddet gibi temel kavramlar konusundaki farkındalıklarını artırmak,
- Katılımcıların toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddetle ilgili ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmelerle ilgili bilgi seviyelerini yükseltmek, bu alandaki becerilerini geliştirmelerinde yardımcı olmak ve bu bilgi ve becerileri uygulamaya aktarmaları konusunda kendilerini teşvik etmek,
- Şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan kadınlara yaklaşımda katılımcıların algılarını dönüştürmek ve iletişim becerilerini geliştirmek,
- Katılımcıları toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddetle ilgili güncel meselelere ve tartışmalara aşina kılmak.

Eğitim değerlendirme ve etki ölçümü çalışmasının temel amacı ise bu eğitim programını genel hatlarıyla değerlendirmek ve katılımcılar üzerindeki etkisini ölçmektir. Eğitim değerlendirmesi ve etki ölçümünün hedefleri,

¹ Bundan böyle kısaca "Mor Çatı" olarak ifade edilecek.

² Bundan böyle kısaca "Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi" olarak ifade edilecek.

- Eğitim programını bir bütün olarak katılımcılar üzerindeki etkisinden bağımsız olarak incelemek,
- Eğitim programının bilgi birikimi, beceri geliştirme ve görüş, tavır ve davranış değişikliği bakımından katılımcılar üzerindeki etkisini ve değişimi ölçmek,
- Eğitimde aktarılan bilginin katılımcılar üzerindeki bireysel düzeyde etkisi yanında içinde buldukları veya etkiledikleri gruplar ve kuruluşlar, ve daha geniş çerçevede dahil oldukları topluluk ve toplum üzerindeki etkilerini ve değişimi incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda projenin yürütüldüğü süre içinde metodoloji bölümünde ayrıntılarıyla aktarılan değerlendirme ve etki ölçümü çalışması, ağırlıklı olarak niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak yürütüldü. Bu çalışmanın, sadece eğitim programını değerlendirmeye yönelik olduğu ve projenin nasıl yürütüldüğüne veya yönetildiğine dair herhangi bir izleme ve değerlendirme çalışması olmadığını da belirtmek gerekir. Proje değerlendirmesinde benzer veriler, yöntemler ve kaynaklar kullanılsa da, eğitim etki değerlendirmesi, eğitim programını, katılımcıların sağladığı faydayı ve eğitimin kısa, orta ve uzun vadede etkilerini odağına alan bir çalışmadır.

3. ARKA PLAN

Eğitim etki değerlendirmesi

Eğitim etki değerlendirmesi, eğitim için daha önce belirlenmiş olan hedeflere erişilip erişilmediğini ölçmeye yarayan bir yöntemdir. Yetişkinlere yönelik resmi olmayan eğitim programlarında eğitimcinin görevi bir performans sergilemek değil, çoğunlukla katılımcının davranış kalıplarında bir değişim yaratmaktır. Dolayısıyla etki değerlendirme çalışmasının amacı da eğitimcilerin sergiledikleri performansı ölçmek değil, eğitimin ve eğitim sürecinin katılımcılar üzerindeki etkisini ölçmektir. Bu durumda, eğitim için öne sürülen amaç, katılımcılar üzerinde beklenen etki üzerinden tanımlanmalıdır. Resmi olmayan eğitim programlarının doğası değişiklik göstermekte ve çoğu zaman bir müfredatı olsa bile önceden tanımlanmış amaçları olamamaktadır. Dolayısıyla eğitim değerlendirmesi yaklaşımı çeşitli yollar barındırmalı, ayrıca eğitimcilerin ve katılımcıların etkin katılımını içermelidir. Bilgi kaynakları mümkün olan en sistematik biçimde toplanmalıdır.³

Farklı eğitim değerlendirme modelleri doğal olarak farklı değer sistemlerinden ve içinde bulunduğu bağlamdan etkilenecektir. Kişisel değer yargılarının, öznel görüşlerin değerlendirme sonuçlarını etkilemesi kaçınılmazdır. Aynı zamanda değerlendirmenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyoekonomik koşullar yargıların dayandığı varsayımları da etkiler. Değerlendirme çalışması yaparken bu gibi olası etkileri ve zorlukları dikkate almak önemlidir. Bir eğitim faaliyetinin sonuçlarının aradan belli bir süre geçmeden görünür olamayacağını da en baştan kabul etmek gerekir.⁴

Değerlendirme sonucunda eğitimin ulaşılmaya çalışılan amaca hizmet edip etmediği, aynı zamanda öğrenmenin ne düzeyde gerçekleştiği, ne tür değişimler yaşandığı anlaşılır. Değerlendirme hesap verebilirliği sağlar. Uygulamayı yapan kuruluşa, kaynak sağlayan kuruluşlara, eğitim programının sonuçlarının neler olduğuna dair bilgi sunar. Değerlendirme aynı zamanda deneyim paylaşımı sağlar. Aynı alanda çalışan, aynı temada eğitim sunan kişi, grup ve kuruluşlara değerlendirmeyi inceleyerek gerekli dersleri çıkarmaları için kaynak sunar, hangi tür uygulamaların hangi gruplarda işe yaradığı veya yaramadığı konusunda bilgi verir. Değerlendirme sonuçları uygulayıcı kuruluşa, eğitimi sağlayan ekibe ve eğitimcilere ellerinde tutabilecekleri, programda aksayan noktaları, başarıları ve katılımcılar üzerindeki etkisini görebildikleri somut veriler sunar. Aynı zamanda ileride benzeri çalışmalarını geliştirmeleri için öneriler sağlar.⁵

Sonuca yönelik bir değerlendirmenin temelinde doğru zamanda doğru kişilere doğru soruların sorulması yatar. Bu sorulardan bazıları şunlar olabilir; eğitimin neden düzenlendiği, eğitimin içeriğinin katılımcıların ihtiyaçlarını ne düzeyde karşıladığı, katılımcıların ne öğrendiği, öğrendikleriyle ne tür eylemlerde bulunacakları ve bunları hayatlarına ne düzeyde aktarabildikleri ve öğrendiklerinin topluluk/toplum düzeyinde değişime ne düzeyde ve ne tür bir katkı sunduğu.⁶

Türkiye'de insan hakları eğitimi faaliyetleri uzunca bir geçmişe dayanıyor olsa da bu programların sistematik olarak değerlendirilmemesi, gerek bunun için kaynak ayrılmamasından gerek eğitimin planlama aşamasında değerlendirmenin bir faaliyet olarak tanımlanmamasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan projeler kapsamında yürütülen eğitim faaliyetleri genellikle belirli bir süre ve amaç sınırı içinde düzenlenmekte ve uzun soluklu veya devam edecek şekilde planlanmamaktadır. Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği tarafından yürütülen Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP)⁷, Toplum Gönüllüleri Vakfı tarafından yürütülen eğitim faaliyetleri⁸ ve Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi tarafından yürütülen Mor Sertifika⁹ programı Türkiye'de değerlendirilmesi yapılan eğitim programları arasında öne çıkmaktadır. 1995 yılından bu yana yürütülmekte olan KİHEP'in, hem içerik hem de saha uygulamalarının etkinliğinin artırılması amacıyla, programın etkilerini ölçmek üzere bağımsız uzmanlar tarafından etki değerlendirmesi yapılmaktadır.¹⁰

³ Paul Fordham, *Evaluating non-formal programmes*, Education-Line, 1997, <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002036.htm> (erişim 14.07.2019)

⁴ David J. Jones, *Evaluation in adult education: some points for discussion*, Education-Line, 1997, <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002677.htm> (erişim 14.07.2019)

⁵ Equitas ve OHCHR, *İnsan Hakları Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi: İnsan Hakları Eğitimcileri için El Kitabı*, Veysel Eşsiz (çev.), Profesyonel Eğitim Dizisi 18, 2015.

⁶ Equitas ve OHCHR, 2015.

⁷ Program hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.kadinininsanhaklari.org/kihep-nedir> (erişim 01.08.2019)

⁸ Vakfın eğitim programlarıyla ilgili bkz. <https://www.tog.org.tr/neler-yapiyoruz/egitimler> (erişim 01.08.2019)

⁹ Mor Sertifika Programı ile ilgili bkz. <https://morsertifika.sabanciuniv.edu> (erişim 01.08.2019)

¹⁰ 1995-2003 yılları arasında Nüket Kardam, 2005-2011 yılları arasında Felisa Tibbitts ve Ebru Batık, 2012-2018 yılları arasında Ipsos Araştırma ve Danışmanlık tarafından yürütülen etki değerlendirme çalışmalarının sonuçları için bkz. <http://www.kadinininsanhaklari.org/kihep-bagimsiz-degerlendirme-raporlari> (erişim 01.08.2019)

Değerlendirme KİHEP'in katılımcılar üzerindeki etkilerini niteliksel ve niceliksel olarak ölçmeyi, program strateji ve araçlarını değerlendirmeyi ve sürdürülebilirliği ve yaygınlığını devam ettirme konusunda gerekli arka planı gözden geçirmeyi amaçlar. Bu programın eğitim değerlendirme çalışmaları bakımından -araştırma sonuçlarının konuyla ilgilenenler tarafından erişilebilecek şekilde internette paylaşılması da dikkate alındığında- Türkiye'de yürütülen resmi olmayan eğitim programları arasında en iyi uygulama örneği olduğu söylenebilir.

İnsan hakları eğitim programlarının değerlendirilmesi zor ve karmaşık süreçlerdir. Eğitime katılan bireylerde görülen değişimlerin katıldıkları eğitim sayesinde olup olmadığını anlamak zorluklardan en belirgin olanıdır. Neden sonuç ilişkilerini bulmak yönünde gayret gösterirse de değişimin yaşanmasına sebep olabilecek fazla sayıda unsur olabilir. Zorluklardan bir diğeri de gerekli olmasına rağmen orta ve uzun vadede etkinin ölçülmesi için yeterli koşul ve kaynakların mevcut olmamasıdır. Öte yandan sosyal değişimin ölçülmesi çabası da beraberinde birçok zorluğu gündeme getirir. Bu zorlukların aşılması için uzman kuruluşlar tarafından veri toplamak ve bu verileri analiz etmek üzere pratik ve kapsamlı etki değerlendirme modelleri geliştirilmiştir.

Eğitim etki değerlendirmesinde kullanılan yöntemler

İnsan hakları eğitimi faaliyetlerinin etki ölçümü üzerine Equitas ve OHCHR tarafından hazırlanmış olan "İnsan Hakları Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi" başlıklı temel kaynak kitap iki temel eğitim değerlendirme modeli sunar. Bunlar:

- Sürekli gelişim döngüsü¹¹
- Kirkpatrick'in dört seviyeli modeli¹²

İlk model olan sürekli gelişim döngüsü modeli, eğitim programının gelişimini sürekli kılmak amacıyla dört aşamada gerçekleştirilen sistematik bir değerlendirmenin yapıldığı, döngüsel bir eğitim değerlendirme modelidir. Modelde şu aşamalar yer alır: 1- İhtiyaç tespiti çalışması 2- Biçimlendirici değerlendirme 3- Eğitim sonu özetleyici değerlendirme 4- Aktarım ve etki değerlendirmeleri. Modelde eğitimin farklı aşamalarında yapılan değerlendirme, planlama, tasarım, uygulama ve takip faaliyetlerinin, katılımcıların ve diğer paydaşların gerek kısa gerekse uzun vadedeki ihtiyaçlarının karşılanması için en uygun hale getirilmesine yardımcı olur.

İkinci model olan Kirkpatrick'in dört seviyeli modeli, eğitim ve öğrenmenin değerlendirilmesinde en yaygın olarak kullanılan modeldir. Bu modelde şu seviyelerde değerlendirme yapılır: 1- Tepki 2-Öğrenme 3-Davranış/aktarım 4-Etkiler. Farklı seviyelerdeki sonuçları inceleyen Kirkpatrick modeli eğitimin kişiden başlayarak toplumun geneli üzerindeki etkilerini ölçmeye odaklanır.

Bu iki modelin birlikte kullanılması, yetişkin bireylere yönelik insan hakları eğitimlerinin değerlendirilmesinde kapsamlı bir çerçeve sağlar.

¹¹ Timothy J. Newby v.d., "Evaluating the Instructional Process", *Instructional Technology for Teaching and Learning* içinde, New York, Prentice Hall, 1996.

¹² Donald Kirkpatrick ve James D. Kirkpatrick, *Evaluating Training Programs: The Four Levels*, San Francisco, Berrett-Koehler Publishers, 2006

4. EĞİTİM DEĞERLENDİRME VE ETKİ ÖLÇÜMÜ METODOLOJİSİ

Kadınların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında yürütülen bu eğitim değerlendirme ve etki ölçümü çalışması kapsamında yukarıda aktarılmış olan eğitim değerlendirme modellerinden sürekli gelişim döngüsü ve Kirkpatrick'in dört seviyeli modeli bir arada kullanıldı. Bu iki modelin içinde yer alan aşama ve seviyelerin her biri için önerilen uygulamaların, katılımcılara sorulması gereken soruların tamamı kullanılmamış olsa da özellikle her aşamadaki temel soru ve uygulamalara yer verildi. Proje kapsamında yürütülen değerlendirme ve etki ölçümü çalışmasının aşamaları şunlardır:

- Aşama 1: Eğitim ihtiyaç tespiti
- Aşama 2: Biçimlendirici değerlendirme
- Aşama 3: Eğitim sonu özetleyici değerlendirme
- Aşama 4: Aktarım ve etki değerlendirmeleri

Raporun "Amaç ve Kapsam" başlıklı 2. bölümünde eğitim programı için tanımlanan amaçlara ne düzeyde ulaşıldığına dair değerlendirme yapmak üzere katılımcılara sorulacak sorular şöyledir:

Eğitimin amacı	Bunu ölçmeye yönelik sorular
Katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetle mücadele ile ilgili ihtiyaçlarını belirlemek	• Kadına yönelik şiddet (KYŞ) davalarına bakarken ve genel olarak KYŞ ile mücadele ederken bir kadın avukat olarak nelere ihtiyaç duyduğu (eğitim öncesi ve sonrası)
Katılımcıların kadının insan haklarına ilişkin uluslararası standartlar ve ulusal mevzuat ve toplumsal cinsiyet, kadın-erkek eşitliği ve KYŞ gibi temel kavramlar konusundaki farkındalıklarını artırmak	• Toplumsal cinsiyet eşitliğini nasıl tanımladığı (eğitim öncesi ve sonrası) • KYŞ ile nasıl mücadele edilebileceğine dair fikirleri (eğitim öncesi ve sonrası)
Katılımcıların toplumsal cinsiyet ve KYŞ ile ilgili ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmelerle ilgili bilgi seviyelerini yükseltmek, bu alandaki becerilerini geliştirmelerinde yardımcı olmak ve bu bilgi ve becerileri uygulamaya aktarmaları konusunda kendilerini teşvik etmek	• KYŞ davalarına ne sıklıkla baktığı • Eğitimde neler öğrendiği, hangi bilgiyi pekiştirdiği, eğitimden neleri hatırladığı • Eğitimden sonra ne tür eylemlerde bulunduğu • KYŞ davalarına bakarken hangi kaynaklardan faydalandığı, kimlerle görüştüğü, kimlerden destek aldığı • Eğitime katılan diğer avukatlarla, proje uygulayıcısı kuruluşlarla ve eğitimcilerle iletişime geçip geçmediği • Uluslararası mekanizmalara başvuru konusunda düşünceleri, niyeti
Katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve KYŞ ile ilgili güncel meselelere ve tartışmalara aşina kılmak	• Kadına şiddet vakaları ile ilgili gündemi takip edip etmediği
Şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan kadınlara yaklaşımda katılımcıların algılarını dönüştürmek ve iletişim becerilerini geliştirmek	• Şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan kadınlara yaklaşımlarında ve kadınlarla iletişimde eğitimde aktarılan bilginin etkisi ve bu bilgiyi ne düzeyde kullandığı

Eğitim programının projenin amaçlarına yönelik olarak ne düzeyde katkı sunduğuna dair sorulacak sorular ise şunlardır:

- KYŞ vakalarına bakan avukatlar olarak eğitim ihtiyaçlarının ne düzeyde karşılandığı,
- Eğitimde duyduklarını, öğrendiklerini kişisel ve mesleki hayatlarında ne düzeyde hayata geçirdikleri ve kullandıkları,
- Eğitimde aktarılanları hangi ortamlarda, kimlerle, nasıl paylaştıkları,
- Eğitimde duydukları ve öğrendiklerinin ne düzeyde ve hangi alanlarda işe yaradığı, bu bilginin dava süreçlerinde hangi aşamalarda faydalı olduğu,
- Verdiği adli yardımın kalitesinin artıp artmadığı,
- Eğitimin toplumda görmek istedikleri değişimi yaratmaya katkısı olup olmadığı, olduysa bunun nasıl olduğu.

Değerlendirme çalışmasında temel olarak masa başı çalışması, niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemleri kullanıldı. Masa başı çalışmasında değerlendirme uzmanı tarafından proje dokümanları incelendi, insan hakları eğitimi, kadın hakları eğitimleri, yetişkin ve yaşam boyu öğrenme ve eğitim etki değerlendirmesi ile ilgili literatür taraması yapıldı, katılımcılar tarafından doldurulan başvuru formları, seminerler esnasında katılımcılar tarafından doldurulan anket ve değerlendirme formları, eğitimciler tarafından doldurulan değerlendirme formları ve projenin belirli aşamalarında düzenlenen toplantıların notları ve bir grup katılımcıyla yapılan mülakat notları kullanıldı.

Değerlendirme ve etki ölçümü çalışmasında ağırlıklı olarak niteliksel araştırma yöntemi kullanıldı. Niceliksel çalışma kapsamında ise değerlendirme çalışmasının farklı aşamalarında katılımcılara niceliksel nitelikte, kapalı uçlu birkaç soru yöneltildi.

Eğitim değerlendirme ve etki ölçümü çalışması kapsamında eğitim programının farklı aşamalarında yürütülen çalışmalar eğitim öncesi, eğitim esnası ve eğitim sonrası olarak üç başlık altında toplanabilir.

Eğitimden önce yürütülen çalışmalar

Eğitim seminerleri programlanırken proje ekibi tarafından bir dizi hazırlık toplantısı düzenlendi. Değerlendirme uzmanı bu toplantılara katıldı ve görüşlerini bildirdi. Eğitim başvuru formunda eğitim ihtiyacına yönelik açık uçlu sorular yer aldı. Bu sorulara tüm başvuruocular tarafından verilen yanıtlar incelendi, ağırlıklı olarak ise katılması kesinleşen avukatların yanıtları incelendi.

Eğitim seminerleri esnasında yürütülen çalışmalar

Eğitim seminerlerinin ilk günü, tanışma oturumunda katılımcılar kendilerini tanıtırken kısaca seminerden ne beklediklerinden bahsettiler. Bu kısmın ardından katılımcıların KYŞ vakalarına bakan avukatlar olarak ihtiyaçlarını anlamak ve belirli kavram ve konulara dair görüşlerini almak üzere açık uçlu sorulardan oluşan ön değerlendirme formu katılımcılara sunuldu. 86 kişinin katıldığı bu çalışmaya İstanbul'daki katılımcıların %95'i, Eskişehir'de katılımcıların %92'si, Trabzon ve Bursa'da ise tamamı katıldı.

Eğitimin ilk gününün sonunda seminerin ilk gününün nasıl geçtiğine dair düşünce ve duygularını almak üzere açık uçlu soruların yer aldığı yazılı değerlendirme alındı. Bu çalışma İstanbul ve Bursa'da uygulandığında günün uzun ve yoğun geçmesi sebebiyle katılımcıların yorgun ve isteksiz oldukları gözlemlendi. Bunun üzerine Eskişehir'de günlük değerlendirme alınmadı ve bu formdaki sorular kapanışta uygulanan değerlendirme formuna aktarıldı. Daha sonra Trabzon'da daha kısa bir form ilk günün sonunda katılımcılara sunuldu. Toplam 47 kişinin katıldığı bu çalışmaya katılım oranı İstanbul'da %76, Bursa'da %65, Trabzon'da %78 oldu.

Eğitimin kapanışında ise seminerin genel değerlendirmesini yapmak üzere ağırlıklı olarak açık uçlu soruların yer aldığı değerlendirme formu doldurtuldu. Seminerlerin düzenlendiği dört şehirde toplam 71 kişinin katıldığı bu çalışmaya katılım oranı İstanbul'da %95, Bursa'da %88, Eskişehir'de %81, Trabzon'da %74 oldu. İstanbul'da düzenlenen Vaka Çalışması toplantısında değerlendirmeye 15 kişi katıldı ve katılım oranı %94 oldu.

Yazılı değerlendirmenin ardından duygu ve düşüncelerini sözlü olarak ifade etmeleri için kapanış oturumunda katılımcıların görüşleri alındı. Bunun için katılımcılara iki temel soru soruldu: *"Neler kazandı?"* ve *"Nelere ihtiyacımız var?"* Bu bölümde eğitimciler de düşüncelerini paylaştılar.

Değerlendirme uzmanı seminerlerin tüm oturumlarına katıldı, notlar aldı ve gözlemler yaptı.

Eğitim programı devam ettiği süre içinde biçimlendirici değerlendirme kapsamında her eğitim sonrası, katılımcılardan alınan tüm yazılı değerlendirmeler derlenerek proje ekibi ve tüm eğitimcilerle paylaşıldı.

Eğitim seminerlerinden sonra yürütülen çalışmalar

İstanbul, Bursa ve Eskişehir seminerlerinden sonra, eğitimi eğitimci bakış açısıyla değerlendirmek ve bir sonraki eğitimi iyileştirmek üzere eğitimciler ve proje ekibinden yazılı değerlendirme alındı. Bunun için açık uçlu soruların yer aldığı bir soru formu kullanıldı. Eğitimcilerin bu çalışmaya katılım oranı ortalama %63 oldu. Eğitimcilerin yaptıkları yazılı değerlendirmeler derlenerek genel bir yorumla beraber her eğitim sonrası proje ekibi ve tüm eğitimcilerle paylaşıldı.

Eğitim seminerleri sona erdikten belirli bir süre sonra bir kısmı rastlantısal, bir kısmı eğitim seminerlerinde yapılan gözlem sonucunda seçilmiş, seminerin her iki gününe de katılmış bir grup katılımcı ile yüz yüze veya telefon aracılığıyla ağırlıklı olarak açık uçlu soruların yöneltildiği derinlemesine mülakatlar yapıldı. Mülakat yapmak üzere İstanbul'dan 10, Bursa'dan 9, Eskişehir'den 6 ve Trabzon'dan 8 kişiye davet yollandı. Olumlu yanıt veren İstanbul'dan 6, Bursa'dan 3, Eskişehir'den 4 ve Trabzon'dan 3 katılımcıyla 13 Mart-11 Haziran 2019 arasında en uzun 82 dakika, en kısa 23 dakika, ortalama 40 dakika süren toplam 16 mülakat düzenlendi. 16 katılımcıdan biri dışında hepsi ses kaydı alınmasına onay verdi. İstanbul'daki mülakatlar değerlendirme uzmanı tarafından katılımcı ile yüz yüze görüşerek, Bursa, Eskişehir ve Trabzon katılımcıları ile telefon aracılığıyla yapıldı. İstanbul'daki mülakatların ikisi katılımcının kendi ofisinde yürütüldü. Mülakatlar görüşülen kişinin katıldığı seminerden ortalama 49 gün sonra yapıldı (en kısa zaman aralığı 33 gün, en uzun 80 gün). Mülakata katılan 16 kadın avukatın yaş ortalaması 32,5, avukatlık süreleri ise ortalama 8,6 yıldır.

Değerlendirme uzmanı ayrıca proje ekibi tarafından düzenlenen, eğitimcilerin de katıldığı değerlendirme toplantılarına katıldı, gözlemlerini paylaştı, programın geliştirilmesine yönelik önerilerini sundu. Seminerler sona erdikten sonra değerlendirme uzmanı tarafından Proje Koordinatörü Aslı Elif Sakallı ve Mor Çatı'dan Sosyal Çalışmacı Gülsun Kanat ile 26 Haziran 2019 tarihinde 30 dakikalık değerlendirme mülakatı yapıldı.

5. EĞİTİM PROGRAMININ TANIMI

Seminerlerin kapsamı

Seminerler¹³ "Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Hukuk Semineri" başlığı altında İstanbul'da 18-19 Ocak 2019 tarihlerinde Taksim Gönen Hotel'de, Bursa'da 22-23 Şubat 2019 Çekirge Ramada Hotel'de, Eskişehir'de 22-23 Mart 2019 Eskişehir Barosu Ek Hizmet Binasında ve Trabzon'da 26-27 Nisan 2019 Trabzon Usta Park Hotel'de gerçekleştirildi. Planlanan ve proje başvuru dokümanında yapılacağı taahhüt edilen seminerlerin dışında İstanbul'da 15 Haziran 2019 tarihinde Kadıköy Holiday Inn Hotel'de Vaka Çalışması toplantısı düzenlendi.

Eğitim seminerlerinin hedefleri doğrultusunda seminer içeriğinde yer alması uygun konu başlıkları şu şekilde belirlendi:

- Toplumsal cinsiyet eşitliği
- Kadının insan hakları
- Kadına yönelik şiddet
- Kadınlara karşı ayrımcılık
- Şiddet ve ayrımcılığa karşı hukuki araçlar
- 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
- Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)
- CEDAW İhtiyari Protokol
- CEDAW Komitesi'ne bireysel başvuru
- Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)
- İstanbul Sözleşmesi Uzmanlar Grubu (GREVIO)
- Şiddete maruz kalan kadınlara güçlendirici yaklaşım

Seminerlerin duyurusu, etkinliğin gerçekleşmesinden ortalama 43 gün önce Mor Çatı, Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi ve İstanbul Bilgi Üniversitesi web sitelerinde yayımlandı.

Proje ekibinin düzenlediği eğitim programı geliştirme, içerik ve eğitimci belirleme toplantıları ve sonrasında yürütülen bilgi alışverişi neticesinde program ve akış şu şekilde oluşturuldu:

Seminer 1. gün, Cuma	Seminer 2. gün, Cumartesi
Açış, tanışma ve ön değerlendirme	
1. oturum: Toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet	5. oturum: Şiddete maruz kalan kadınlara yaklaşım
2. oturum: CEDAW Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol: Kadınlara karşı ayrımcılık	6. oturum: Kadına yönelik şiddet bağlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihat örnekleri ve başvuru usulü
3. oturum: İstanbul Sözleşmesi: Kadına yönelik Şiddet	7. oturum: Türk Ceza Kanunu ve kadına yönelik şiddet
4. oturum: 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun	8. oturum: Türk Medeni Kanunu: Son tartışmalar
Günlük değerlendirme	Yazılı ve sözlü değerlendirme, kapanış ve katılım belgelerinin sunumu

¹³ Eğitim programı, proje uygulayıcıları tarafından "seminer" başlığıyla sunuldu.

15 Haziran'da düzenlenmesine karar verilen "Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Hukuk: Vaka Çalışması" toplantısının programı şu şekilde oluşturuldu:

Vaka Çalışması
Açış ve tanışma
1. oturum: Vaka çalışması, grup çalışması, genel tartışma ve değerlendirme
2. oturum: Katılımcılardan vakalar, genel tartışma ve değerlendirme
3. oturum: Vakaların genel değerlendirmesi, genel yaklaşım ve sorunların aşılması
Yazılı ve sözlü değerlendirme ve kapanış

Eğitimciler, kaynak kişiler ve uzmanlar

Proje koordinatörlüğü görevini Mor Çatı'dan Aslı Elif Sakallı, projenin eğitim koordinatörlüğü görevini ise Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi'nden sırasıyla Sevinç Eryılmaz ve Gökçeççek Ayata üstlendiler. Seminerlerde görev alan eğitimciler şöyle idi:

- Sosyal Çalışmacı Gülsun Kanat, *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*
- Proje Koordinatörü Aslı Elif Sakallı, *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*
- Avukat Sevtap Kasımoğlu, *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*
- Öğretim Görevlisi Sevinç Eryılmaz, *İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi*
- Uzman Araştırmacı ve Avukat Gökçeççek Ayata, *İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi*
- Avukat Perihan Meşeli, *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*
- Nisan Kuyucu, Hukukçu ve İnsan Hakları Aktivisti
- Dr. Öğretim Üyesi Asuman Aytekin İnceoğlu, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
- Avukat Ceren Akkaya, *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*

Seminerlerin içeriği, akış ve kullanılan araçlar

Açış, tanışma ve ön değerlendirme

Seminerlerin ilk oturumunda **Aslı Elif Sakallı** projenin amacı, seminerin hedefleri, Mor Çatı ve Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi ortaklığı, Sabancı Vakfı desteğinden bahsetti, ayrıca seminerde katılımcılara dağıtılan materyalin tanıtımını yaptı. Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi mensupları **Sevinç Eryılmaz** ve **Gökçeççek Ayata** tarafından Merkez ve Merkez tarafından yürütülen kadın hakları çalışmaları anlatıldı. Bu kısımda ayrıca seminer boyunca geçerli olacak ilkeler belirlendi. Tanışma faslında katılımcılar kendilerini tanıtırken neden bu seminere katılmaya ihtiyaç duyduklarını paylaştılar. Bu bölümde yer alan diğer eğitimciler de kendilerini tanıttılar. Ardından değerlendirme uzmanı **Burcu Yeşiladalı** tarafından ön değerlendirme niteliğindeki seminer başlangıç anketi düzenlendi.

Oturumun ortalama süresi 47 dakika

Toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet

"Toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet" başlıklı ilk oturuma Mor Çatı'da sosyal çalışma yürüten **Gülsun Kanat** katılımcılara bu bölümde ne duymak, öğrenmek istediklerini sorarak başladı. Bu soruya gelen yanıtlardan bazıları konu başlıkları olarak şunlardı; şiddetin tam tanımı, internette şiddet, dijital şiddet, varlığı görmezden gelinen iki şiddet türü olarak psikolojik ve ekonomik şiddet, flört şiddeti, ısrarlı takip, kadını psikolojik olarak güçlendirmenin yolları, mülteci kadınların uğradığı şiddet ve avukatın psikolojik olarak kendini nasıl koruyacağı.

Gülsun Kanat bu bölümde şu konulara değindi; Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadele hareketinin kısa bir geçmişi, şiddet döngüsü, örnekleriyle farklı şiddet türleri, fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, yalnızlaştırma ve izolasyon, cinsel şiddet, ekonomik şiddet, dijital şiddet, flört şiddeti, flört şiddetinin gençler üzerindeki etkisi, bazı şiddet türlerinin görünmez oluşu, çocuklara yönelik şiddet, cinsel istismar, ısrarlı takip (*stalking*), ısrarlı takibin yaygınlığı, şiddete uğrayan kadının neden ilişkiyi sonlandıramadığı ve şiddete uğradığı süreç içinde kadının neler hissettiği. Eğitimci konuşması esnasında katılımcılara dağıtılan Mor Çatı broşürlerinden bölümler okudu.

Eğitimci bu bölümde kadının ne yapmak istediğinin önemine ve dayanışmaya vurgu yaptı, kadının kendi potansiyelini fark etmesinin gerekli olduğunu hatırlattı. Katılımcılar sorular yanında, kendi hayat ve mesleki deneyimlerinden hareket ederek rastladıkları, zorlandıkları, tanımlamakta güçlük çektikleri veya psikolojik olarak kendilerini sarsmış olan vakaları paylaştılar.

Seminerin bu bölümü Trabzon'da **Aslı Elif Sakallı** tarafından sunuldu.

Bu kısmın ardından sadece İstanbul seminerinde olmak üzere Mor Çatı avukatlarından **Sevtap Kasımoğlu** "Toplumsal cinsiyet ve hukuk" başlıklı bir sunum yaptı. Bu bölümde şu konulara değinildi; feminist olmak ve hukukçu olmak arasındaki ilişki, hukuk uygulayıcılarının çoğunluğunun erkek oluşu, 'kadının beyanının esas olması' meselesi, dini nikah tartışmaları, iyi hal indirimi,

uzaklaştırma kararlarının süresinin sürekli kılması ve yargıdaki ataerkil bakış açısı. Oturumun bu kısmı daha çok deneyim paylaşımı şeklinde ilerledi. Bu bölümde özellikle avukat olan diğer eğitimciler de kendi yorumlarını ve deneyimlerini paylaştılar. Burada kadına şiddet vakalarıyla ilgili yargı sistemindeki güncel tartışma konularına değinildi. Bu bölümde ayrıca genç yaşta evlilikler, hadım meselesi, dini nikah tartışması gibi güncel ve geçmişte tartışılan meseleler gündeme geldi. Eğitimci, katılımcıları hukukun kadından yana nasıl kullanılabilirliğini düşünmeye davet etti ve her kadının hikâyesinin özel olduğunu ve o hikâyenin de kadının içinde bulunduğu durumu gözetenek değerlendirilmesi gerektiğini paylaştı.

Oturumda kullanılan materyal	Mor Çatı broşürleri
Oturumun formatı	Aktarım, söyleşi ve soru-cevap bir arada
Oturumun ortalama süresi	1 saat 34 dakika

CEDAW Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol: Kadınlara karşı ayrımcılık

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile ilgili oturum İstanbul ve Bursa'da **Sevinç Eryılmaz**, Eskişehir'de **Gökçeççek Ayata** ve Trabzon'da **Nisan Kuyucu** tarafından sunuldu. Eğitimciler bu bölümde şu konulara değindi; Anayasa'nın 90. maddesi, uluslararası koruma ve denetim usulleri, şekli ve maddi eşitlik, CEDAW'ın Türkiye hukukundaki yeri, CEDAW'ın ilkeleri ve maddi hükümleri, Türkiye'nin koyduğu ve daha sonra geri aldığı çekinceler, devletin yükümlülükleri, geçici özel önlemler, bireysel başvurular ve soruşturma usulleri, bireysel ve toplu şikayetler. Bu bölümde ayrıca Sözleşmenin denetim organı olan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW Komitesi), bu yapının izleme süreci ve denetim usulleri, görev tanımı, üyeleri hakkında bilgiye de yer verildi. Komiteye sunulan taraf devlet raporları, gölge raporlar ve bu raporların etkisi, Komitenin sonuç gözlemleri ve genel tavsiyeleri ve özel olarak 19, 25 ve 35 no.lu Genel Tavsiye Kararları, CEDAW'ın Türkiye raporları ve İhtiyari Protokol anlatıldı. Son olarak Komiteye bireysel başvuru usulü ve kullanılan form ve başvuruların hangi durumda kabul edilebilir ve edilemez olduğu aktarıldı. Bu bağlamda Komitenin örnek kararlarına yer verildi, bunlar; R.K.B. v. Türkiye, A.T. v. Macaristan, A.S. v. Macaristan, Fatma Yıldırım v. Avusturya, Şahide Gökçe v. Avusturya, L.C. v. Peru, Karen Tayag Vertido v. Filipinler, V.K. v. Bulgaristan, Angela González Carreño v. İspanya kararları ve kabul edilebilirlik koşulları ile ilgili X. ve Y. v. Gürcistan kararı.

İstanbul seminerinde diğerlerinden farklı olarak bu oturumda katılımcılardan biri iç hukuk yollarının tüketildiği ve CEDAW Komitesi'ne götürmeyi planladıkları bir dosyayı ayrıntılarıyla anlattı. Oturumda bulunan diğer eğitimciler ve katılımcılar bu vakayı farklı boyutlarıyla ve CEDAW Komitesi'ne giden diğer dosyalarla paralellikleri ve farkları üzerinden tartıştılar ve başvuruyu yapacak olan katılımcıya tavsiyelerde bulundular.

Bu bölümde katılımcıların gündeme getirdiği ve tartışılan diğer meseleler şunlar oldu; Türkiye'de hukuk müfredatında insan hakları hukuku dersinin yeri, kadına yönelik şiddet vakalarında arabuluculuk tartışması ve uluslararası mekanizmaların bu uygulamaya bakışı, AİHM ve CEDAW karşılaştırması, AİHM ve CEDAW'a birlikte başvuru yapılmasının mümkün olup olmadığı ve hangi durumlarda bir vakaya ilişkin olarak bu iki yolun da kullanılmasının mümkün olacağı, CEDAW Komitesi kararlarının ne düzeyde bağlayıcı olduğu, CEDAW Komitesi'ne başvuru için iç hukuk yollarının tüketilmesinin gerekli olup olmadığı, kadının soyadı ve aile kütüğü meselesi ile ilgili olarak CEDAW Komitesi'ne başvuru yapıp yapılamayacağı.

Oturumda kullanılan materyal	Powerpoint, seminer el kitabı ve istatistikler
Oturumun formatı	Aktarım ve soru-cevap bir arada
Oturumun ortalama süresi	1 saat 34 dakika

İstanbul Sözleşmesi: Kadına yönelik şiddet

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, kısaca İstanbul Sözleşmesi ile ilgili oturum İstanbul, Bursa ve Eskişehir'de **Gökçeççek Ayata**, Trabzon'da ise **Ceren Akkaya** tarafından sunuldu. Bu bölüm şu başlıklar altında anlatıldı; genel olarak uluslararası hukuk ve iç hukuk arasındaki ilişki, uluslararası denetim usulleri, şekli ve maddi eşitlik, Anayasa'nın 90. maddesi, İstanbul Sözleşmesi'nin bir mücadele aracı olarak kullanılması gerekliliği, Sözleşmenin tarafları, amacı, ilkeleri, kapsamı, devletin yükümlülükleri ve gereken özen yükümlülüğü (*due diligence*), Sözleşmede yer alan kadına yönelik şiddet tanımı, Sözleşmede önleme, koruma ve destek. Bu oturumda ayrıca Sözleşmenin izleme mekanizması ve usulünden de bahsedildi. Bu başlıkta Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu (GREVIO) ve Taraflar Komitesi'ne yer verildi ve GREVIO'nun ülke değerlendirme raporlarından ve Türkiye raporundan bahsedildi. Bu bölümde ayrıca avukatların Sözleşmeyi nasıl kullanabileceği (örneğin iç hukukta kullanmak, Sözleşme maddelerine atıf yapmak), Sözleşmenin bir izleme mekanizması olması ama bireysel başvuru usulünün olmaması, ülkeler temelinde değerlendirme usulü, acil sorgulama usulü ve Sözleşmenin şiddet vakalarına getirdiği alternatif uyumsuzluk çözümleri (arabuluculuk ve uzlaştırma gibi) yasağı konuşuldu.

Katılımcılar tarafından LGBTİ+ danışanlarla ilgili olarak Sözleşmenin nasıl kullanılabilirliği, kıyaslama yapıldığında AİHM'in, CEDAW'ın ve İstanbul Sözleşmesi'nin avantajları, uluslararası mekanizmalara başvuru yaparken baroların adli yardım bürolarının destek sunup sunmadığı soruldu. Ayrıca eğitimciler tarafından 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un İstanbul Sözleşmesi'ne dayanan bir kanun olması dolayısıyla Kanun uygulanırken Sözleşmenin bilinmesinin önemine dikkat çekildi. Bu bölümde ayrıca "*kadın güçlendikçe erkek şiddeti artıyor mu?*" sorusu üzerine tartışma yapıldı. Eğitimciler bu bölümde son olarak İstanbul Sözleşmesi ve genel olarak uluslararası mekanizmaları etkin kullanmak üzere stratejik planlama yapmanın ve buna göre çalışmanın önemine değindiler.

Oturumda kullanılan materyal	Powerpoint, seminer el kitabı ve internet
Oturumun formatı	Aktarım ve soru-cevap bir arada
Oturumun ortalama süresi	1 saat 23 dakika

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Perihan Meşeli tarafından sunulan 6284 sayılı Kanun ile ilgili bölüm katılımcıların büyük bir kısmının doğrudan tecrübesinin olduğu, dolayısıyla katılımcılardan katkının da yoğun olduğu bir oturum oldu. Eğitimi, oturumun başında katılımcıların 6284'e başvuru deneyimi olup olmadığını sordu. Örneğin 22 kişinin katıldığı İstanbul seminerinde 2 kişinin hiç başvuru yapmamış olduğu, 5-6 kişinin çok az sayıda başvuru yapmış olduğu, kalanların da bu konuda daha çok deneyimi olduğu ortaya çıktı. Eğitimi bu bölüme pratik bilgiler vererek devam etti. Örneğin, Mor Çatı'ya başvuru, Alo 183, 155 Polis İmdat, 156 Jandarma, ŞÖNİM'ler ve belediyelerin kadın danışma merkezleri. Sunumdaki ana başlıklar şunlardı; Kanunun amacı ve bu amaçla bağdaşmayan uygulamalar, tedbir kararları ve nitelikleri, gizlilik talebi, tedbirlerin uygulanma süresi, geçici velayet ve nafaka, nafakanın tahsili, tedbir kararına aykırılık ve sağlık tedbiri. Eğitimi ayrıca Kanunla ilgili 2014, 2015 ve 2016 yıllarına ait istatistikler sundu. Bu bölümde daha çok uygulamaya ve usule yönelik sorular yöneltildi ve gelen sorular üzerinden şu konular üzerinde duruldu; 6284'ün amacı ve kapsamı, eşin adresi bilinmiyorsa ne yapılması gerektiği, karşı taraf göstermeksizin 6284 başvurusu yapılabileceği, 6284'te sayılan tedbirlerin sınırlı olmadığı ve şiddete maruz kalan kadının ihtiyacına göre sair tedbirler de istenebileceği, gizlilik kararının ne düzeyde uygulandığı, cinsel taciz, şiddet, hakaret, aşağılama gibi farklı durumlarda kadına ne tavsiye edilmesi gerektiği, sığınakların durumu, Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM), Adli Görüşme Odaları, çocuklar için ifade odaları ve ısrarlı takip.

Bu bölümde 6284 sayılı Kanun'dan önce geçerli olan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun'un kapsamı ve 6284'ün getirdiği kazanımlar da konuşuldu. Eğitimi yurt dışından şiddet vakalarında başvuru danışma merkezlerinden örnekler sundu.

Örnek davalar üzerinde konuşulurken birçok katılımcı mahkeme kararları ve Yargıtay karar örnekleri talebinde bulundu. Katılımcıların aktardıkları örnekler üzerinden bu talep eğitimciler tarafından da dile getirildi. Son olarak örnek kararların herkesin erişebileceği bir web sayfasında toplanması fikri öne sürüldü.

Oturumda kullanılan materyal	Powerpoint, PDF dokümanlar, seminer el kitabı ve istatistikler
Oturumun formatı	Aktarım ve soru-cevap bir arada
Oturumun ortalama süresi	1 saat 32 dakika

Birinci günün kapanışı ve günlük değerlendirme

Bu kısımda Aslı Elif Sakallı Mor Çatı tarafından oluşturulmuş olan Kadın Avukatlar Buluşması (KAB) eposta iletişim grubundan bahsetti.¹⁴ Ardından değerlendirme uzmanı günün kapanışında katılımcıların seminerin ilk gününün nasıl geçtiğine dair düşüncelerini almak üzere yazılı değerlendirme çalışması düzenledi.

Şiddete maruz kalan kadınlara yaklaşım

İkinci günün ilk oturumu olan bu bölüm **Gülsun Kanat** ve **Perihan Meşeli** tarafından sunuldu. İki eğitimci bu bölümü sosyal çalışmacı ve avukat olarak şiddete maruz kalan kadınlara yaklaşım, destek ve iletişimin hangi hallerde nasıl olması gerektiğine dair farklı iki perspektiften, farklı iki mesleki yaklaşımla sundular. Söyleşi şeklinde geçen bu bölüm, tavsiye, bilgi ve deneyim paylaşımı ile gerçekleştirildi. Bu oturumda değinilen konular şunlar oldu; psikolojik şiddet, şiddete uğrayan kadında endişe hali, kadında kendine zarar verme eğilimi, kadını önyargısız ve yargılayıcı cümleler kurmadan dinlemenin önemi, nasıl bir süreçle karşılaşacağına ve sürecin çok uzun sürebileceğine dair danışan kadına bilgi verilmesi, danışan kadınla avukat arasındaki ilişki ve iletişimin sınırları, kadını dinlerken kullanılacak sözlü dil ve beden dili, kadın dayanışmasının önemi, sunulan desteğin psikolojik değil hukuki olduğunun vurgulanmasının önemi, avukatın kendi değer yargılarının sürece nasıl yansıtılabileceği, kadının yaşadığı travmanın avukata da yansıtılabileceği, avukatın alabileceği psikoterapi veya süpervizyon desteğinin önemi, varsa baronun sunduğu destekler (örneğin çeviri) ve ilişkide Stockholm sendromu. Ayrıca avukatların zorluk çektiği konulardan biri olan kadının şiddet döngüsünün içinde kalması meselesi de eğitimcilerin verdikleri görüşlerle ayrıntısıyla tartışıldı. Eğitimciler, şiddete uğrayan kadına sunulan yardım değil destek ve dayanışma olarak yansıtılması gerektiğini anlattı. Bu bölümde danışan kadına yaklaşımla ilgili katılımcılardan pek çok soru geldi. Örneğin bir katılımcı müvekkilin ailesiyle görüşmenin uygun olup olmadığını, birkaç katılımcı kadının davadan vazgeçmesinin sebeplerini ve bu konuda yaklaşımın ne olması gerektiği konusunu sordu. Bu bölümün bir sosyal çalışmacı ve bir avukat tarafından sunulması, bazı hallerde iki mesleğin farklı bakış açısı ve uygulama tarzı olabileceğinin yansıtılması bakımından da faydalı oldu.

Oturumda kullanılan materyal	Mor Çatı broşürleri
Oturumun formatı	Aktarım, söyleşi ve soru-cevap bir arada
Oturumun ortalama süresi	1 saat 36 dakika

¹⁴ Grubun amacı "kadına yönelik erkek şiddetiyle mücadelede, hukuk bilgisini kadının lehine ve kadın dayanışmasını güçlendirmek; kadının özgürleşmesinin aracı olarak kullanmak" olarak tanımlanıyor. Her seminer sonunda Mor Çatı tarafından tüm seminer katılımcıları bu gruba dahil edildi.

Kadına yönelik şiddet bağlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihat örnekleri ve başvuru usulü

Nisan Kuyucu'nun sunduğu bu bölüm Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvuru ve içtihat örneklerini kapsıyordu. Eğitimi bu başlık altında şu konulara değindi; Mahkemeye başvuru usulü, başvurunun dili, başvurunun nasıl yapıldığı, başvuru formu, kabul edilebilirlik koşulları, başvuru diyagramı ve toplu başvurular. Eğitimi bu bölümde şu örnek kararlara yer verdi ve bu kararlar hakkında genel bir değerlendirme yaptı; Opuz v. Türkiye, Durmaz v. Türkiye, Civek v. Türkiye ve M.G. v. Türkiye, Halime Kılıç v. Türkiye, G.U. v. Türkiye, M.C. v. Bulgaristan, Şerife Yiğit v. Türkiye. Eğitimi Mahkeme web sitesini, bu sayfada nasıl ilerleneceğini ve sayfanın Türkçe ara yüzünü gösterdi, ayrıca bilgilendirici tematik belgeler hakkında bilgi verdi. Katılımcılara ayrıca Mahkeme kararlarına nasıl erişebileceklerini ve bu kararları pratik olarak nasıl okuyabileceklerini anlattı. Bunları aktarırken pratik bilgiler de sundu, örneğin Türkçe ara yüzde KYŞ kavramının "aile içi şiddet" diye geçtiği ve aramanın bu şekilde yapılması gerektiği. Eğitimi ayrıca başvuru mekanizmaları olarak AİHM ve CEDAW Komitesi arasında karşılaştırma yaptı ve Opuz kararı sonrası sürece dair bir değerlendirme yaptı. Bu bölümde başvuru konusunda katılımcılardan birçok soru geldi, örneğin hakkın kötüye kullanılmasının yaptırımının olup olmadığı, Mahkemeye toplu başvuru yapmanın mümkün olup olmadığı. Oturumda eğitimi tarafından Avrupa Konseyi tarafından hukukçulara Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile ilgili olarak sunulan HELP e-öğrenme platformu da tanıtıldı.¹⁵

Oturumda kullanılan materyal	Powerpoint, PDF dokümanlar, seminer el kitabı ve istatistikler
Oturumun formatı	Aktarım ve soru-cevap bir arada
Oturumun ortalama süresi	1 saat 31 dakika

Türk Ceza Kanunu ve kadına yönelik şiddet

Asuman Aytekin İnceoğlu bu oturumda Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) kadına yönelik şiddetle ilgili yer alan maddelerin sunumunu yaptı ve bazı temalar üzerinden tartışma gerçekleştirildi. Bu bölümde değinilen konular şunlardı; eziyet, yaralama, sarkıntılık, cinsel saldırı, eşe karşı cinsel saldırı, cinsel istismar, çocuğun ifadesinin Çocuk İzlem Merkezlerinde alınmasının önemi, kastrasyon (cerrahi ve kimyasal), namus cinayeti, intihara yönlendirme, tehdit, kasten öldürme, genital muayene, çocuk düşürme, ayrımcılık suçu, haksız tahrik indirimi, aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali ile ilgili TCK'nın 233. maddesi ve uzlaştırma.

Bu bölümde katılımcılar ve diğer eğitimciler tarafından çeşitli konular gündeme getirildi, örneğin Şule Çet davası, cezaların ağırlaştırılmasının ve Kanundaki maddelerin geniş yorumlanmasının olası sonuçları. Eğitimi bu bölümde kendi gözlem ve deneyimlerinden yola çıkarak bu davalarda yargının bakış açısına dair fikirlerini paylaştı, farklı suçlarla ilgili örnek davalar sundu. Bu bölümde ayrıca katılımcılar ve diğer eğitimciler karşılaştıkları şiddet vakaları, bunların yargı sisteminde nasıl ele alındığı, yargının vakalara dair bakış açısı ile ilgili örnekler sundular ve bazılarını tartışmaya açtılar.

Oturumda kullanılan materyal	Seminer el kitabı
Oturumun formatı	Aktarım ve soru-cevap
Oturumun ortalama süresi	1 saat 43 dakika

Türk Medeni Kanunu: Son tartışmalar

Ceren Akkaya bu bölümde Türk Medeni Kanunu'ndaki (TMK) son 17-18 yılda yapılan değişikliklere ve kazanımlara değinerek bu seminer kapsamında kadın hakları perspektifinden bakarak pratikte işe yarayacak öncelikli konulara ve tartışma konularına yer verdi. Ele aldığı başlıklar ve tartışma konuları şunlardı; boşanma, sebepleri ve sonuçları, kusur tartışması, aile konutu, nafaka ve türleri, tazminat, velayet, mal rejimi ve tasfiyesi, boşanma ve ölüm halinde mal rejimi, evlenme yaşı tartışmaları, evlenme başvuru makamı ve müftü nikahı tartışmaları, kadının soyadı ve ilişkili tartışmalar.

Bu bölümde eğitimi TMK ve uygulamalarla ilgili yanlış bilinenler konusunda açıklamalar yaptı. Son dönemde gündemde olan nafaka ile ilgili devam eden tartışmalar, bunların içeriği ve kaynakları diğer eğitimcilerin de katkısıyla ele alındı. Eğitimi, kadına ödenen yoksulluk nafakasının süreli hale getirilmesi taleplerine karşı başlatılan "Kadınların Nafaka Hakkına Dokunmayın" girişiminden bahsetti.¹⁶ Bu bölümde katılımcılar uygulamada yaşadıkları çıkmazlardan bahsederek eğitime sorular yönelttiler ve böylece grup içi fikir alış veriş ile tartışmalar yapıldı.

Oturumda kullanılan materyal	Powerpoint, seminer el kitabı
Oturumun formatı	Aktarım ve soru-cevap bir arada
Oturumun ortalama süresi	1 saat 18 dakika

¹⁵ HELP için bkz. <https://www.coe.int/tr/web/help-country/home-turkey> (erişim 10.07.19)

¹⁶ Nafaka Hakkı Kadın Platformu için bkz. <https://nafakahakkinadokunma.com> (erişim 01.08.2019)

Yazılı ve sözlü değerlendirme, kapanış ve katılım belgelerinin sunumu

Bu bölümde değerlendirme uzmanı tarafından ilk olarak katılımcıların seminerle ilgili görüşlerini almak üzere yazılı değerlendirme çalışması yapıldı. Ardından seminerdeki kazanımları ve bundan sonraki ihtiyaçlarının sorulduğu, katılımcıların gönüllü katkı sundukları sözlü değerlendirme yapıldı.

Bu oturumda bu sorular katılımcılar tarafından yanıtlanırken proje uygulayıcılarına, özellikle katılımcıların KYS vakalarıyla ilgilenirken, hem hukuki bakımdan hem de sosyal çalışma bakış açısı ve deneyimiyle Mor Çatı'ya danışma ihtiyaçlarının olduğu ortaya çıktı. Örnek kararların paylaşıldığı ve ihtiyaç taleplerinin paylaşıldığı, Mor Çatı tarafından kurulmuş olan Kadın Avukatlar Buluşması (KAB) eposta haberleşme grubu hatırlatıldı. Son olarak oturumda bulunan eğitimciler seminerle ilgili izlenimlerini ve kendileri bakımından kazanımlarını paylaştılar. Katılım belgelerinin sunumu ve fotoğraf çekimiyle seminer sona erdi.

Oturumun ortalama süresi 36 dakika

Eğitim yaklaşımı ve yöntemi

Seminerde farklı alanlardan, farklı mesleklerden ve farklı disiplin ve deneyim birikiminden eğitimciler yer aldı. Her oturumda sunumu veya anlatıyı yapan eğitimci dışında diğer oturumlardan sorumlu en az üç eğitimci yer aldı. Bu durum farklı bakış açıları ve mesleki birikimleri olabilen eğitimcilerin doğrudan sorumlu olmadıkları oturumlarda kendi yorumlarını ekleyerek kimi tartışmaların zenginleşmesini sağladı, kimi zaman da konular farklı boyutlarıyla ele alındığı için oturumun uzamasına sebep oldu. Bazı eğitimciler KYS ile hukuki zeminde mücadelede katılımcıların hukuki süreçlerde işlerine yarayacak pratik bilgiler ve ipuçları sundular, davaları güçlendirmek için kullanılacak araçların bilgisini verdiler, yargının bakış açısına dair fikirlerini sundular, ayrıca kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla yeni mücadele alanları oluşturma çağrısında bulundular.

Eğitimciler kendi tercih ettikleri şekilde ve yöntemle oturumu yürüttüler. Bir kısmı oturarak, bir kısmı ayakta konuşmayı tercih ettiler. İçeriği görsel olarak sunmak üzere eğitimcilerin çoğunluğu sunuşlarını Powerpoint sunusu kullanarak bir kısmı da ek olarak destekleyici belgeleri PDF dosyalar ve internette göstererek yaptılar. Bir kısmı en başta katılımcılara ne duymak istediklerine dair fikirlerini sorarak, yani ihtiyaç tespiti yaparak, bir kısmı da anlatılacak konuda ne kadar tecrübeye sahip olduklarını sorarak, yani durum tespiti yaparak başlamayı tercih etti. Eğitimcilerin biri dışında hepsi soruları konuşma esnasında alıp yanıtlamayı tercih etti. Oturumların büyük çoğunluğu etkileşimli, katılımcı-eğitimci, eğitimci-eğitimci ve katılımcı-katılımcı arasında bilgi alışverişi ve tartışma olacak şekilde geçti. Eğitimcilerin hemen hepsi daha önce belirledikleri çerçeve dışına çıkmayacak şekilde oturumu yönettiler. Etkileşimin, soruların ve tartışmanın yoğun olduğu oturumlarda sürenin yetmediği ve kimi hallerde bu sebepten anlatılması planlanan bazı konuların dışarıda bırakıldığı gözlemlendi. Bazı hallerde ise kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla ilgili hukukun farklı alanlarında birbirini kesen konuların olması sebebiyle bazı meseleler olması gereken oturumda değil başka oturumlarda tartışıldı.

Seminerler esnasında aktarılan bilgiyi pekiştirmek üzere herhangi bir grup çalışması yapılmadı. Bu ihtiyaç daha sonra 15 Haziran 2019'da İstanbul'da düzenlenen Vaka Çalışması toplantısında karşılandı.

Bazı eğitimciler olumsuz sonuçlanan hukuki süreçler ve kadına şiddet hikâyelerinin yanında kadına şiddet dosyalarına bakan dinleyici avukatlarda yılgınlık yaratmamak amacıyla olumlu sonuçlanan davalardan ve kadının güçlenme hikâyelerinden bahsetmeye gayret ettiler. Bazı eğitimciler dinleyici oldukları oturumlarda da destek sunarak kendi tecrübelerini veya uygulamada rastladıkları ya da okudukları karar örneklerini paylaştılar.

Seminerler boyunca bazı katılımcıların gerek müvekkilleriyle, gerek yargı mensuplarıyla ve kollukla yaşadıkları sıkıntıları, gerekse karşılaştıkları kişisel zorlukları örnekler vererek paylaştıkları gözlemlendi. Bu paylaşımlar sonucunda sadece eğitimciler değil diğer katılımcılar da dayanışma göstererek sorunların aşılmasına yönelik tavsiyelerde bulundular. Katılımcıların bu tür sıkıntıları paylaşmalarında etkili olan unsurlar arasında, katılımcıların tamamının kadın olması ve eğitimin iki gün gibi kısa bir süresi olsa da bu tür paylaşımlar yapmayı mümkün kılacak güven ortamının yaratılmış olduğu söylenebilir.

Kimi zaman eğitimciler de karşılaştıkları bazı ağır vakalarda yaşadıkları hayal kırıklıklarını ve çaresizlikleri paylaştılar. Kadın hakları mücadelesinde yer alan eğitimciler kadınları neyin güçlendireceğinin bilinmesinin önemine vurgu yaptılar. Mor Çatı'dan eğitimciler de seminer sonrasında danışmak üzere Mor Çatı'nın aranabileceğine dair katılımcılara açık çağrıda bulundular.

İstanbul'da ve Trabzon'da düzenlenen seminerlerde ve İstanbul'daki Vaka Çalışması toplantısında Sabancı Vakfı'nın çekim ekibi yer aldı. İstanbul'daki her iki etkinlikte Sabancı Vakfı'nı temsilen Zeynep Arslan, İstanbul'daki ilk seminerde de Sabancı Vakfı'ndan Rana Kotan gözlemci olarak yer aldılar.

İstanbul'da düzenlenen Vaka Çalışması

Seminerler esnasında alınan yazılı ve sözlü değerlendirme ve seminerden sonra bir grup katılımcı ile yapılan görüşmelerde katılımcılardan bir kısmı seminerde aktarılan bilgilerin uygulamalı bir çalışma ile pekiştirilmesinin mümkün olmadığını dair görüşlerini iletmisti. Seminerler tamamlandıktan sonra proje bütçesinde İstanbul'da şehir dışından katılımcıların masraflarını da karşılayacak şekilde kaynak oluşması sonucu Haziran ayında bir vaka çalışması yapılmasına karar verildi. 15 Haziran'da İstanbul'da düzenlenen üç oturumdan oluşan toplantıya 16 katılımcı ve proje yürütücüsü kuruluşlardan Aslı Elif Sakallı, Gülsun Kanat, Gökçeçiçek Ayata, Perihan Meşeli, Ceren Akkaya, değerlendirme uzmanı Burcu Yeşiladalı, Sabancı Vakfı'ndan ise Zeynep Arslan katıldı.

Toplantının birinci oturumunda eğitimciler tarafından hazırlanan vaka üzerinden katılımcılar üç gruba ayrıldı ve vaka ile ilgili bazı soruları yanıtlamaları istendi. Her grubu temsilen bir kişi grubun tespitlerini ve yol haritasını sundu. Ardından vaka ile daha ileriki bir tarihte gerçekleşen olaylara dair eğitimciler tarafından ek bilgi sunuldu ve ek sorular yanıtlamaları istendi. Bu şekilde iki aşamalı bir grup çalışması yapılmış oldu. Grup sunumlarının ardından eğitimciler görüşlerini verdi ve konular genel tartışmaya açıldı. Bu oturumda ağırlıklı olarak şunlar üzerinde konuşuldu; şiddete uğrayan kadınla görüşmeye aile fertlerinin katılmasına dair tutum, ses kayıtlarının dosyaya konulmasının mümkün olup olmadığı, darp raporlarının soruşturmaya etkisi, TCK 233. maddenin uygulanabilirliği, gizlilik tedbiri, kimlik bilgilerinin değişikliği ve bunun öncesinde yapılan risk analizi, çocuğun üstün yararı, erkeğin babalık hakkı, dijital araçlardan delil toplama ve yedekleme, kürtajın uygulanabilir olduğu ve olmadığı durumlar, bunun hukuki zemini ve uygulamada durum, bu konuda dünyadan örnekler ve tüpleri bağlatma olasılığı.

İkinci oturumda katılımcı avukatların proje ekibiyle daha önceden paylaştıkları ve hukuki ve/ya kişisel olarak zorlandıkları, grubun tamamıyla tartışmak istedikleri, destek istedikleri vakalar üzerinden gidildi. Bu çalışmada Eskişehir'den beş, Trabzon'dan iki, Bursa'dan ise bir vaka tartışıldı. Tüm eğitimcilerin katkı sunduğu bu oturumda katılımcılara şu tavsiyeler sunuldu; İstanbul Sözleşmesi ve CEDAW'ın ilgili maddelerinin ve CEDAW Komitesi'nin ilgili kararlarının dava dosyasına konması ve sıkça atıf yapılması, hatalı karar verilen dosyalarda meslektaşların, baronun veya kadın örgütlerinin bir araya gelerek baskı mekanizması oluşturması ve Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu'ndan (TÜBAKKOM) destek alınması.

Üçüncü oturumda hem ilk hem de ikinci oturumda tartışılan vakalar üzerinden sosyal çalışmacı gözüyle Gülsun Kanat genel bir değerlendirme yaparak, vakaların ele alınmasıyla ilgili ve avukatların bu süreçte kişisel sorunlarının aşılmasına yönelik açıklamalar yaptı. Bu kısımda konuşulan konular şunlar oldu; müvekkille iletişimde avukatın kendi yaşamından hikayeler paylaşmasının ne düzeyde doğru olduğu, müvekkille güven ilişkisi geliştirmenin önemi, kadın olarak yaşananların ortak olduğu bilgisinin paylaşılmasının önemi, "yolu tek başınıza gitmek zorunda değilsiniz" mesajını vermenin önemi, sosyal çalışmacı ve avukatla görüşmenin kadının aldığı kararlar bakımından yarattığı fark, seçenek olarak terapiye ve çift terapisine yönlendirmek ve Türkiye'de çift terapisinin durumu. Bu bölümde son olarak Burcu Yeşiladalı kısa bir yazılı değerlendirme aldı ve bu toplantının kazanımları üzerine konuşuldu.

Katılımcıların seçimi ve profili

Seminerlerden ortalama 43 gün önce Mor Çatı, Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi ve İstanbul Bilgi Üniversitesi web siteleri üzerinden seminerlerin duyurusu yapıldı. İstanbul, Bursa, Eskişehir ve Trabzon baroları da seminer duyurusunu baro web sitesinde paylaşarak, avukatlara doğrudan SMS göndererek ya da eposta yollayarak seminere başvuru davetinde bulundu.

Seminere başvuru için proje ekibi tarafından bir başvuru formu geliştirildi ve her seminer öncesinde bu form ilgilene kadın avukatların doldurması için Google Forms (<https://docs.google.com/forms>) adresinden paylaşıldı. Başvurular Mor Çatı ve Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi'nden ve seminerlerde görev alan eğitimcilerden oluşan bir grup tarafından değerlendirildi. Seminerlere başvuran, başvurusu kabul edilen ve katılım sağlayan kadın avukat rakamları aşağıdadır:

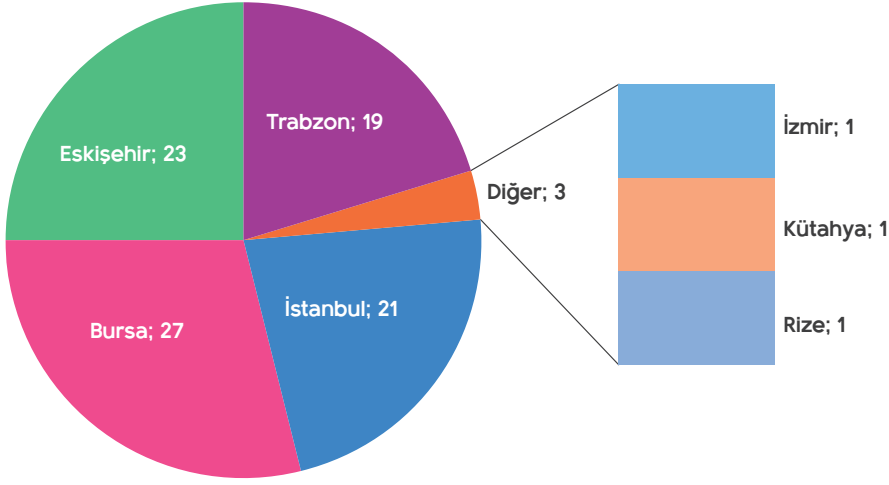
Seminerin yeri ve tarihi	Başvuran	Kabul edilen ve davet edilen	Katılan ¹⁷	Tamamına katılan
İstanbul, 18-19 Ocak	38	25	22	19
Bursa, 22-23 Şubat	80	30	27	23
Eskişehir, 22-23 Mart	45	30	24	21
Trabzon, 26-27 Nisan	41 ¹⁸	40	20	17
TOPLAM	204	125	93	80

¹⁷ Seminerin herhangi bir gününe katılan avukat sayısı.

¹⁸ Trabzon seminerine bir erkek avukat başvuru yaptı. Bu rakama bu başvuru da dahildir.

İstanbul'daki seminere İzmir Barosu'na kayıtlı bir avukat, Eskişehir'deki seminere Kütahya Barosu'na kayıtlı bir avukat ve Trabzon seminerine ise Rize Barosu'na kayıtlı bir avukat katıldı. Katılımcıların kayıtlı oldukları baroya göre dağılım şu şekildedir:

Katılımcıların kayıtlı olduğu baro

Başvuru formlarında diğer sorular yanında avukatlara kaç yıldır avukatlık yaptıkları, hangi üniversiteden kaç yılında mezun oldukları soruldu. Seminere katılan avukatlara ait istatistik veriler şöyledir:

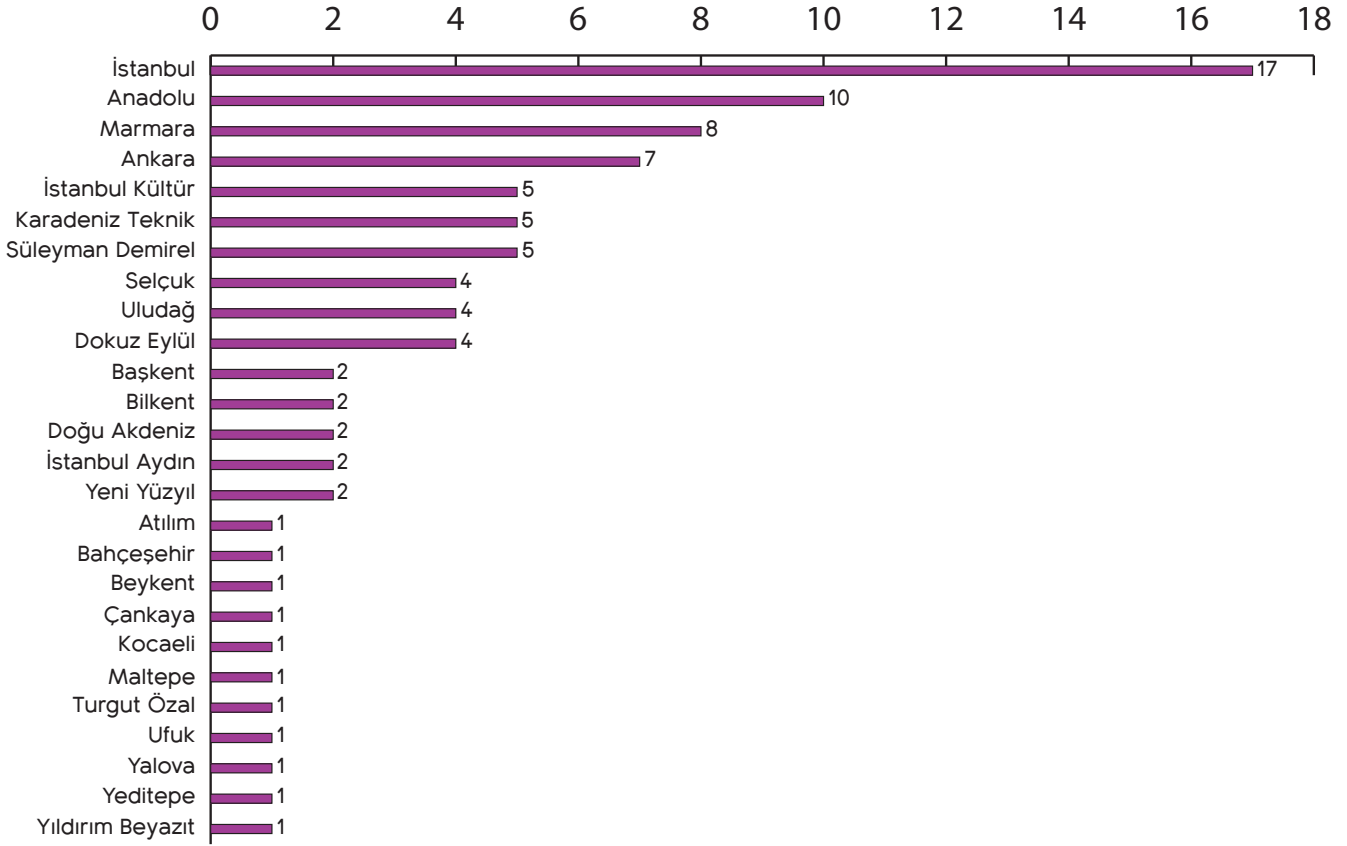
Seminerin düzenlendiği şehir	Ortalama avukatlık tecrübesi (yıl)	Medyan ¹⁹ avukatlık tecrübesi (yıl)	En kısa avukatlık tecrübesi (yıl) ²⁰	En uzun avukatlık tecrübesi (yıl)
İstanbul	6	4	1	18
Bursa	6,4	3	1	24
Eskişehir	5,3	3	1	18
Trabzon	5,9	2	1	37
Tüm katılımcılar	5,9	3,5	1	37

¹⁹ Medyan (ortanca), bir sayısal veri serisi sıralandığında ortada kalan sayıdır. Katılımcıların avukatlık tecrübesi süresi asimetric bir dağılıma sahip olduğu için medyan daha gerçekçi bir sonuç vermektedir.

²⁰ Bir yıldan kısa avukatlık tecrübesi tabloya bir yıl olarak yansıtıldı.

Seminer katılımcılarının lisans düzeyinde hukuk fakültesini bitirdikleri üniversite dağılımı şu şekildedir:

Katılımcıların mezun olduğu üniversite

15 Haziran'da düzenlenen Vaka Çalışması toplantısına ise toplam 16 kişi katıldı. Katılımcıların daha önce katıldıkları seminerin yerine göre dağılım aşağıdaki gibidir:

Katılımcının daha önce katıldığı seminerin yeri	Katılacağını bildiren	Katılan
İstanbul	5	4
Bursa	7	4
Eskişehir	4	3
Trabzon	5	5
TOPLAM	21	16

Seminer materyali

Seminerde temel olarak dört materyal dağıtıldı. Bunlar:

- Sadece bu seminer programı için hazırlanmış olan ve ulusal ve uluslararası mevzuattan ilgili bölümler ve örnek kararların yer aldığı "Seminer El Kitabı"
- Mor Çatı'nın "Erkek Şiddeti ile Başa Çıkmak: Sosyal Çalışmacı ve Gönüllü El Kitabı"²¹
- Mor Çatı'nın "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Uluslararası Hukuk Mekanizmaları: Pratik Bilgiler El Kitabı"²²
- Mor Çatı broşürleri: ²³
 - "Cinsel Şiddeti Dile Getirmek Güç Ama Mümkün"
 - "Çocuk İhmalini ve İstismarını Önlemek Elimizde! Sessiz Kalma, Suça Ortak Olma!"
 - "Erkek Şiddetine Karşı Dur! Yaşamı Değiştir!"
 - "Sığınaksız Bir Dünya İçin Yaşasın Kadın Dayanışması"

Seminer sona erdikten sonra Proje Koordinatörü tarafından eğitimcilerin kullandıkları Powerpoint sunular ve ayrıca eğitimcilerin uygun gördüğü ek materyal katılımcılara eposta yoluyla gönderildi.

İşbirlikleri

Proje, Mor Çatı tarafından Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi ortaklığında yürütüldü. Seminerlerin içeriği, programı ve eğitimci listesi projenin yürütülmesinden sorumlu bu iki kuruluşun proje sorumluları tarafından oluşturuldu. Seminerler düzenlenmeden önce proje ekibi ve eğitimcilerin katılımıyla bir dizi hazırlık toplantısı, seminerlerin yürütülmesi esnasında biçimlendirici değerlendirme toplantıları ve program sona erdikten sonra da nihai değerlendirme toplantısı düzenlendi. Mor Çatı temsilcileri tüm seminerlere katılırken, Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi temsilcileri Trabzon dışında tüm seminerlere katıldı.

Seminerlerin düzenlenmesinde Bursa, Eskişehir ve Trabzon barolarıyla iş birliği yapıldı. Barolar farklı alanlarda ve farklı düzeylerde seminerin yürütülmesine destek sundular. Örneğin seminer duyurusunun daha çok avukata ulaşması için kendi haberleşme kanallarını kullandılar. Eskişehir'deki seminerde ise Baro tarafından ek hizmet binasındaki toplantı salonu sunuldu. İstanbul Barosu ise sadece seminerlerin duyurulması konusunda destek oldu, seminer duyurusunu kendi iletişim kanallarından ilettiler ve seminer afişini baronun belli merkezlerine astı.

Seminerlerde fiziksel koşullar

Seminerlerin tamamında katılımcılar masalı U düzende oturdu. Seminerde dağıtılan ve konuşmalar esnasında takip edilmesi gereken materyal fazla sayıda olduğu için masalı düzen takip bakımından kolaylık sağladı. İstanbul ve Trabzon'daki seminerler gün ışığı ile teması olan pencereci toplantı odalarında düzenlenirken, Bursa, Eskişehir seminerleri ve İstanbul'da düzenlenen Vaka Çalışması toplantısı ise zeminin altındaki ve gün ışığı olmayan toplantı odalarında düzenlendi. Seminerlerin hiç birinde engelli katılımcı bulunmadığından erişimi ve fiziksel koşulları uyumlu hale getirmeyi gerektirecek bir durum olmadı.

²¹ El kitabı için bkz. <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/kitaplar/259-erkek-siddeti-ile-basa-cikmak-sosyal-calismaci-ve-gonullu-el-kitabi> (erişim 01.08.2019)

²² El kitabı için bkz. <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/kitaplar/487-kadina-yonelik-siddetle-mucadelede-uluslararasi-hukuk-mekanizmalari-pratik-bilgiler-el-kitabi> (erişim 01.08.2019)

²³ Broşürlere şu adresten erişilebilir: <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/brosurler> (erişim 01.08.2019).

6. BULGULAR VE GÖZLEMLER

Bu bölümde seminerler esnasında ve sonrasında kullanılan değerlendirme araçlarıyla elde edilen bulgular ve gözlemler sunulmaktadır.

Seminerden beklentiler ve ihtiyaçlar

Katılımcıların seminerden ne bekledikleri ve KYŞ davalarına bakan avukatlar olarak ne tür ihtiyaçları olduğu soruları program yürütüldüğü esnada katılımcılara farklı aşamalarda yöneltildi. Seminer duyurusu yapıldığında seminerin çerçevesi önceden belirlenmiş olduğu için başvuruçulara seminerden ne beklediklerini sormak yerine şu soru yöneltildi: "*Seminer programında yer verilen konular dışında ne tür konularda eğitime ihtiyaç duyuyorsunuz? Neden?*"

Seminerlerin tanışma oturumunda ise katılımcılara kısaca seminerden ne bekledikleri soruldu. Bu bölümde kadın avukatların hem seminer kapsamında hem de genel olarak ihtiyaç olarak ifade ettikleri şunlardı; müvekkil kadın geldiğinde ne yapabileceğini öğrenmek, teoriden ziyade tecrübe dinlemek, CEDAW konusunda bir girişimde bulunabilmek, kadınları sosyal ortamda güçlendirebilmenin yollarını öğrenmek, travmatik vakalarda ne yapılması gerektiğini öğrenmek. Bazı katılımcılar da soğukkanlı olamadığı için danışma ihtiyacını, kendi bilgi birikimi ve tecrübesini yeterli görmediği için geldiğini, uluslararası mevzuat konusunda eksiklik hissettiğini, mülteci kadınlar için ne yapılabileceğini öğrenmek için geldiğini veya kollukla sorunlar yaşadığını belirtti. Birkaç katılımcı ise karşı tarafın müvekkilinin psikolojik şiddetine veya tehditlerine uğradıklarını anlattı. Bazı katılımcılar da kadın hareketi içinde olmak istediklerini, birkaçı da iş yaşamında bizzat ayrımcılık ve mobbinge uğradıklarını paylaştılar. Avukatlıkta daha fazla tecrübesi olan katılımcılar ise kendilerini güncelleme ihtiyaçlarını dile getirdiler. Genel ihtiyaç ise uygulamada ne yapılabileceğini öğrenmek ve çözüm önerilerini dinlemektir.

Seminerde tanışma oturumunda uygulanan yazılı ön değerlendirmede katılımcılardan tamamlamaları istenen "*Bu seminere katılmak istedim çünkü...*" cümlesi bazı katılımcılar tarafından şöyle tamamlandı:

"... özellikle kadına yönelik şiddete ilişkin davalarda mağdur kadın ile kurulması gereken iletişim şekliyle ilgili Mor Çatı'nın birikiminden yararlanmak istedim." İstanbul

"... şiddetle mücadelede hukuk mekanizmalarını kullanarak güçlenmek / güçlendirmek istiyorum." İstanbul

"... mağdur pozisyonunda olan kadın ile iletişim kurarken sınırı korumak dolayısıyla da verimliliği arttırmak bakımından sorun yaşıyorum." İstanbul

"... mevcudiyeti olduğu halde uygulanabilirliği her geçen gün münferit engellemelere maruz kalan kazanılmış haklara yönelik yasaları etkin biçimde hayata geçirmek istiyorum." İstanbul

"... kadın hakları konusundaki hukuki eğitimim, müvekkillerime destek verme noktasında yeterli olmuyor. Mevzuatın sınırları içinde kadına nasıl daha güvenli bir alan sağlayabilirim bunu merak ediyorum." Bursa

"... kadına yöneltilen şiddeti engellemek konusunda en etkili mesleği yaptığımı düşünüyorum..." Bursa

"... kadına yönelik şiddetin sona ermesi için yapılabilecek her çalışmada olmak istiyorum. Bu sorunun çözümü uzun vadede ancak bilinç değişimi ile mümkün..." Bursa

"... kadına karşı şiddete dair hem kendi kanunlarımızın hem uluslararası sözleşmelerin uygulamadaki işlerliğini öğrenmek istiyorum." Eskişehir

"... her şeyden önce kendi haklarımı babama, kardeşime ve toplumdaki tüm erkeklere anlatabilmek için istedim." Eskişehir

"... meslek hayatım boyunca bu alanda çalışacağım. Eksik ya da ne yapacağım konusunda tereddüt halinde olmak istemiyorum." Eskişehir

"... ülkemizde şiddet mağduru pek çok kadın var ve şiddete uğradıklarında bu durumu normalleştirmeleri yerine, uğradıkları bu mağduriyetlerin nasıl önlenebileceği ya da hak arama süreçlerinde onlara profesyonel anlamda nasıl yardımcı olunacağı konusunda daha fazla bilgi sahibi olmak istedim." Eskişehir

"... kendimi alanda daha bilgin, etkin ve güçlü hissetmek istedim. Karşılaştığım problemlerde duraksamadan harekete geçmek adına faydalı olacağını düşündüm." Trabzon

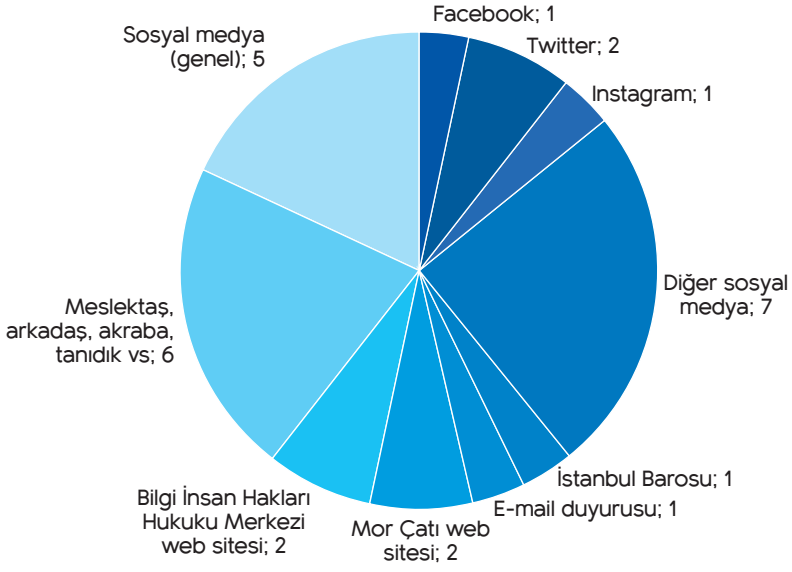
"... aynı sorunlarla karşılaştıkça bir süre sonra etkisinin azaldığını hissediyorum. Bu eğitimler bize tekrar mücadele etme azmi veriyor..." Trabzon

Ön değerlendirme çalışmasında İstanbul'dan 7, Bursa'dan 1, Eskişehir'den 3 katılımcı uluslararası mekanizmalar ve başvuru konusunda bilgilenecek istediklerini belirttiler. Genel olarak ise dayanışma ve bu alanda çalışan kişilerle iletişim halinde olma, yasal mevzuat hakkında kendilerini geliştirme, bakış açılarını genişletme, KYŞ'nin önlenmesine katkıda bulunma ve kadınları güçlendirme isteklerini dile getirdiler. Ayrıca adli yardım çalışmalarında bilgi eksiklerini gidermek, bu dosyalarda daha verimli olmak, KYŞ'ye uğrayan kadınlara hukuki yardım sunarken eğitimcilerin sunacağı deneyimlerden faydalanmak, şiddete maruz kalan kadın, LGBTİ+'ler ve çocuklara doğru bilgilerle etkin hukuki yardımda bulunmak ve son olarak KYŞ ile mücadele yöntemlerini daha etkin kullanmak ve bu alandaki güncel çalışmaları takip etmek istedikleri de bu bölümde paylaşıldı.

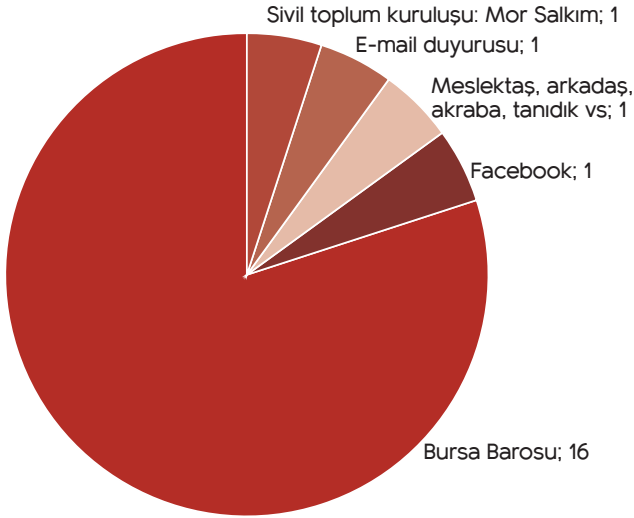
Seminerden nasıl haberdar oldukları

Seminer sonunda düzenlenen yazılı değerlendirmede katılımcılara seminerden nasıl haberdar oldukları soruldu. Bu soruya verilen yanıtlar aşağıda il bazında grafiksel olarak görülebilir.

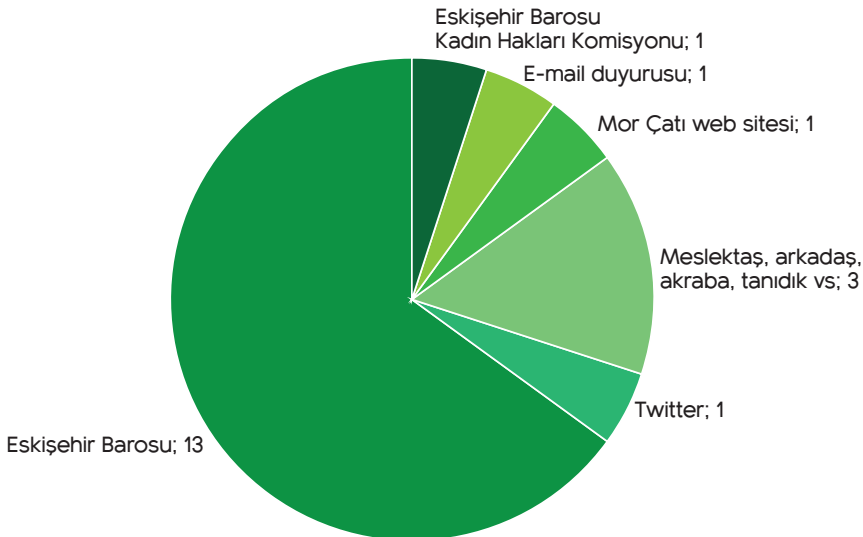
İstanbul Semineri

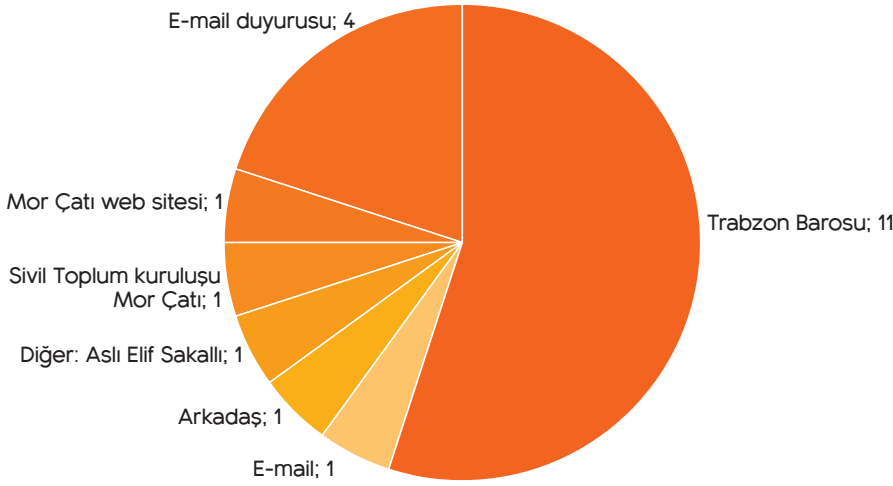
Bursa Semineri

Eskişehir Semineri

Trabzon Semineri

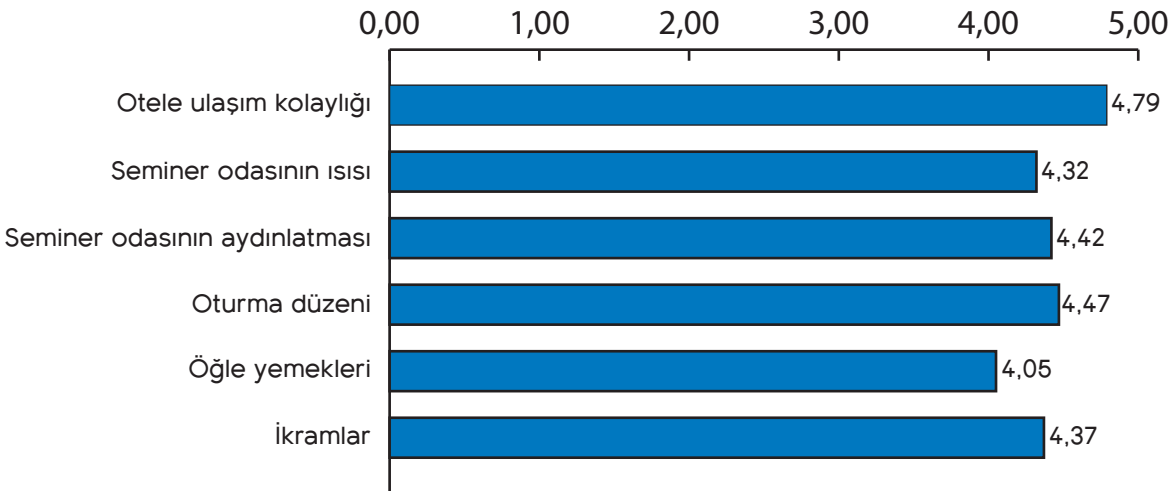

Bu soruya verilen yanıtlar, Bursa, Eskişehir ve Trabzon barolarının seminerin duyurulmasında etkin rol oynadığını gösteriyor. Bu şehirlerdeki barolar ile yapılan iş birliği sonucunda seminer öncesinde barolar duyuruyu internet sayfası, SMS, eposta gibi farklı haberleşme araçlarını kullanarak üyeleriyle paylaştı, İstanbul Barosu ise duyuruyu üyelerine eposta yollayarak ve afiş yoluyla paylaştı. İstanbul Barosu'na kayıtlı avukat sayısının hacmi dikkate alındığında, buradaki seminere başvuru sayısının hayli düşük kaldığı söylenebilir.²⁴ Seminer duyurusu ayrıca Mor Çatı web sitesi ve Twitter hesaplarından, Bilgi İnsan Hakları Hukuku Merkezi web sitesi ve İstanbul Bilgi Üniversitesi web sitesi ve sosyal medya hesaplarından paylaşıldı.

Seminerin fiziksel koşulları ve yöntem

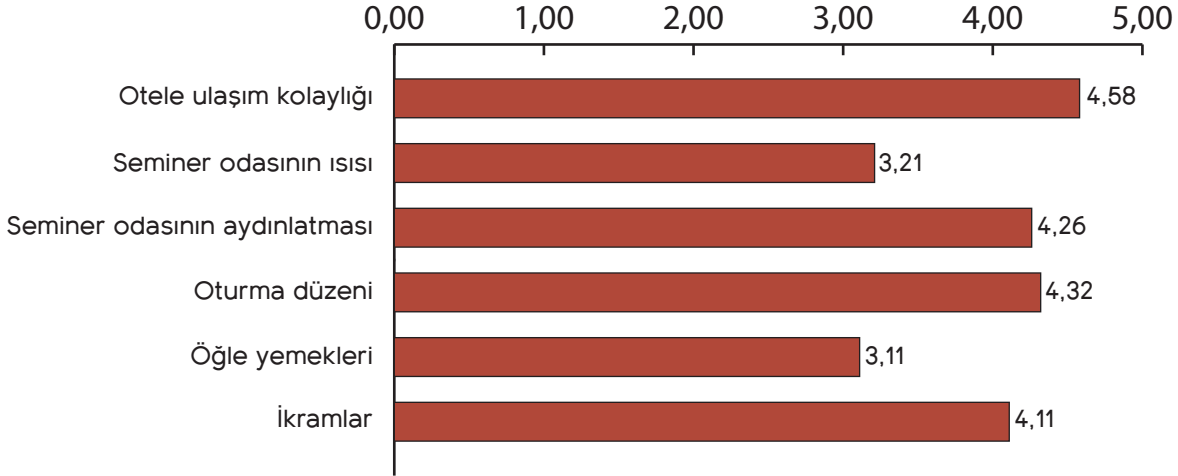
Seminerlerin son oturumunda uygulanan yazılı değerlendirmede katılımcılara seminer ortamının fiziksel koşullarına ve sunulan ikramlara dair sorular yöneltildi. 5 en yüksek puan olacak şekilde 1 ve 5 puan arasında yapılan puanlandırma sonucunda bu soruya verilen yanıtların sonuçları aşağıdaki gibidir:

İstanbul Semineri

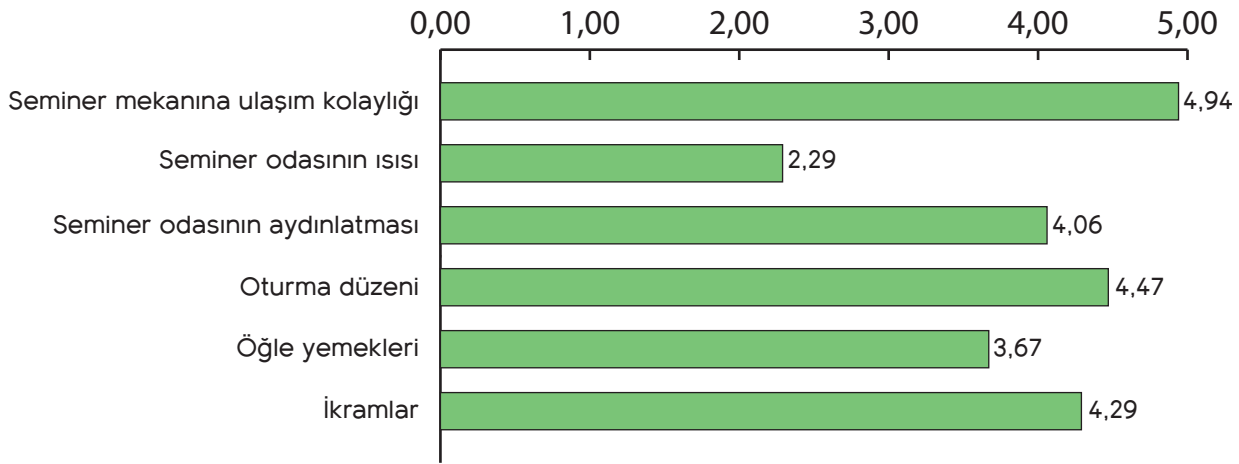

²⁴ Türkiye Barolar Birliği'nin verilerine göre 31.12.2018 itibariyle İstanbul'da kayıtlı kadın avukat sayısı 20.941, Bursa'da 1.421, Eskişehir'de 519, Trabzon'da ise 262'dir. Kaynak: <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/avukat-sayilari-31122018-80448> (erişim 14.07.2019)

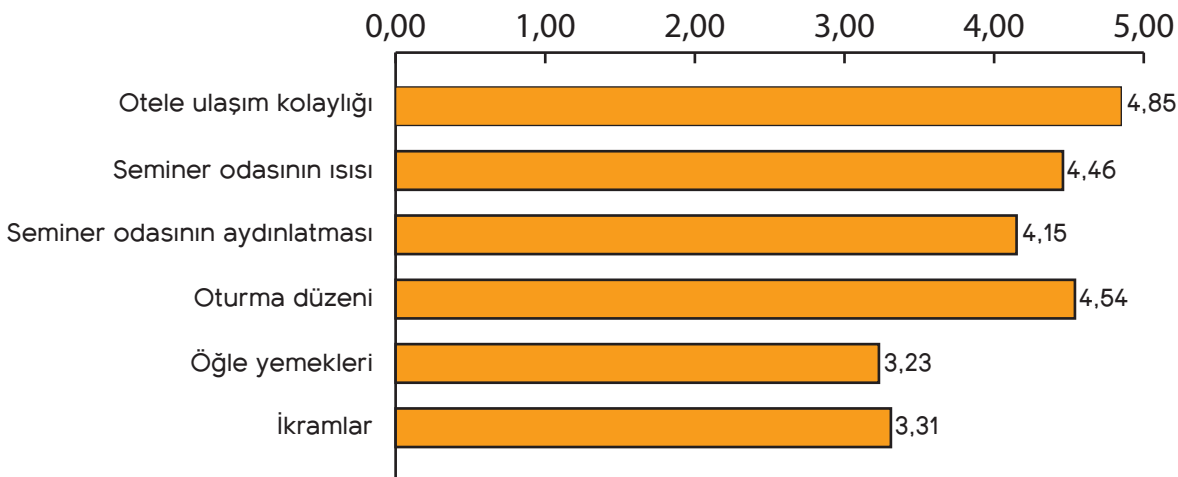
Bursa Semineri

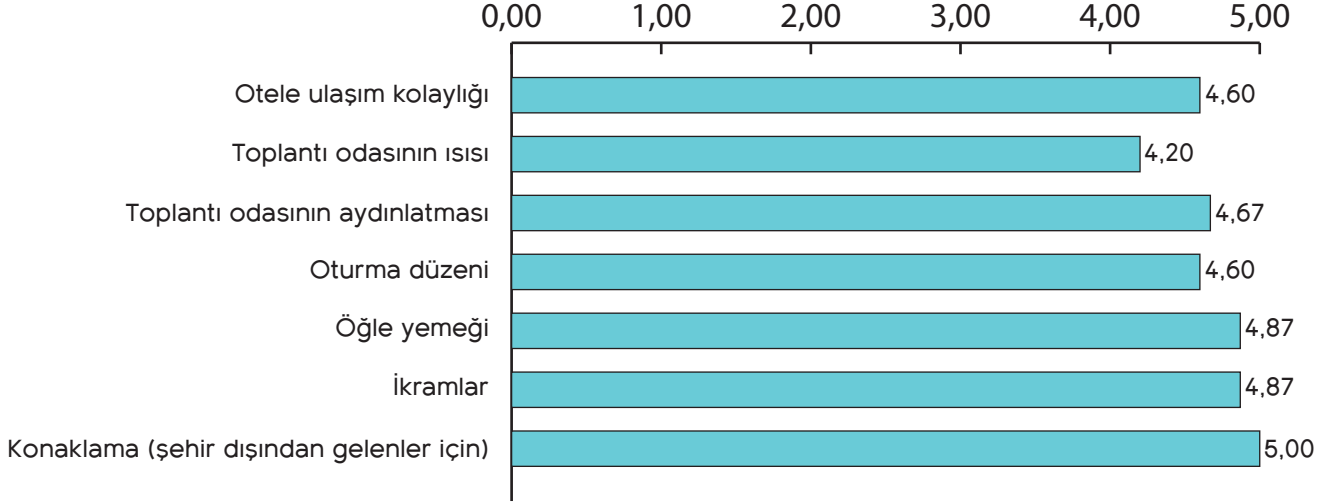
Eskişehir Semineri

Trabzon Semineri

İstanbul Vaka Çalışması

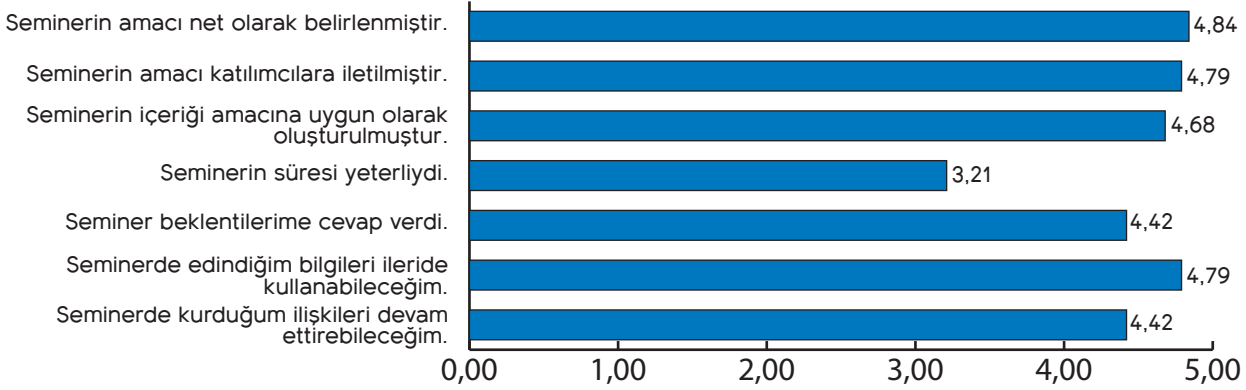

Mülakatlarda ayrıca Eskişehir ve Trabzon seminerlerinden birer katılımcı toplantıdaki U oturma düzeninin ideal olduğunu, bu sayede seminerin daha interaktif olduğunu, eğitimcilerle karşılıklı diyalog kurabilmenin, herkesin birbirini görebilmesinin ve karşılıklı sorular sorabilmenin güzel olduğunu belirttiler. Bir katılımcı ayrıca seminerin kalabalık olmamasının, sorulması güç soruların yöneltilmesini ya da sıkıntılı hikayelerin paylaşılmasını mümkün kıldığını belirtti. Zeminin altındaki katlarda düzenlenen seminerlerde bazı katılımcılar hem yazılı değerlendirmede hem mülakatlarda salonun basıklığından ve odanın gün ışığı görmemesinden duydukları rahatsızlıklarını, bu durumun aktif dinlemeyi ve katılımı olumsuz yönde etkilediğini dile getirdiler.

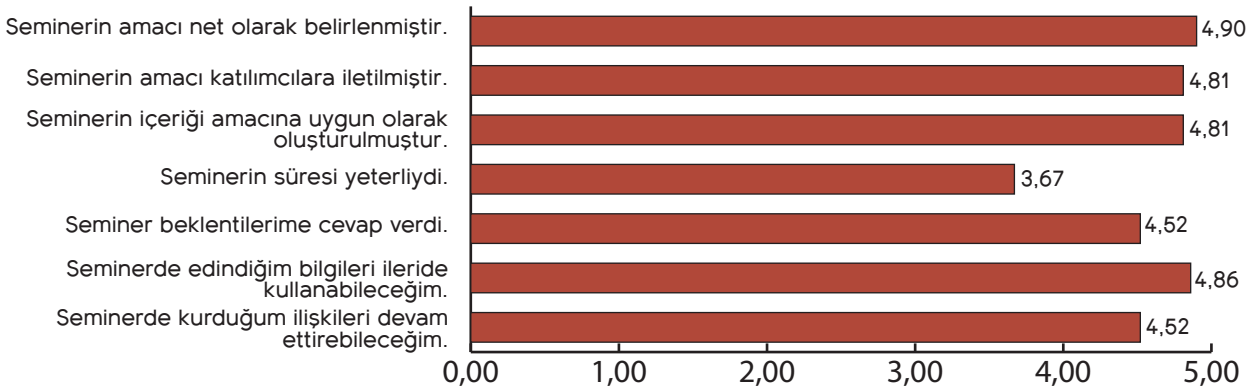
Seminer hakkında genel görüşler

Seminerle ilgili genel görüşleri katılımcılara farklı aşamalarda soruldu. Seminer sonunda kullanılan değerlendirme formundaki bir dizi kapalı ve açık uçlu soru ve seminer sonrası düzenlenen mülakatta yöneltilen sorulardan biri genel olarak seminer hakkında ne düşündükleri ve seminerden ayrılırken neler hissettiklerini anlamaya yönelikti. Değerlendirme formunda 5 en yüksek puan olacak şekilde 1 ve 5 puan arasında yapılan değerlendirme sonucunda seminerle ilgili genel görüşlerine dair veriler aşağıdaki gibidir.

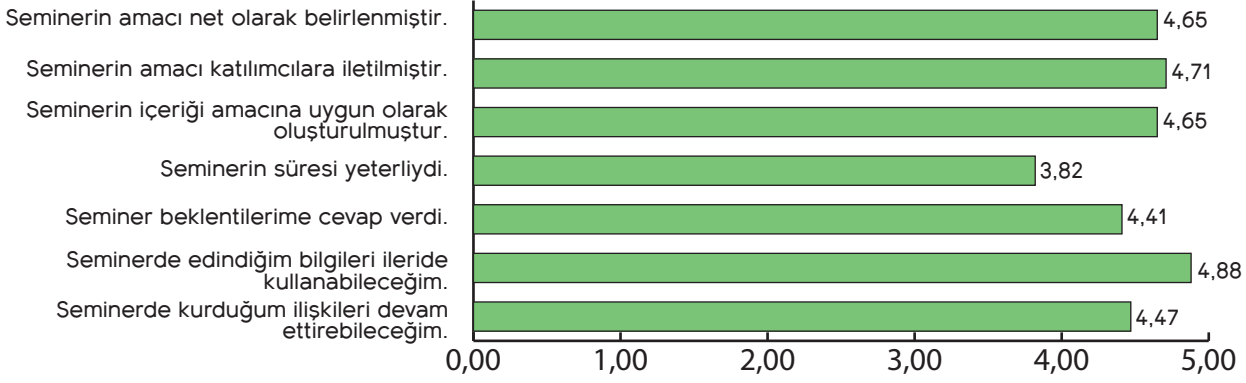
İstanbul Semineri

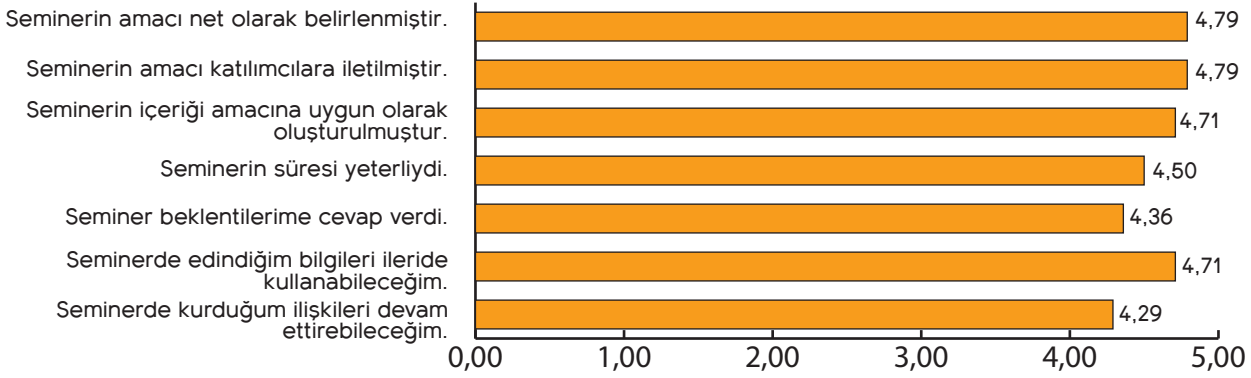
Bursa Semineri

Eskişehir Semineri

Trabzon Semineri

Katılımcıların verdiği yanıtlardan başta İstanbul'da olmak üzere, Bursa ve Eskişehir'de seminerin süresinin yeterli gelmediği, genel olarak seminerlerin tamamında edinilen bilgilerin ileride kullanılacağı, seminerin amacının net olduğu ve bunun katılımcılarla paylaşıldığı sonucu çıkarılabilir.

Yazılı değerlendirmede "seminerin kuvvetli yanları nedir?" diye sorulduğunda katılımcılardan gelen yanıtlar şu şekilde özetlenebilir:

- Uygulamaya dair çok güncel içeriğe sahip olması, umut aşılayıcı, güçlendirici olması ve deneyim paylaşımı
- Teori ve pratiğin dengeli bir şekilde katılımcılara aktarılabilmesi
- Uluslararası alanda başvuru yollarına ilişkin gerek usule gerekse de esasa ilişkin verilen bilgiler
- Aktif mücadeleci hukukçularla tanışma fırsatı
- Avukat, akademisyen ve diğer uygulayıcıları buluşturması
- Eğitimcilerin bilgisi, donanımı ve deneyimi, teorik anlatımdan uzak olması, konuya hakimiyetleri
- Katılımcıların bu alanda aktif çalışanlar olması
- Uygulamaya, içtihatlarla yönelik yoğun paylaşım
- Hazır dokümanlar ve mail grubu
- Aktif dinlemeye açık bir eğitim olması, interaktif olması ve katılımı teşvik etmesi, tartışmaya açık olması, soruların dikkatle ve özenle yanıtlanması
- Güncel tartışmalara yer verilmiş olması

Yazılı değerlendirmelerde "seminerin kuvvetli yanları" sorusuna verilen yanıtlardan birkaçı ise şöyledir:

"Ulusal ve uluslararası mevzuat konusunda kuvvetli bir seminer." İstanbul

"Bu alanda çalışan meslektaşlar ve uzmanlarla bir arada olup, yaşanan sıkıntıları paylaşıp, faydalanabilmek." Bursa

"Alanında uzman ve gerçekten bu mücadeleye gönül vermiş eğitimcilerin olması,..." Bursa

"Kadın hakları konusunda bilinç oluşturarak davalarda ve sahada daha aktif hak savunucularının olmasını sağlıyor." Bursa

"Akademik olarak bilgilenmenin yanında; meslek hayatının başında bir avukat olarak pratik bilgiler ve mesleki tecrübe paylaşımları bana çok şey kazandırdı. Ayrıca farklı bir vizyon kazandım." Eskişehir

"Kullanılabilecek hukuki materyallerin en önemli kısımlarının ayrıntılı olarak anlatılması ve somut olaylar üzerinde bu hususların tartışılması." Eskişehir

"Uygulamada yaşanan aksaklıkları, hataları görüp çözüm üretmek ve başımıza gelen dosyalardaki uygulamaları anlattığımız zevkli ve verimli bir seminerdi." Eskişehir

"Uygulamada karşılaştığımız sorunlara daha kapsamlı ve farklı çözümleri yasalar çerçevesinde önermenizdi." Trabzon

"6284 sayılı Kanun'un içerdiği önleyici ve koruyucu tedbirlerin etkin kullanılması halinde bir çok sorunun kısa sürede ortadan kalkacağı." Trabzon

Seminerler sona erdikten sonra İstanbul'da düzenlenen Vaka Çalışması toplantısı için ise katılımcılara görüşleri sorulduğunda büyük bir kısmı bundan önce yapılmış olan seminerleri pekiştirici nitelikte olduğunu, vaka çözümlerinin çok faydalı olduğunu aktardı. Yazılı anlatılardan bazıları:

"Uygulamada karşılaştığımız sorunlar açısından çeşitli barolardan meslektaşlarla paylaşımda bulunmak hem mesleki anlamda bir avukat olarak hem de feminizmi içselleştirmeye çalışan bir kadın olarak büyük fayda sağladı."

"... tek bir dakikası bile boş geçmeyen çok dolu bir çalışma olmasının yanı sıra kadın dayanışması bilincini tazeleyen ve kullandığımız dili gözden geçirmemize yarayan bir çalışma oldu."

"Hukuki yardım ve müvekkil görüşmelerindeki yaklaşım konularına ilişkin yapılan 'somut olay' çalışması bilgilerimizin uygulamaya geçirilmesini sağlamak adına çok faydalı oldu."

"Farklı şehirlerden gelen meslektaşların anlatımları ile kadına şiddet konusunda ülke genelindeki uygulamaya biraz daha aşina olduk ve emsal kararlar öğrendik..."

Seminerlerden ortalama 49 gün sonra 16 kişiyle yapılan mülakatlarda verilen yanıtlar incelendiğinde seminerde edinilen bilginin yoğun olarak üzerinde tartışılan vakaların etki bırakan veya hatırdaki kalan kısmı ile ilgili paylaşımda buldukları görüldü. "Sizce seminer genel olarak nasıldı?" diye sorulduğunda kadın avukatlardan alınan yanıtların bir kısmı şöyledir:

"Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda Türkiye'nin taraf olduğu mekanizmaları nasıl kullanırız... uluslararası belgelerdeki hükümlerle nasıl baskı yapabiliriz... bunları öğrendim seminerde. ..." İstanbul

"Psikolojik etkisi müthiş oldu... Cesaret olarak eksik hissediyordum. O konuda beni çok eğitti... Pratikte neler yapılabileceğiyle ilgili bana çok ipucu verdi... [Müvekkile] yardım edeceğim derken zarar vermekten çok korkuyordum... Beni o konuda güçlendirdi epey... aslında biraz kendime zararı olduğunu fark ettim... kendi telaşımın içinde boğuluyordum. Beni mesleki anlamda çok rahatlattı bu açıdan... Eğitimde vakalar üzerinden konuşulduğu için afaki konuşmalar yapılmadı..." İstanbul

"Ben seminerden çok faydalandım... hem bir arada olmaktan kadınlarla, meslektaşlarımla bir arada olmaktan. Hukuki anlamda geçmişteki bilgilerimi tecrübelerimi güncellediğim için... Bende birikmiş olan şeylerin kıymetli olduğunu, devamlılığını görmek bana psikolojik açıdan iyi geldi... Bir de seminere gelenler hep böyle genç kadınlardı, mesleğin başında olan kadınlardı, onları görmek açıkçası bana çok iyi geldi." İstanbul

"... faydalı buldum açıkçası... Hukuki kısmı biraz eksikti bence... Adli yardımla alakalı uygulama biraz daha kapsamlı olabilirdi... ama uluslararası belgelerle ilgili zaten çok büyük eksikliğim varmış... evet biliyordum ama CEDAW'a nasıl atılabilir... onların uygulamaya nasıl nakşedilebileceği... yani onlarla ilgili bayağı doygun bir seminerdi... Hukuki bilgi dışında, kadın haklarıyla ilgili de çok eksikim olduğunu öğrendim, o anlamda da beni çok doyurdu seminer." İstanbul

"Ben biraz daha böyle kadın hareketi içerisinden gelip avukat olmuş biriyim ama eğitimde genel profil tam tersiydi... o mesela beni çok güvende hissettirdi... Bizim dışımızda kadınlar da buna kafa yoruyor ve buraya gelebiliyorlar... O yüzden bu tip yeni katılımcıların olduğu bir şey bana çok enerji, umut... o dönüşümü, döngüyü sağlayan bir şey gibi geliyor..." İstanbul

"... hem verilen bilgiler hem açıkçası bence en önemlisi ordaki o ruhtu. Hani o diğer kadın avukatların ya da işte Mor Çatı'dan gelen kadınların, işte o dayanışmacıların, 'bakın böyle şeyler var, bu şekilde yol gösterebilirsiniz, bunu yapabilirsiniz' demeleri benim en çok hoşuma giden kısımdı. Seminer kesinlikle faydalıydı." Bursa

"... hani akademik bilgiler ya da işte sadece kanunları anlattıkları eğitimler tabii ki elbette ki çok faydalı ama havada kalıyor. Somut hikayelerle birleştirilmediği zaman ya da işte bizim aklımızda bir dosyaya işaret etmediği zaman, çağrışım yapmadığı zaman havada kalıyor. Ve o havada kalan bilgiler maalesef, yani bende öyle oluyor, unutuluyor..." Bursa

"... özellikle uluslararası hukuktaki o başvuru yöntemleriyle ilgili. Pek bir eğitimde karşılaştığım bir şey değildi... Sadece insan hakları mahkemesine [AİHM] başvuruya ilgili bir kısım bilgilerim var ama özellikle CEDAW'ı kullanarak başvuru yöntemini hiç bilmiyordum... bunun uygulandığıyla ilgili bir fikrim yoktu." Eskişehir

"...ben kesinlikle çok faydalandım... ben geçmişte Kadın Hakları Komisyonu'nda da aktif çalışan bir üyeydim ... Eksik olduğumu düşündüğüm yerlerde benim için tamamlayıcı oldu. Özellikle ceza hukuku boyutu yönüyle daha farklı bakış açılarına sahip olmamı sağladı... Zaten bizim mesleğimiz... böyle uyguladıkça öğrendiğimiz bir meslek aynı zamanda..." Eskişehir

"... içerik çok güzel hazırlanmıştı. İnsanlar çok yetkindi. Keşke onu direkt alabilsek de koyabilsek... bir şekilde aklımın bir köşesinde her zaman bir Mor Çatı ve Bilgi Üniversitesi'nden hocalar olsa mı diye her zaman ileri sürebileceğim bir eğitim oldu." Eskişehir

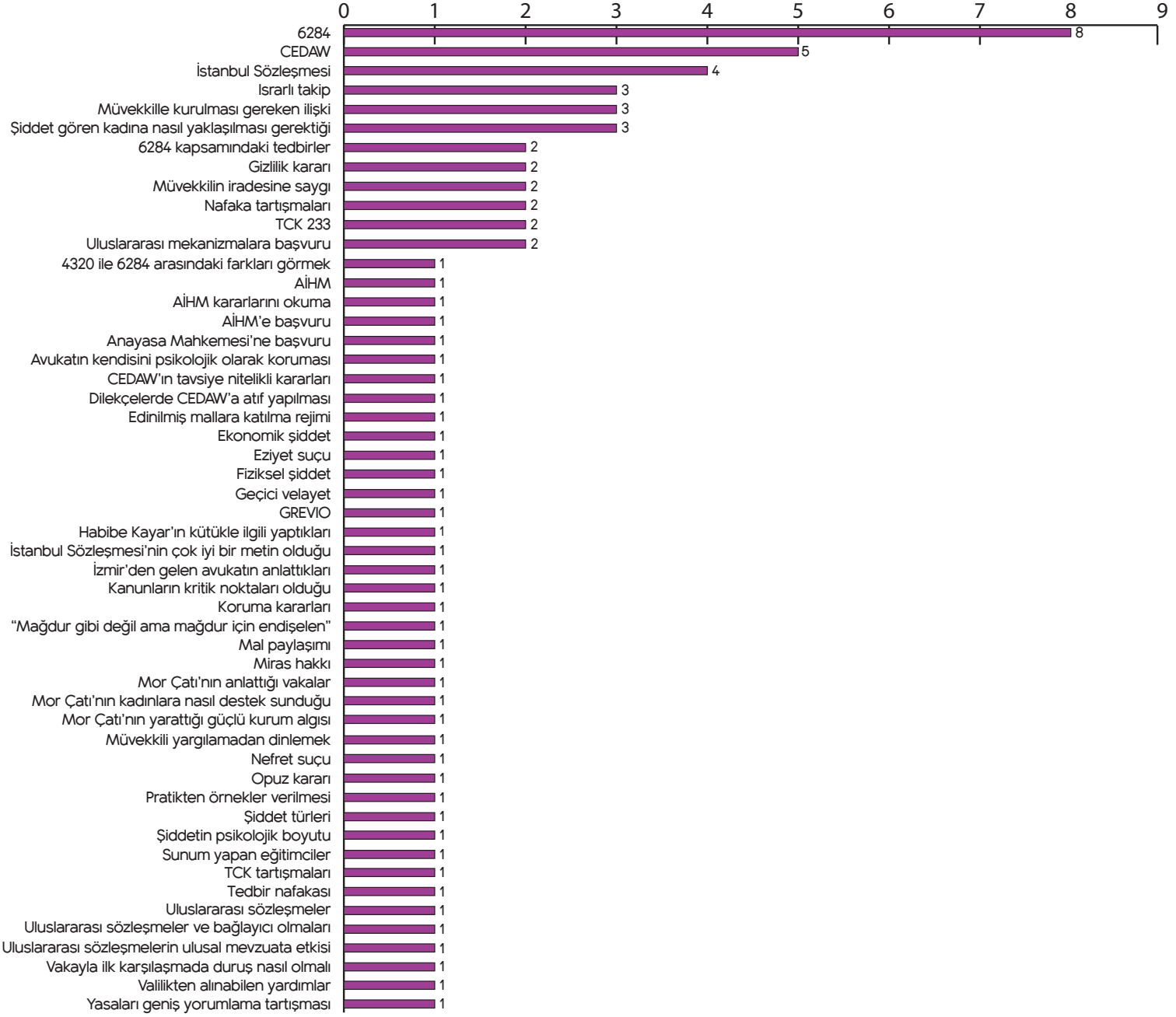
"... vaka bazı gidiliyor olması ya da en azından bunları konuşmuş olmamız güzeldi... İşte örneğin CEDAW'dan bahsedildi, İstanbul Sözleşmesi'nden bahsedildi. Sadece 6284'le sınırlı kalmadı. Mesela TCK'daki 233'e dayanarak ben hiç dava görmemiştim... 'bunu niye işletmiyorum' dedim... CEDAW'a başvurabilmek... Anayasa Mahkemesi'ne ya da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bu anlamda başvurunun da bir seçenek olması ve bunu bilmek genç arkadaşlar için de çok önemli. Çünkü biz hep o anda işte en azından kadın boşanana kadar ya da en azından adam durulana kadar kadını korumayı düşündüğümüz için işin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi boyutunu düşünmüyoruz hiç. O anda onu kurtarıyoruz, koruyoruz, neyse, sonrası kalıyor... Ama bunun bir seçenek olduğunu bilmek de... ufuk açıydı." Trabzon

Seminerden akılda kalanlar

Seminerlerden ortalama 49 gün geçtikten sonra düzenlenen mülakatlarda katılımcılara seminere dair hatırlarında kalanlar, özel olarak ise hatırladıkları konular, kavramlar, anahtar kelimeler, eğitimciler tarafından verilen mesajlar ve tavsiyeler soruldu. Verilen yanıtlarda kullanılan kelime ve kalıpların sıklığına göre sonuç aşağıda yer alan kelime bulutunda ve grafikte görülebilir:

Seminerden hatırdta kalanlar

Mülakatlarda katılımcıların seminerden hatırladıklarının neler olduğu sorulduğunda genel olarak akılda kalıcı olanların; pratikten verilen örnekler, katılımcıların kendi dosyalarıyla ilgili sordukları ve tartıştıkları konular, üzerinde genel tartışma yapılan konular, uygulamalar, başvurular veya mevzuat hükümleri veya ilk defa duydukları ve işlerine yarayabileceğini düşündükleri ya da önemli bir boşluğu doldurduğunu düşündükleri kavramlar ve başvuru yöntemleri olduğu gözlemlendi. Mülakat anlatılarından bir kısmı:

"Bir vaka elime geldiği zaman on defa okumuş olsam da gerçekten kanunu bir kere elime alıp göz gezdirmem gerektiğini [fark ettim]... kanunları okumuştum ve çerçevesi vardı aklımda, ama düşündüğümünden ve bildiğimden daha kritik noktaları varmış." İstanbul

"İsrarlı takip kulağa... doğru bir tanımlama olarak geliyor... Ceza Kanunu'nda suç olmasa bile tırnak içinde... tanımlanabilir uygulamada... Mesela ısrarlı takibi ben kullanıyorum günlük hayatımda artık... Bunun ayrı özel bir suç olduğunun bilinmesi gerekiyor insanlar tarafından... Mesela ceza dosyalarımızda da söyleyebiliriz, kullanabiliriz. Sonuç olarak bu seminerden somut olarak bana böyle bir şey kaldı..." İstanbul

"... Hani o [kadınla] iletişimi tartıştığımız bir oturum olmuştu... Orda mesela kurmamız gereken ilişkiyle alakalı olarak söylenen, çok içselleştirdiğimizde yardımcı olamayacağımız, destek olamayacağımız. Bunu kendimize hatırlatmak ve bir de karşımızdaki kadını da... zorlamamak yani." İstanbul

"... ben seminerle ilgili mesela bu uluslararası sözleşmelerden haberdar değildim. Duymuştum CEDAW'ı ama sadece duymuştum... Nafaka tartışmaları konusunda biz işin içinde olmamıza rağmen hani bize Mor Çatı'nın bakış açısıyla ayrı bir bilgi vermesi ya da aydınlatması... yine aklımda kalan şeylerdendi." Bursa

"Gizliliği öğrendim bu seminerde... dosyanın gizliliği ile alakalı olarak... Hani kimlik ve adres bilgilerinin verilmemesi karşı tarafa... Mesela geçmiş dosyalarından bir tanesinde eğer daha önce uygulanabilir bir şey olarak kalmış olsa aklımda uyguldum. O yazık olmuş o dosyada, keşke yapmış olsaydım dedim." Bursa

"... psikolojik olarak kendimizi korumakla ilgili. O çok faydalı oldu şahsen benim için. Çünkü en çok sıkıntı yaşadığım alan o. Yani çok fazla kadın dosyasıyla muhatap olup böyle bunun ikincil travmasını çok fazla yaşadığımı düşünüyorum. Bazen atlatmakta da çok zorlanıyorum... O anlamda faydalı fikirler aldığımı düşünüyorum." Eskişehir

"... işte uluslararası sözleşmelerin ulusal mevzuata etkisi... ben henüz çok yolun başında olduğum için belki farkında değildim ama hani sandığımdan çok daha fazlaymış. Ve bunu dayanak olarak kullanabilme ihtimalimizin çok fazla olduğunun farkında değildim. Uluslararası sözleşmeler konusunda bir eksikimin farkındalığına vardım. Ve bu alanda çalışmalar yapmam gerektiğinin farkına vardım." Eskişehir

"Yani genelde çok sık karşılaştığımız evlilik birliği sürerken, ayrılmak aşamasına gelindiğinde çocukların kaçırılması gibi bir durum vardı. İşte buna ilişkin neler yapabiliriz. Genelde burda eliniz kolunuz bağlı oluyor bu işte. Geçici velayetin istenmesi, bu arada tedbir nafakası istenmesi vesaireyi... iyi oldu öğrendiğimiz." Trabzon

"Aslında bu seminerden sonra... müvekkil adayları geliyor ya da bir şey danışmak isteyen insanlar oluyor. Boşanma davalarıyla ilgili de olabilir yahut velayetle ilgili. Ya da daha farklı ceza davaları olabilir kadına şiddetle ilgili. Onlarda ilk aklıma gelen şey... aslında ben bunu ceza davalarında çok fazla kullanmıyordum ama mesela 6284 sayılı Kanun'u onlara hatırlatmaya başladım, yani kendim de bildiğim şeyi aslında çok hatırlamadığımı fark ettim. Çok kullanmadığımı fark ettim..." Eskişehir

Seminerde elde edilen kazanımlar, kısa vadede mesleki hayata aktarılanlar

Seminer katılımcıları eğitim sona erdiğinde yazılı ve sözlü olarak seminerde edindikleri kazanımları paylaştılar. Seminerler sona erdikten ortalama 49 gün sonra 16 kişiyle yapılan mülakatlarda, avukatlara seminerde edindikleri bilgi ve beceriyi ne düzeyde uygulamaya geçtiklerini ve seminerin kişisel veya mesleki hayatlarında etkisini ölçmeye yönelik şu sorular yöneltildi: "Seminerde mesleki hayatınızda işinize yarayacak neler duydunuz, öğrendiniz?" ve "Seminerde aktarılan bilgileri kullanma, hayata geçirme şansınız oldu mu?"

Mülakatlarda, her ne kadar aradan kısa bir süre geçmiş olsa da seminerin mesleki kazanımlar açısından katılımcılar ve dolaylı olarak çevreleri üzerindeki etkisini anlamaya yönelik değerli bilgiler paylaşıldı. Kazanımlar ve uygulamaya birebir aktarılanlar, veya aktarılmaya da hayata aktarmaya yönelik niyetler üç ana başlıkta toplanabilir: 1) uluslararası sözleşmelerin etkin kullanımı 2) ulusal mevzuatın daha etkin kullanımı ve 3) şiddete uğrayan kadınlara ve genel olarak müvekkillere yönelik yaklaşım ve bu grupla iletişim.

Görüşme yapılan 16 avukattan 4'ü seminerden sonra dilekçelerinde veya başvurularında İstanbul Sözleşmesi'ne, 1 tanesi de stajyer avukatların katıldığı kurgusal duruşma yarışmasında CEDAW'a atıf yapıldığını belirtti. Uluslararası mevzuatı henüz kullanmadığını belirten 9 katılımcıdan 3'ü bundan sonra CEDAW'a atıf yapacağını, 4'ü ise İstanbul Sözleşmesi'ne atıf yapacağını ifade etti.

Elinde bir 'kız çocuğuna istismar' davası olduğunu anlatan İstanbul'dan bir katılımcı seminerden edindiği bilgilerle bu davada Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM), ayrıca Adli Görüşme Odalarının kullanılmasını gerektiğini dilekçede yazdığını anlattı. Ayrıca bu dosyada ÇİM'lerle ilgili 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi'ni, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesini, Adli Görüşme Odaları Yönetmeliği'ni ve Çocuk Koruma Kanunu Yönetmeliği'ni kullandığını ifade etti.

İstanbul'dan başka bir katılımcı da uluslararası mevzuat hakkında düşüncelerini şöyle paylaştı:

"[CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi'nden] yerel hukukta çok bahsetmek gerektiğini fark ettim. Yani bahsetmek hakimlerde bir baskı oluşturacak. Onların bilip bilmemesi bir kenara. Sen devamlı dilekçelerinde geçirek onlara öğretebilirsin. Bu çok aklıma yattı. Sonra hatta adli yardımdan bir dosya aldım bu eğitimden sonra,... bir boşanma davasında... sırf hakim görsün diye bir de dilekçelerde bahsettim. Bu güzel bir şeydi... İşte kadının çalışma hakkının uluslararası alanda da güvence altına alındığı vesaire o yönden kullandım aslında... şunu nereye dahil edip de ben hakime söyleyeceğim diye düşünürken İstanbul Sözleşmesi müthiş bir sözleşme. Çok şeye dahil edebiliyorsun."

Aynı katılımcının İstanbul Sözleşmesi'ni dilekçesine yazdığı dosyada hakimin tepkisiyle ilgili anlatısı ise şöyle:

"... O bahsettiğim dosyada, duruşmada bunu beyan şeklinde söyledim. Dilekçeme de yazmıştım İstanbul Sözleşmesi'ni. Duruşmada söylediğim zaman, kadın hakimdi... dosyadan kaldırmazlar başlarını çok fazla, hakime beyanda bulunduğum zaman, 'İstanbul Sözleşmesi, uluslararası alanda kurulan bir haktır, vesaire, işte ilk imzalayan ülke Türkiye' dediğimde, kadın başını kaldırıp bana baktı mesela, dikkatini çekmiş olmak hoşuma gitti."

Aynı katılımcı 6284'ten bir kez aile konutu şerhi konulmasını talep ettiğini belirtti.

Seminerde aktarılanları henüz herhangi bir dosyasında kullanamamış olduğunu belirten İstanbul'dan başka bir katılımcı ise AİHM'e bir başvuru yaparken İstanbul Sözleşmesi'ni de kullanabileceğini fark ettiğini, AİHS'in de, İstanbul Sözleşmesi'nin de Avrupa Konseyi sözleşmesi olduğunu ifade etti. İstanbul Sözleşmesi ile fikirlerini şöyle dile getirdi:

"İstanbul Sözleşmesi'nin... halihazırda bir yaptırımı ve başvuru yolu yok... Benim yapabileceğim, benim onu telaffuz etmem, içeriğini paylaşmam, hem dilekçede, hem de yargıda, hakimle ya da savcıyla vesaire, bunu konuşmak. Sözleşmeyi eklemek, ilgili maddeleri fosforlu kalemle çizmek, yani o farkındalığı hem kendim için, hem karşımdaki için de göstermek..."

Aynı katılımcı tedbir kararını çok hızlıca isteyebilme bilgisinin kendisine çok iyi geldiğini ifade etti.

İstanbul'dan bir başka katılımcı 6284'ün uygulamasıyla ilgili yapılan fikir teatisinin, herkesin paylaştığı tecrübeyi, somut olayları dinlemenin faydasını dile getirdi. Seminerden hemen sonra adli yardımdan bir görev geldiğini anlatan katılımcı kavram olarak 'ısrarlı takip'e atıfta bulunduğunu belirtti. Bu dosyayla ilgili anlattıkları:

"... Ama orda mesela ben ısrarlı takip gibi kullandım... Yani o dilekçeyi daha donanımlı yazdığımı hissediyorum.... Koruma kararı çıkardık. Şimdilik devam ediyor. Böyle bitti ama devam ederse, cezai boyutu falan olacak artık."

Aynı katılımcı ayrıca yargı mensuplarıyla iletişimde kendini daha güvenli hissettiğini ve taleplerinde daha ısrarcı, inatçı olduğunu ve kendini bir adım daha cesaretli hissettiğini, bir dosyasında hukukçu olarak işin içinden çıkamadığı bir noktada müvekkilini psikolojik destek almak konusunda teşvik ettiğini anlattı.

İstanbul'dan bir diğer katılımcı özellikle daha önce 6284'ü çok kez kullanmış olsa da, tedbir sürelerinin kısalmış olması gibi son dönemde değişen uygulamaları öğrenmenin bilgi tazelemek bakımından faydalı olduğunu belirtti. Katılımcı, şiddet gören bir kadını bir yere yerleştirmek istiyorsa ŞÖNİM'le veya Valilikle iletişime geçmenin veya genel olarak devletin çeşitli mekanizmalarını zorlamanın gerekli olduğunu düşünmeye başladığını belirtti. Katılımcı, seminerden sonra bir dosyasında yaşadıklarını şöyle aktardı:

"Gerçekten aslında ne kadar bilinçli olsan da, kendini feminist diye tanımlasan da, bir süre sonra adli yardım dosyalarında çok tükenmiş hissedebiliyorsun, böyle çok çözümsüz, biraz sıkılmış belki hissedebiliyorsun... Mesela onlarla ilgili atabileceğim yeni adımları gördüm hani. Mesela tebligat yapamadığım biri vardı, nafaka ödenmesi için, mesela onun için gittim müdürle konuştum. İşte orda hatta bir şeyi tartıştık. 'Peki öyle olur mu, böyle olur mu?' gibi, o güç mesela bana o eğitimden sonra geldi yani. ... o dosyaya direkt etkisi oldu... Hem bilgi, hem cesaret aslında."

Bursa'dan bir katılımcı seminerden sonra bir dilekçenin ne kadar ayrıntılı yazılırsa o kadar iyi olduğuna dair meslektaşlar arasında bir kanaat oluştuğunu söyledi. Katılımcı, mülakatta son taleplerinde hem gizlilik hem uzaklaştırma için altı ay karar çıkarttırdığını paylaştı. Dosyasında alınması gereken gizlilik tedbiriyle ilgili de şu paylaşımı yaptı:

"Ben seminere katıldıktan yaklaşık üç dört gün sonra adli yardımdan bana bir dosya geldi, gizlilik kararı ve diğer tedbirlerin alınması için... Ben iki ayrı dilekçe yazarak verdim, gizlilik kararını aldıktan sonra diğer tedbirler için olan dosyaya da bu gizlilik kararını sunarak 'o dosya içinde bilgileri gizleyin, karşı tarafa o şekilde tebliğ edin kararı' diye... işlem yaptım. Seminer olmasa... düşünemeyebilirdim onu ben."

Aynı katılımcının seminerde edindiği bir başka bilgi hakkında anlatısı:

"... bu mal rejimi tasfiyesinde ölüm halinde de boşanma [sonucu olduğu] gibi önce tasfiye yapıldığını, kalan mallar üstünden bir miras paylaşımı yapıldığının vurgulanması çoğumuzun bilmediği ve atladığı bir şey. Bence o çok önemli... avukatlar da uygulamada bunu böyle bilmiyor. Ve insanlara böyle anlatmıyorlar... Miras paylaşımı dendiğinde hiç bir kadının aklına evlyise 'önce mal rejimi tasfiye edilir, kalanlar üstünden bir de miras payını alır' demek gelmiyor."

Bursa'dan bir başka katılımcı ise adli yardımdan daha önce kendisine gelmiş olan, sonra tekrar adli yardıma başvurmuş olan bir kadının kendisine atanan yeni avukatıyla iletişime geçip, seminerde edindiği bilgi doğrultusunda, kadının 6284 kapsamında Valiliğe başvurma hakkının olduğunu ilettiğini anlattı. Katılımcı meslektaşına verdiği bu bilginin kadına yardım çıkartmak konusunda çok işe yaradığını anlattı.

Müvekkille iletişim konusunda ise eğitimde paylaşılanlar neticesinde, Bursa'dan aynı katılımcı kendisine kısa bir süre önce gelen ve kocasının psikolojik şiddetine uğrayan bir boşanma müvekkil adayıyla iletişimde biraz daha güvenli konuşabildiğini aktardı. Müvekkile yönelik genel yaklaşımla ilgili anlatısı:

"... [Eğitmcilerin] hepsinin katkısıyla aslında şunu öğrendim. Önceden bana bir kadın gelip zor durumda ve düşük sosyokültürel seviyeden... gelip işte 'kocam beni aldatıyor' ya da 'şiddet görüyorum'... dediği zaman ilk tepkim 'hemen çık' gibi bir şeydi. Ama şimdi biraz daha anlamaya çalışıyorum, tam olarak ne yaparsak onun daha faydası olur bu işten, daha az zarar, çocukları nasıl daha az zarar görür... 'Git önce bir hayatını garanti altına al... sana ulaşamayacağı bir yere git önce, ondan sonra benimle tekrar nasılsa konuşursun, nasılsa boşanma işini hallederiz' gibi konuşmaya çalışıyorum."

Daha önce yöntem olarak müvekkiliyle konuşmak yerine hikayesini yazıp getirmesini isteyen katılımcı, seminerde bu konuda yapılan fikir alışverişi üzerine değişen yaklaşımını da şöyle ifade etti:

"... Müvekkilin kendini yazarak ifade edemeyeceğini ve bazen bunun insanlara çok zor geldiğini söylemişlerdi. Sonradan düşününce haklı olabileceklerine karar verip şimdi soruyorum önce, 'yazmak mı istersin yoksa anlatmak mı, yoksa sen anlat ben mi not alayım, ne şekilde rahat hissedersin?' diye..."

Müvekkile yaklaşım konusunda benzer görüşler veren Bursa'dan bir başka katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etti:

"Ne yazık ki müvekkilin kendi kararı, kendi hayatı... Biraz daha geri planda durup o yardım isteyince talepte bulunmak ve ona hukuki haklarını hatırlatıp kenarda beklemeyi bilmek gerekiyor... bir açıdan bunun hatırlatılması güzel oldu."

Eskişehir seminerine katılan bir kadın avukat ise şiddete uğrayan kadının kendi girişimleri sonucunda adalete erişim tecrübesini yaşaması için onu teşvik etme ile ilgili verilen tavsiyenin önemli olduğuna değindi.

Bursa'dan bir katılımcı 6284'ü hem kendi müvekkillerinin dosyalarında kullandığını hem de adliyede yan tarafta ifade veren bir kadının dosyasında yardımcı olmak maksadıyla kullandığını anlattı. Katılımcı, eğitimcilerin verdiği ayrıntılı bilgiler olmasa bu kadar net ve emin bir şekilde bu savunmayı yapamayacağını paylaştı. Seminerin TCK ile ilgili oturumunda eğitimci tarafından TCK'da yer alan, aile sorumluluklarının yerine getirilmemesi suçu ile ilgili çok zihin açıcı bilgi verildiği²⁵, bunu bir dosyasında kullanmak istediğini, fakat müvekkilin sonradan barışma kararıyla kendisinin yapabileceği bir şey kalmadığını anlattı. İstanbul Sözleşmesi'ni de mülakat yapılan tarihe kadar kullanmadığını ama ısrarlı takibin geçtiği bir dosyasında muhtemelen ceza dosyasında kullanacağını paylaştı. İsrarlı takiple ilgili edindiği bilginin nasıl işe yaradığını şöyle aktardı:

"... Ben ret kararı almıştım, koruma kararı. İsrarlı takipti benimki. Ama ısrarlı takibi bilmediğim için böyle bir şeyin aslında varlığını, ülkemizde de yeni yeni kabul edilir olduğunu bilmediğim için bana... ret gelmişti. Onu çevirmiş oldum, güzel oldu... Tabi 6284'ün 1. maddesinde açık açık da ısrarlı takip tanımında yer aldığı için ben de Kanun maddesini dilekçeme ekledim,... her ne kadar Ceza Kanunumuzda yeri olmasa da 6284 sayılı Kanun'da bunun gerçekten var olduğunu kanun koyucu kabul ediyor şeklinde girdim. Koruma kararımı aldım."

Mülakat yapılan 16 katılımcıdan 4'ü TCK 233. maddeyi daha önce hiç düşünmediğini ve doğrudan denemek istediğini paylaştı.

Eskişehir semineri katılımcılarından biri ise seminerde edindiği bilgiler üzerine 6284'ü daha önce çok etkisiz kullandıklarını fark ettiğini açıkladı. Bu katılımcı boşanma davalarında dilekçe hazırlarken artık uluslararası sözleşmelere de atıf yaptığını anlattı. Ayrıca bir kadın cinayeti dosyası ile ilgili deneyimini şöyle aktardı:

"Bir kadın cinayeti vardı. ... [Baro] Kadın Hakları Komisyonu buna müdahil olmak için talepte bulundu. Talepte bulunurken dilekçelere ben 'şu sözleşmede şu maddeyi de yazalım, şöyle de yapalım, şunları da ekleyelim' şeklinde hem kitapçıklardan hem gerek yayınlardan... elimde aldığım notlardan onları iliştiyerek bir dilekçe hazırladık... Onu istinaf dilekçesi şeklinde üst mahkemeye verdik... Ama illa ki bir şekilde öğrendiklerimizi aktarmaya çalışıyoruz... Tabi İstanbul, genel dayanağımız İstanbul Sözleşmesi'ydi... 6284, işte Medeni Kanun, işte Ceza Kanunu, ondan sonra İstanbul Sözleşmesi şeklinde harmanlanmış bir dilekçe... yolladık. Bakalım sonucu nasıl olacak."

Aynı katılımcı AİHM'e başvuru konusunda da, seminerde aktarılan örnek kararların bu mekanizmaya başvuruya ilgili korkusunu yenmesine yardımcı olduğunu söyledi.

Trabzon'dan bir katılımcı ise, 6284 kapsamında yapılan maddi yardımın ve kreş yardımının meblağını, tedbir nafakası 6284'ten istendiğinde aile hakiminin bu kararı resen İcra Müdürlüğü'ne gönderdiğini ve gelir testine tabi tutulmaksızın, genel sağlık sigortası yapıldığını, itirazın nasıl yapıldığını, ihlal durumunda ne olduğunu seminerde öğrendiğini paylaştı. Kadının soyadıyla ilgili bir başvurusunu da şöyle aktardı:

"4-5 sene önce bir müvekkilim için... boşanma devam ederken kendi soyadını kullansın diye karar istemiştım, hakim vermemişti. Şimdi tekrar başka biri için istedim. O kararı verdi. Şimdi Nüfus Müdürlüğü işletmiyor ama bugün tekrar Nüfus Müdürlüğü'ne gittim, 'tamam mahkeme bize yazı yazsın, işleyelim' dedi. Şimdi mahkemenin yazısını bekliyoruz. Belki de olacak yani... Dolayısıyla biz bu talebi yapmamış olsak, hakim bunu düşünmeyecek. Çünkü talebimle ilgili bir karar vermek zorunda."

Aynı katılımcı önüne bir şiddet dosyası gelmediği için seminerde edindiği bilgiyi henüz kullanmadığını fakat stajyer avukatların katıldığı bir kurgusal duruşma yarışmasında vakanın tesadüf eseri şiddet içeren bir boşanma davası olduğunu, dosya hazırlanırken taleplerin 6284'ten yapıldığını, yarışmacılara da "sadece 6284 ile sınırlı kalmayın, bunun dayanağı olan daha geniş yorumlanması gereken İstanbul Sözleşmesi'ne de, CEDAW'a da, Anayasa'ya da muhakkak atıf yapın" tavsiyesinde bulduklarını anlattı.

²⁵ TCK 233. madde.

Trabzon'dan bir başka katılımcı seminerden sonra yakın bir zamanda 6284 kapsamında geçici velayet ve tedbir nafakası için başvuruda bulunduğunu anlattı. Karşılaştığı bir vakayla ilgili olarak da ne yapılabileceğini danışmak için Mor Çatı'yı aradığını anlattı. Trabzon'dan bir başka kadın avukat ise şu ana kadar karşılaşmasa da çocuk baba tarafından kaçırıldığında ne yapabileceğini, nasıl müdahale edebileceğini öğrendiğini anlattı.

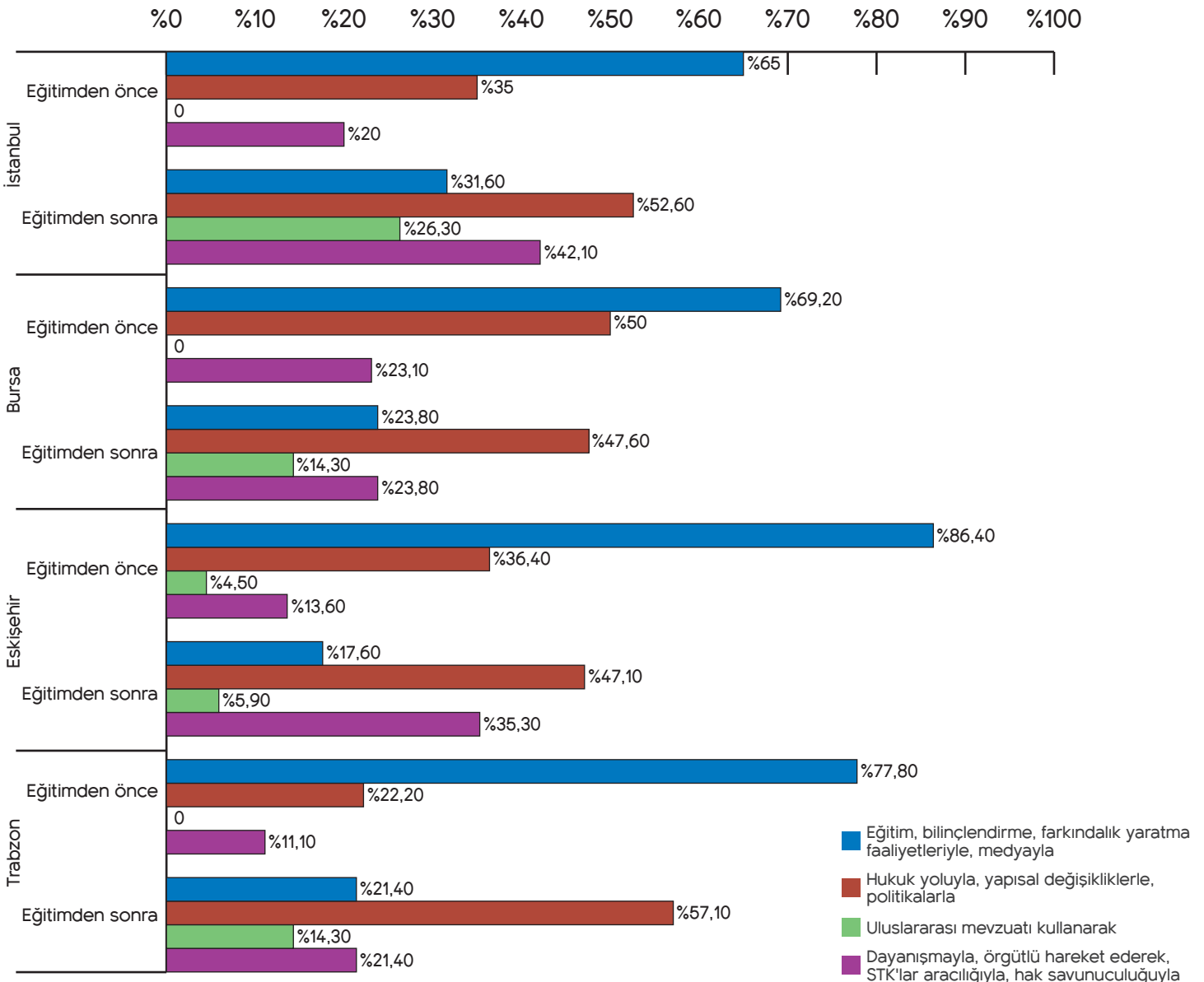
Eskişehir'den bir katılımcı seminerden önce bir idari davada İstanbul Sözleşmesi'nin oturma izni ile ilgili 59. maddesi ve başka hükümlerine atıf yaptığını, fakat dilekçesinde her ne kadar İstanbul Sözleşmesi'nden bahsetse de kararda Sözleşme hükümlerine değinilmediğine dair sıkıntısını paylaştı:

"... Yani sadece idari işlem hukuka aykırı diyorlar ama sözleşmeden bahsetmiyorlar gerekçelerinde... Ben başka dosyalarım da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne çok atıf yaparım hani özellikle mülkiyet hakkıyla ilgili veya adil yargılanma hakkıyla ilgili bir sıkıntı varsa. Seviyorum ben uluslararası sözleşmeleri kullanmayı... Ama gördüğüm, kararlarda pek sözleşmelere atıf yapılmıyor."

Seminerlerle birlikte değişen ve dönüşen fikirler, bakış açıları, kalıplar

Seminer kapsamında ele alınan konular, kavramlar, uygulamalar veya edinilen bilgi ve beceri ile ilgili kadın avukatlarda oluşan herhangi bir fikir veya yaklaşım değişikliği olup olmadığını anlamaya yönelik değerlendirme çalışması kapsamında bir dizi araç kullanıldı. Bunlardan biri eğitim başında ve sonunda uygulanan yazılı değerlendirmede ön test ve son test niteliğindeki, seminer öncesinde ve sonrasında oluşan yaklaşım farklılıklarını anlamaya yönelik soruların birkaç soru idi. Bu sorulardan biri kadına yönelik şiddetle nasıl mücadele edilebileceğini düşündükleri idi. Seminer başında, boşluk doldurarak cevaplamaları istenen açık uçlu olarak yöneltilen soru "Kadına yönelik şiddetle... mücadele edilebilir" idi. Seminer sonunda ise bu soru "Bu seminerin sonunda, kadına yönelik şiddetle... mücadele edilebileceğini düşünüyorum" şeklinde yöneltildi. Bu açık uçlu sorulara seminer başında ve sonunda verilen yanıtlar arasında en çok yer verilen ve dört başlıkta ortaya çıkan yaklaşım farklılıkları aşağıdaki grafikte izlenebilir:

Kadına yönelik şiddet ile nasıl mücadele edilebilir?

Yukarıdaki tabloda sunulan verilere göre, katılımcılar seminerden önce ağırlıklı olarak eğitim, bilinçlendirme, farkındalık yaratma faaliyetleri ve medya aracılığıyla kadına şiddetle mücadele edilebileceğini ifade ederken, seminerden sonra mücadele için daha çok ulusal ve uluslararası hukuk, politikalar, hak savunuculuğu ve dayanışmaya vurgu yaptıkları görüldü. İstanbul, Eskişehir ve Trabzon'da seminer sonrasında hukuk yoluyla, yapısal değişikliklerle, politikalarla, dayanışma aracılığıyla, örgütlü hareket ederek ve hak savunuculuğu yoluyla mücadeleye dair anlayış güçlenirken, tüm illerde özellikle uluslararası mevzuat aracılığıyla mücadeleye dair inancın belirgin şekilde arttığı görüldü.

KYŞ ile nasıl mücadele edilebileceğine yönelik soruya verilen yanıtlardan bir kısmı:

"Kadın dayanışması ve her ne kadar bazen umutsuzluğa kapılsak da hukukun uygulanmasında ısrar ederek..." İstanbul

"Başta sağlam, çağdaş ve süreklilik sahibi politikaların üretilmesi, bu politikaların iktidardan iktidara değişmemesi, kalıcı olması ile, sonra sivil toplumun desteği ile toplumun dönüşmesi için çalışmalar yaparak..." Bursa

"Ancak kadınlar olarak birlik içerisinde ve platform dahilinde mücadele edilebileceğini ve kanun koyucu ve uygulayıcıların ancak bu şekilde kadınların seslerini duyabileceğini düşünüyorum." Bursa

"Konuyla ilgilenen dernekler ve vakıflar yardımıyla ve hukuki anlamda da 6284 sayılı yasa, İstanbul Sözleşmesi, Anayasa yardımıyla..." Eskişehir

"Toplumun değer yargılarını yeniden yapılandırarak, kadının toplumsal zemindeki yerini sağlamlaştırarak..." Trabzon

"Mücadele için toplumsal bilincin değiştirilmesi ve artırılması gerekiyor. Kadının aile içindeki ve toplumdaki yerinden arındırılıp, birey olduğunun bilinci verilmelidir. Kadının birey olduğunun kabul edilmemesi durumunda mücadele mümkün değildir." Trabzon

Bir grup seminer katılımcısı ile yürütülen mülakatlarda yöneltilen, seminerin etkisini ölçmeye yönelik sorulardan biri de herhangi bir konuda yaşadıkları zihinsel değişimi anlamaya yönelikti. Soru şöyleydi:

"Seminerde ele alınan temalarla ilgili olarak herhangi bir konuda bir fikir, kalıp ya da bakış açısı değişikliği oldu mu? Müvekkillerinizle, kollukla, yargı mensuplarıyla iletişiminizde herhangi bir değişiklik veya meslekte yürüttüğünüz işleri farklı bir biçimde yapmanıza sebep olacak herhangi bir durum oldu mu? Veya edindiğiniz bilgi üzerine yaşadığınız herhangi bir zorluk oldu mu?"

Mülakat yapılan 16 avukattan 7'si müvekkile yaklaşımlarında farklı bir bakış açısı kazandıklarını paylaştılar. Anlatılardan biri:

"Bazen... kadın haklarıyla ilgili bir şey olduğu zaman da kadınları suçladığımızı fark ettim. Yani kendimi. .. kadınları. Yani 'niye haklarını aramıyorlar, niye bir erkeğin bunu yapmasına izin veriyorlar?' gibisinden... gene hani suçu sanki kadına, kadın haklarını savunurken de kadını suçladığımı fark ettim... işte ama belki gene de kadını suçlamamak gerekiyor... şimdi bugün bile kadın danışma merkezindeyim. Dediğim gibi yani şiddet gören kadın, psikolojik şiddet görenler daha yoğunlukluydu. Ya onlara yaklaşımımın değiştiğinin farkındayım yani." Eskişehir

İstanbul'dan ve Eskişehir'den birer katılımcı müvekkille iletişimlerinde zaten doğru bir yol izlediklerini fark ettiklerini ve bu yüzden rahatladıklarını anlattılar:

"Kendi açımdan zihinsel dönüşüm hem oldu hem olmadı. Şiddete uğrayan kadını eleştirmeyin deniyordu. Ben zaten öyle yapıyordum. Bu yüzden kendimi onaylanmış hissettim." İstanbul

"... Ben genel anlamda mesafeliyimdir, müvekkillerime karşı. Ve anlatırım, kararı kendilerine bırakırım. Hani oradaki eğiticilerden de her şeyi anlatıp kararı kendilerine bırakmanın daha doğru bir yol olduğunu öğrendiğimde bu beni daha da rahatlattı... Bu işin daha profesyonellerince doğru yaptığım bir şekliyle tescillenmiş oldu... Hani ben sadece daha genel geçer konuşarak, hayatının ona ait olduğunu ve kararı kendisinin vermesi gerektiğini, her koşulda belirtiyorum, eğiticilerin de bu konudaki yaklaşımları örtüşünce gerçekten daha keyif aldım." Eskişehir

Bir dönüşüme işaret etmese de İstanbul'dan bir katılımcı bazı noktalarda bazı vakalara hukukçu gözüyle baktığında feminizmden ayrıldığını, hukukçu yanının ağır bastığını fark ettiğini anlattı.

İstanbul ve Eskişehir seminerlerine katılan birer katılımcı ise çok sıkıntılı davalarla karşı karşıya gelme durumunda Mor Çatı'ya danışabilecek olmanın kendilerine güven verdiğini anlattı.

Bursa'dan bir avukat İstanbul Sözleşmesi'ne Türkiye'nin taraf olmasının ve uygulanabilir olmasının daha umutlu hissetmesini sağladığını anlattı. Eskişehir seminerine katılan başka bir avukat ise kadını şiddetten korurken düşündüğünden daha fazla yasal dayanak olduğunu fark ettiğini, bu sayede güçlü bir şekilde savunma yapılabileceğini düşündüğünü paylaştı. Aynı katılımcı Eskişehir seminerinde detaylarıyla konuşulan uzlaştırma usulü ile ilgili görüşlerini şöyle paylaştı.

"Mesela uzlaştırma konusu çok konuşuldu. Aynen kadına yönelik cinsiyete ilişkin bir şiddet durumunda uzlaştırmacıya başvurmalı mı başvuramamalı mı? Mesela bu konu, 'hayır başvuramazsın, İstanbul Sözleşmesi'nde bu var dediğinde'... karşımdaki insan diyor ki 'Aaa evet, acaba öyle bir şey var mı?' Hani biraz da elinizi güçlendiriyor ve gerçekten hukuksuzluğa karşı gelmenize yardımcı oluyor."

Seminerde edinilen bilginin kısa vadede nasıl yaygınlaştırıldığı

Mülakatlarda, katılımcılara seminerlerde edindikleri bilgiyi arkadaşlarıyla, meslektaşlarıyla veya aile fertleriyle paylaşım paylaşımadıkları, paylaştıklarında aldıkları tepkiler soruldu. Mülakata katılan 16 avukatın tamamı edindikleri bilgi ve tavsiyeleri meslektaşlarıyla, 3 tanesi avukat olmayan arkadaşlarıyla veya çevresindekilerle, 4'ü partnerleriyle paylaştıklarını, bir tanesi ise kısacık da olsa kız çocuğuyla paylaştığını anlattı. Bursa'dan bir katılımcı bir lisede öğrenciler ve velilere yönelik sunduğu eğitimde, Trabzon'dan bir katılımcı ise konuşmacı olarak katıldığı bir konferansta seminer içeriğinden faydalandığını aktardı. İstanbul'dan bir avukat ise kendi çalışma arkadaşlarına yönelik bilgilendirme çalışması yapmak istediğini, bu şekilde bilginin de taze kaldığını, öteki türlü konudan uzaklaşılmasına dair görüşünü paylaştı.

Bursa'dan bir katılımcı örneğin duygusal şiddet, ekonomik şiddet, flört şiddeti gibi akla gelenlerden farklı şiddet tanımları olduğundan, bunların da kadın için boşanma ya da uzaklaştırmada öne sürülebilecek şeylerden olduğundan bahsettiğinde yakınındaki insanların şaşırıldıklarını veya bunlardan haberdar olmadıklarını aktardı.

Bursa, Eskişehir ve Trabzon barolarının yönetiminde, kadın hakları komisyonunda veya çocuk hakları komisyonunda yer alan katılımcılar da buldukları komisyonlarda ya da kurullarda seminer içeriğinden bahsettiklerini ve bunların kendi aralarında tartışıldığını anlattılar.

Seminer materyali hakkında düşünceler

Katılımcılara seminerde ilgililerine sunulan destekleyici materyal hakkında hem seminer sonu düzenlenen yazılı değerlendirmede hem de mülakatlarda sorular yöneltildi. Yazılı değerlendirmede sadece bu seminer programı için hazırlanmış olan ve ulusal ve uluslararası mevzuattan ilgili bölümler ve örnek kararların yer aldığı Seminer El Kitabını faydalı bulup bulmadıkları soruldu, mülakatta ise "Seminerde dağıtılan materyale dönüp baktınız mı veya bu materyali kullandınız mı?" sorusu yöneltildi.

İstanbul'da yazılı değerlendirmeye katılanların %92'si, Bursa katılımcıların %93'ü, Eskişehir katılımcılarının %94'ü, Trabzon katılımcılarının ise %92'si Seminer El Kitabını faydalı bulduklarını ifade ettiler. Yorumlardan bazıları:

"Çok faydalı buldum. Bu tip kalıcı belgeler sonrasında çözüm üretmek için çok önemli." İstanbul

"... Bir kadın derneği tam da bu konularda eğitim için davet etmişti. Sunum hazırlarken çok faydalanacağım." Bursa

"Seminerde dağıtılan el kitapları bu etkinliğin en sevdiğim tarafı oldu diyebilirim. Hazırlayan herkesin emeğine sağlık. Teşekkür ederiz." Eskişehir

"Seminere dair en hoşnut kaldığım şeylerden biri tüm mevzuatı derleyip somut olarak önümüze konmasıydı." Trabzon

"Uygulamada, emsal olabilecek içtihatlar ek olabilir (Koruma tedbirleri, ceza dosya örnekleri gibi)." Trabzon

Birkaç katılımcı ise seminerde kullanılan Powerpoint sunuların ve örnek mahkeme kararlarının Seminer El Kitabının içine eklenmesini tavsiye etti.

Mülakatlarda genel olarak seminerde dağıtılan materyal sorulduğunda katılımcıların büyük çoğunluğu seminerden sonra bunlara dönüp baktıklarını, tüm materyali çok faydalı bulduklarını, şu vakte kadar kullanmamış olsalar da muhakkak işe yarayacağını, bazıları da gelenlerin bakması için ofislerinde görünür bir yere koyduklarını belirttiler. Yapılan sözlü anlatılardan bazıları:

"... Ben onları inceledim... hatta ofiste yani herhangi bir şey olduğunda direkt hap kitap gibi böyle bakayım, bulayım diye duruyor." İstanbul

"... aynı akşam dönüp baktım onlara... Onu kullandım. Bahsettiğim adli yardım. Seminerden sonra kadın haklarıyla ilgili yaptığım tek iş o, adli yardımdan gelen işti... onda da işte iki farklı tedbir için talepte bulunmuştum. Onlarda o kitapçıktan yararlandım." Bursa

"... Büromun görünen bir kısmına onları böyle güzelce bir yaydım, hani gelen müvekkillerimiz biraz inceliyor. Benden ziyade." Bursa

"Bize kitapçıklar bırakmıştınız. Onları komisyonda dağıttık. Çünkü çok istekli vardı aslında, katılmak isteyen Eskişehir'den... O toplu materyalinizi çok başarılı buldum." Eskişehir

"... ben arkadaşlara [stajyer avukatlar] verdim... Çünkü onlar da işte bu sözleşmelerin Türkçesini arıyorlardı. Dedim ki 'hiç gerek yok, buyrun burda yapılmış var'." Trabzon

"... hatta ben onları Mor Çatı'ninkileri... büromda gelen kişilerin de okuyabileceği bir yere koydum. Gelen kadınlara mesela... eğer bir şiddet mağduruyorsa onlara da gösterip de 'bakın buradan okuyabilirsin, bakın şöyle' diye. Gelen kişilerin okuyabileceği, o dergi kısmını onların önüne koydum. Herkes faydalansın diye. Güzel materyallerdi." Trabzon

Seminerin iyileştirmeye açık tarafları ve değişiklik önerileri

Hem seminer sonrasında düzenlenen yazılı değerlendirmede hem de derinlemesine mülakatlarda seminerin nasıl geliştirilebileceğine dair sorular yöneltildi. Yazılı değerlendirmede seminerin iyileştirmeye açık tarafları sorulduğunda verilen yanıtlar şu şekilde özetlenebilir:

- Süre yönetimi, oturumların uzun sürmesi ve genel olarak seminer süresinin yetersiz olması
- Bazı oturumların süresinin yetersiz olması (özellikle 6284, TMK ve TCK bölümleri)
- İçeriğe sadece uygulama ve pratiğe ilişkin eklemeler yapma ihtiyacı
- 6284, AİHM, CEDAW ile ilgili örnek dosyalar üzerinden ek çalışma yapma ihtiyacı
- Katılımcıların oturumlar sırasında salona girip çıkması
- Teoriden çok pratiğe yönelik kısımları artırma ihtiyacı
- 6284 uygulamalarını örneklerle aktarma ihtiyacı
- Bazı bölümlerin durağan geçmesi ve yeteri kadar interaktif olmaması
- Katılımcı sayısını artırma ve daha geniş kitlelere ve daha çok baroya erişme ihtiyacı
- Eğitimlerin daha sık düzenlenmesi temennisi
- Pratiğe yönelik daha çok bilgi alma ihtiyacı
- Süresinin bir gün uzatılıp daha rahat ve derin tartışmalara, incelemelere, değerlendirmelere açık olması ihtiyacı
- Erkek avukatlara da eğitim verilmesi ihtiyacı
- Uygulamadaki süreçler ve dilekçe örneklerinin paylaşılması ihtiyacı

Mülakatlarda seminerin nasıl geliştirilebileceği, eklenebilecek veya çıkarılması gereken konular olup olmadığı sorulduğunda hemen tüm katılımcılar sürenin yetersiz geldiğini, seminerin en az üç günlük olması gerektiğini, özellikle pratiğe yönelik kısımların eksik kaldığını, sohbet, tartışmaya ve bilgi alışverişine çok zaman kalmadığını belirttiler. Seminerin günlük olarak daha kısa süreceği ve iki hafta sonuna yayılabileceği önerilerden biriydi. Bir katılımcı da seminerden sonra pratik çalışmaya yönelik bir dizi toplantı yapılabileceği önerisiyle geldi. Bursa'dan bir katılımcı iki ve tüm gün süren bir etkinlik için 1,5 saatlik oturumların çok uzun geldiğini paylaştı.

Hemen her katılımcı kendi ilgi veya çalışma alanı neyse o konuya daha fazla yer ayrılması ve o konunun daha derinlemesine işlenmesi önerisini getirdi. Hiç bir katılımcı herhangi bir konu başlığının seminer dışında bırakılmasını önermedi. Birkaç katılımcı özellikle uluslararası mekanizmaların örnek kararlarının seminerden önce katılımcılara yollanıp bunların önceden incelenip, tartışmaya hazır halde seminere gelmenin eğitimi daha verimli kılabileceğini savundu. İstanbul'dan bir katılımcı AİHM ile ilgili oturumdan önce Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru ile ilgili kısa da olsa bir bölüm olmasının, Anayasa'nın ilgili maddeleriyle AİHS'in ilgili maddeleri arasında paralellik kurarak başvuru yapıldığı için faydalı olacağı görüşünü paylaştı.

2011'den beri adli yardımdan dosya alan İstanbul'dan bir katılımcı, Mor Çatı'nın sığınak tecrübesini aktaracağı bir bölüm olmasının faydalı olacağını, bunun yanında KYŞ dosyalarına bakan avukatların Mor Çatı ile veya bu alanda çalışan diğer STK'larla nasıl iletişime geçilebileceği, bu örgütlerden nasıl yardım alınabileceği konusunda ek bilgiye ihtiyaç olduğunu paylaştı. Aynı katılımcı ulusal mevzuatta daha derine inmenin faydalı olacağını, özellikle 6284 ile ilgili oturumun daha uzun tutulmasının, uygulamada karşılaşılan dosyalar üzerinde daha uzun konuşmanın seminerin etkisi bakımından daha iyi olabileceğini paylaştı. Ayrıca ilgisi olan katılımcılarla kararların paylaşıldığı, başarılarına gelenleri birbirlerine anlatacakları daha küçük bir grupta çalışmaya devam etmeyi bir fikir olarak öne sürdü.

Bazı katılımcılar TMK ve 6284'ün herkesin çok sorusu olduğu ve üzerinde konuşmak istediği çok temel kanunlar olması dolayısıyla, öğleden sonraki oturumlara denk geldiği için bu oturumların yeteri kadar verimli geçmediğini paylaştılar. Bu durumla ilgili olarak söyleşiye dayalı bölümlerin öğleden sonraya, mevzuatla ilgili bölümlerin de öğleden önceki saatlere konması tavsiye edildi. İstanbul'dan bir katılımcı da her ne kadar cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili çok uygulama olmasa da LBT bireylerle ilgili bir paylaşımın eksikliğini hissettiğini paylaştı, bu konunun feminist bir tartışma düzleminde kesinlikle geçmesi gerektiğini ifade etti.

Eskişehir seminerine katılan bir avukat acil vakalarla ilgili sürecin nasıl yürütüleceği ile ilgili bir bölümün eksik kaldığını, bir şiddet vakası geldiğinde kriz anında ne yapılması gerektiğini, nereye başvurulabileceğini daha detaylı öğrenme ihtiyacını paylaştı:

"... bazen insanlar geliyor, böyle çok normal bir şeymiş gibi bir şey anlatıyor ama onun altında belki büyük bir istismar var, büyük bir şey var. Onun farkında değiller. O anda mesela onu hem farkındalık yaratarak, hem de o anda onu çok fazla tedirgin etmeden, nerelere başvurabileceğini... nasıl davranmalıyız, o anda o krizi nasıl yönetmeliyiz?..."

Trabzon'da mülakat yapılan katılımcıların hepsi eğitimcilerin doğrudan uygulamadan kişiler olmasının saha tecrübesi olması bakımından avantaj yarattığını, bu tarz uygulamanın anlatıldığı eğitimlerde bunun tercih edilmesinin doğru olacağını paylaştılar. Trabzon'da ayrıca sözlü ve yazılı değerlendirmelerde ulusal ya da uluslararası mekanizmalara başvuruda örnek başvuru veya dilekçe metinlerinin paylaşılmasının faydalı olacağı paylaşıldı.

Eskişehir'den bir katılımcı da bu alanda çalışmak isteyenlerin toplumsal cinsiyetle ilgili temel bilgiye sahip olmadıklarını, sahada çalışırken bu konuda sıkıntılı cümleler kurabildiklerini veya sıkıntılı argümanlar kullandıklarını, bu yüzden seminerin en başına toplumsal cinsiyetle ilgili temel bilgilerin verildiği bir bölümün konmasının faydalı olabileceğini aktardı.

Bursa, Eskişehir ve Trabzon seminerlerinde, eğitimin neden sadece kadın avukatlara yönelik olduğu sorusu seminer düzenleyicilerine yöneltildi ve gerek bazı oturumlarda gerek seminer programı dışındaki bazı sosyal ortamlarda bu konu gündeme geldi. Bu gelişme üzerine değerlendirme uzmanı İstanbul'daki mülakatlar bittikten sonra Bursa, Eskişehir ve Trabzon katılımcılarıyla yaptığı mülakatlarda bu tarz bir eğitimin erkekleri de dahil edecek şekilde düzenlenmesine nasıl baktıkları sorusunu soru listesine ekledi.

Bu sorunun yöneltildiği 10 katılımcıdan 4'ü erkek avukatların bu tarz eğitimlere kesinlikle katılmaları gerektiğini savunurken, bir kişi katılmalarının doğru olduğunu ama proje uygulayıcılarının sadece kadın avukatlara yönelik olması kararını yadırgamadığını, bir tanesi erkeklerin katılmasını doğru bulsa da katılım sayısı sınırlıysa önceliğin kadın avukatlara verilmesini doğru bulduğunu, iki kişi gene erkek avukatlar da adli yardım dosya aldığı için bu tür eğitimlere dahil edilmelerini doğru bulsalar da aksi durumda bazı konuların kadınlar arasında olduğu gibi samimiyetle ve rahatlıkla tartışılmasının mümkün olamayacağını, bir kişi de bu konuda "nötr" olduğunu paylaştı. Bir katılımcı ise bu soruyu "erkeğine göre değişir" diye yanıtladı.

Bursa'dan bir katılımcı şiddet gören kadın vekili oldukları ve karşı taraf vekilinin erkek olduğu dosyalarda karşılıklı iddia ve savunmalar olduğunda erkek avukatın bunu kadına saygı çerçevesinde tutmayı öğrenmesi gerektiğini açıkladı. Gene Bursa'dan bir katılımcı, CMK servisinden atanan ve 15 yaşında bir kız çocuğu için koruma kararı alınıp alınamayacağı konusunda bilgisi olmayan erkek avukatlar olabildiğinden bahsetti.

Trabzon'dan bir katılımcı, adli yardımdan atama yapılırken kadın-erkek ayrımı yapılmadığını, erkek avukatların KYŞ vakalarıyla ilgili bilinç kazanmalarının ulaşabilecekleri kitleyi etkilemek bakımından önemli olduğunu, bir erkek avukat "sen karını dövemezsin, bak böyle bir yaptırımı var" diye anlattığında ya da uyardığında çok daha fazla sayıda insanı etkileyebileceği düşüncesini paylaştı.

Eskişehir'den bir katılımcı ise KYŞ vakalarıyla ilgilenen duyarlı erkeklerin de olduğu, bu yüzden bu süreçlere ve çalışmalara erkeklerin dahil edildikleri ortamlarda sorunların azalacağı düşüncesini paylaştı.

Seminerler tamamlandıktan sonra bu konuda Mor Çatı'nın bakış açısı soruldu.²⁶ Buna yanıt olarak katılımcı sayısı sınırlı bir program söz konusu olduğunda kadın avukatlara öncelik verdiklerini, erkeklerin de dahil edilmesi durumunda programın daha uzun sürmesi ve farklı kurgulanması gerektiğini ve formatın değişmesi gerektiğini, sahada edindikleri deneyim sonucunda kadınların aldıkları bilgileri daha uzun süre ve daha verimli kullandıklarını belirttiler. Buna ek olarak kadın ve erkeklerin bir arada olduğu eğitimleri sunma fikrine tamamen kapalı olmadıklarını, daha önce bu tarz çalışmalar yaptıklarını, böyle bir talep geldiğinde kabul edeceklerini paylaştılar. Fakat böyle bir eğitim çalışması için de ayrı bir hazırlık yapmak ve formatı değiştirmek zorunda olduklarını, kendilerini de dil olarak, teknik olarak ve psikolojik olarak farklı hazırlamaları gerektiğini ifade ettiler.

Seminer sonrası iletişim

Mülakat katılımcılarına seminerden sonra diğer katılımcılarla veya eğitimcilerle iletişime geçip geçmedikleri soruldu. Ayrıca seminerden sonra tüm seminer katılımcılarının dahil edildiği, Mor Çatı'nın Kadın Avukatlar Buluşması (KAB) eposta grubuyla ilgili düşünceleri soruldu. İstanbul dışındaki tüm katılımcılar, yani Bursa, Eskişehir ve Trabzon katılımcıları buldukları komisyonlar veya baronun etkinlikleri vasıtasıyla diğer katılımcılarla halihazırda iletişim halinde olduklarını belirttiler. İstanbul'dan mülakata katılan 6 katılımcıdan 4'ünün Mor Çatı ile zaten iletişim halinde olduğu, Eskişehir ve Trabzon'dan 3 katılımcının da belirli dosyalarla ilgili Mor Çatı ile iletişime geçtikleri, kendilerine fikir danışıldığı veya bir vaka ile ilgili olarak birlikte hareket ettikleri aktarıldı. Görüşülen 6 İstanbul katılımcısından 3'ü Mor Çatı'da gönüllü avukatlık yapmak istediklerini belirttiler. Görüşülen Bursa katılımcıları seminerden sonra kendi aralarında, katılımcıların bir bölümünün dahil olduğu bir Whatsapp grubu kurduklarını, bu grupta dosyaları ile ilgili birbirlerine fikir danıştıklarını, gerek kadın hakları, gerek diğer mesleki alanlarda birbirleriyle yardımlaşmalarını anlattılar.

KAB ile ilgili olarak da katılımcıların çoğunluğu eposta grubunu şimdilik takip ettiklerini, şehir dışından avukat ihtiyacı olduğunda burada paylaşıldığını gördüklerini, grubun meslektaş dayanışmasına yönelik olduğunu anlattılar. Bursa'dan bir katılımcı grup hakkında düşüncesini şöyle paylaştı:

"... bence işlevsel bir grup, hani paylaşımlar çok aktif olmasa bile ordan ulaşabileceğiniz çok kadın avukat var. Bir şey danışabileceğiniz, bir şey sorabileceğiniz ya da bilgi alabileceğiniz, birilerini yönlendirebileceğiniz. O yüzden işlevsel."

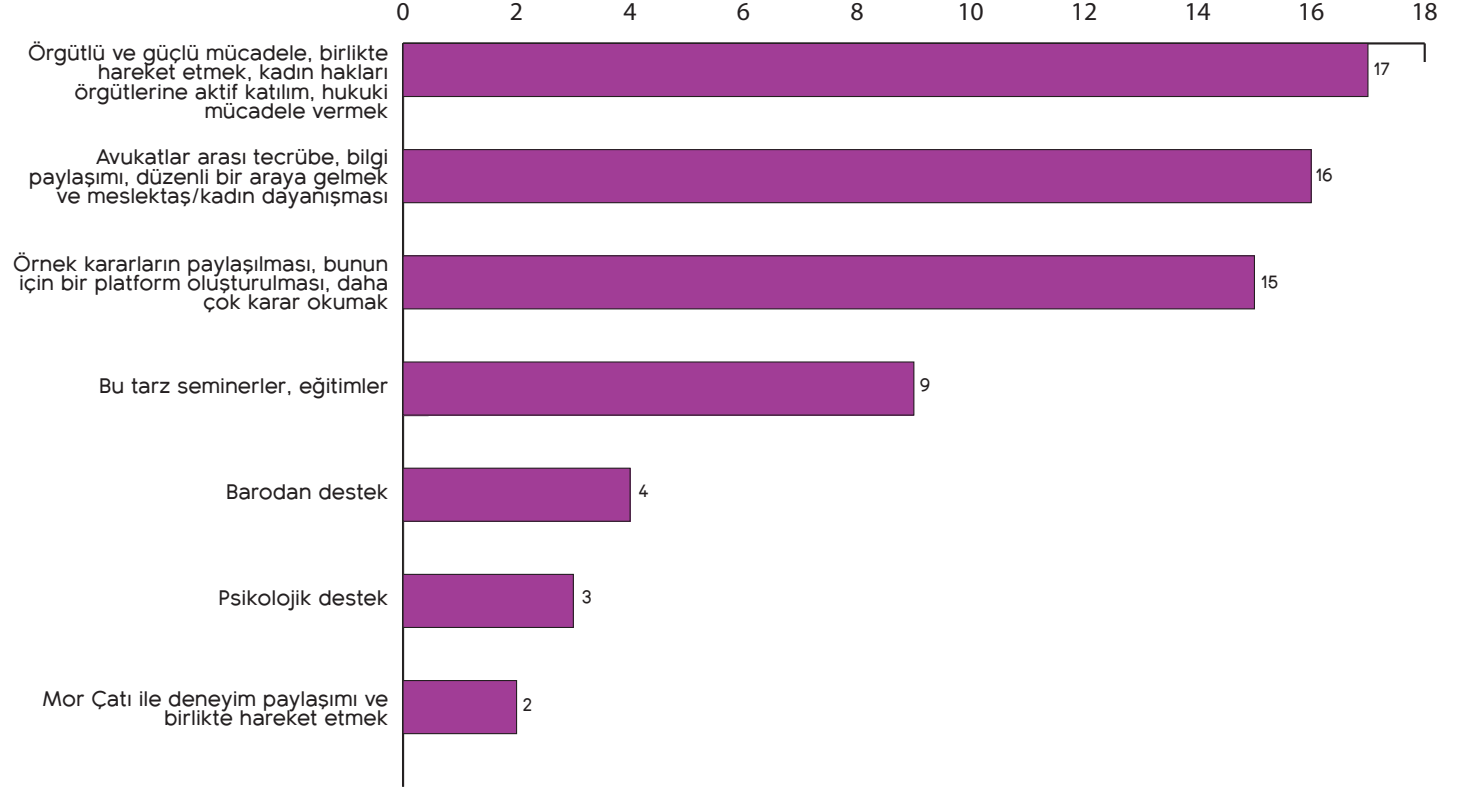
Görüşme yapılan 16 katılımcıdan 2'si bu tür eposta gruplarını takip etmekte zorlandıklarını, Whatsapp ya da telefonla iletişimin kendileri için daha sonuca yönelik olduğunu paylaştılar.

²⁶ 26 Haziran 2019'da Aslı Elif Sakallı ve Gülsun Kanat ile yapılan mülakat.

Seminer sonrası ihtiyaçlar

Seminerin son oturumunda hem yazılı hem de sözlü değerlendirmede seminer sonrası kadına yönelik şiddet vakalarıyla ilgilenen, veya genel olarak adli yardımdan dosya alan avukatlar olarak ne tür ihtiyaçları olduğu sorusu yöneltildi. Seminer sonunda uygulanan yazılı değerlendirmede bu soruya verilen yanıtlar daha sık ifade edilen başlıklar yansıttığında aşağıdaki gibidir:

Seminer sonrası ihtiyaçlar

Yukarıdaki grafikte yer alanlar dışında seminerin düzenlendiği bağlama özel olarak ihtiyaç olarak paylaşılanlardan bazıları ise şöyle:

"Baro'nun anlaşmalı psikoterapi seansları ayarlaması." İstanbul

"Baronun bu konuda eğitilmeyen ya da cinsiyet ayrımına dayalı savunmalar yapan meslektaşlarla ilgili gerekeni yaparak bu seminerde öğrendiklerini hayata geçirerek bizlere yardımcı olması." Bursa

"Hukuki yardıma ihtiyaç duyan kadınlara etkin bir şekilde ulaşabilmek." Eskişehir

"Adli yardım bürolarının biraz daha esnek davranarak, müvekkillerin avukat ihtiyaçlarını kolaylaştırmak ve bu tarz seminerlerin daha da çoğalarak bizler dışında 'polis, hakim' çalışanlara da verilmesini istemek." Eskişehir

"Trabzon'da 2. Aile Mahkemesi kurulması." Trabzon

7. SONUÇ VE TAVSİYELER

Raporun bu bölümünde, İstanbul, Bursa, Eskişehir ve Trabzon'da düzenlenmiş olan Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Hukuk Seminerleri ve İstanbul'da düzenlenen Vaka Çalışması için yürütülmüş olan değerlendirme çalışmasında erişilen bulguların özeti, çalışma boyunca yapılan gözlemler, bununla birlikte bu çalışmanın uygulayıcılarına yönelik, kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele amacını güden bu tarz eğitimleri düzenlemek isteyen gruplar için de faydalı olabilecek bir dizi tavsiye paylaşılmaktadır.

Bulgular ve gözlemlerin özeti

1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) tarafından hazırlanmış olan insan hakları eğitimi rehberine göre, belirli bir mesleği olan yetişkinlere yönelik olarak sunulan insan hakları eğitimlerinde öğrenmeyi güçlendirmek için katılımcıların öğrenme ortamına kendi pratik deneyimlerini ve uzmanlıklarını taşıyabilmeleri için uygun ortamın yaratılması gerekir.²⁷ Eğitime katılan kişinin mesleki uzmanlığını ve kişisel deneyimini öğrenme ortamında ne oranda paylaştığı, eğitimin kendi ihtiyaçlarına ne düzeyde yanıt verdiği, aynı zamanda öğrenmeye ne düzeyde gönüllü olduğu eğitimden ne oranda yararlanacağını belirler. Bu seminer programında da katılımcıların genel olarak hatırlarında kalanları; pratikten verilen örnekler, katılımcıların kendi dosyalarıyla ilgili gündeme taşıdıkları konular, üzerinde detaylı tartışma yapılan konular, uygulamalar, başvurular veya mevzuat hükümleri veya ilk defa duydukları ve işlerine yarayabileceğini ya da önemli bir boşluğu doldurduğunu düşündükleri kavramlar ve başvuru yöntemleri olduğu gözlemlendi. Benzer şekilde, katılımcılar dosyalarında kullanmak üzere karar, dilekçe, başvuru ve benzeri belge örneklerini seminer boyunca sıkça dile getirdiler.

2. Seminer sonrasında mülakatlar aracılığıyla yapılan etki ölçümü çalışmasında, seminerin mesleki ve kişisel kazanımlar açısından katılımcılar üzerindeki olumlu etkisine dair somut bulgular elde edildi ve gözlemler yapıldı. Katılımcıların seminerden sonra ulusal mevzuatın ve başvuru yollarının daha etkin kullanılması yönünde adımlar atmaya başladıkları, uluslararası sözleşmelerin ve başvuru yollarının etkin kullanılmasının önemi konusunda anlayış geliştirdikleri görüldü. Mülakatlarda öte yandan şiddete uğrayan kadınlara ve genel olarak müvekkillere yönelik yaklaşım ve bu grupla iletişim konusunda da genel bir bakış açısı farklılığı ve/ya tutum ve davranış değişikliği yaşadıklarına dair somut örneklerle de desteklenen bilgiler elde edildi.

3. Katılımcılar seminerden önce ağırlıklı olarak eğitim, bilinçlendirme, farkındalık yaratma faaliyetleri ve medya aracılığıyla kadına şiddetle mücadele edilebileceğini ifade ederken, seminerden sonra İstanbul, Eskişehir ve Trabzon'da hukuk yoluyla, yapısal değişikliklerle, politikalarla, dayanışma aracılığıyla, örgütlü hareket ederek ve hak savunuculuğu yoluyla mücadeleye dair anlayış güçlenirken, tüm illerde özellikle uluslararası mevzuat aracılığıyla mücadeleye dair inancın belirgin şekilde arttığı görüldü.

4. Farklı şehirlerde düzenlenen eğitimlerde katılımcılardan gelen sorulardan, yorumlardan veya acil bilgi ihtiyacından, farklı şehirlerde idarenin, yargının ve kolluğun farklı yaklaşımları ve uygulamalarından kaynaklı farklı sorunlar ortaya çıkabildiği anlaşıldı. Bağlamdan kaynaklanan farklı uygulamalar ve sorunlar bilinen bir gerçek olsa da seminer programı bakımından bu durumun dikkate alınması gerektiği anlaşıldı. Bu durumla ilgili olarak, her şehirde eğitim ihtiyacı temel meselelerde aynı olsa da, alt başlıklarda yerel sorunlara paralel olarak bu ihtiyacın farklı olduğu gözlemlendi.

5. Kadın avukatları zorlayan durumlardan biri şiddete uğradığı halde kadının ilişkiyi sonlandırmaması veya boşanmaktan vazgeçmesi. Eğitimcilerin seminerin bir ve ikinci gününde bu konuyla ilgili yaptıkları açıklamalar ve konunun enine boyuna tartışılması, katılımcıların müvekkile yaklaşım ve davranış konusunda netleşmelerini sağladı. Müvekkille iletişim, katılımcıların bakış açılarında ve müvekkile yönelik tutumlarında değişim yaşadıkları alanlardan biri oldu.

6. Seminerler daha önceden belirlenen sıra içinde düzenlenirken, her seminerde bir önceki seminerlerde edinilen bilgi, birikim ve uygulamadan örnekler sonraki seminerlerin içeriğine yansdı. Aynı şekilde program sona erdikten sonra Mor Çatı aracılığıyla farklı şehirden seminer katılımcıları arasında bilgi akışı sağlandı. Seminer programı sona erdikten sonra Mor Çatı temsilcileri ile yapılan mülakatta kendileri projenin bilginin akmasını sağlaması bakımından faydalı olduğunu İstanbul'da adli yardımda gerçekleştirilen bir uygulamanın Eskişehir'e, Bursa'da yapılan bir uygulamanın Trabzon'a aktarılmasının, bilginin birbirine geçmesi bakımından önemli olduğunu vurguladılar.

7. Seminere katılan ve 71 kişinin katıldığı yazılı değerlendirme çalışmasında ve 16 kişiyle yapılan mülakatlarda, eğitimde edinilen yeni bilginin, bilmedikleri yöntemleri öğrenmenin veya kullanmadıkları için unutulmaya yüz tutmuş bilgiyi tazelemenin katılımcıların kendilerini iyi hissetmeleri açısından etkisi dikkat çekiciydi. Bu durumu sıklıkla "... *güvende hissettirdi*" gibi ifadelerle dile getirdiler. Genel olarak bilgiye hakim olmanın kadın avukatları güçlendiren bir etkisi olduğu gözlemlendi.

8. Eğitim içeriğiyle ilgili olarak; programda taahhüt edilen ana başlıkların tamamına hatta daha fazlasına değinildiği söylenebilir. Bazı oturumlarda daha derinlemesine konuşulması gereken, katılımcıların tartışmak konusunda daha istekli olduğu bazı konulara, özellikle uygulamadan örneklere program yoğun olduğu için değinilemediği gözlemlendi.

²⁷ OHCHR, *Human Rights Training: A Manual on Human Rights Training Methodology*, Professional Training Series No.6, 2000, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training6en.pdf> (erişim 12.07.19)

9. Bilginin sadece eğitimciden katılımcıya aktarılmadığı, eğitimcilerin de katılımcılardan farklı şehirlerde sahadaki farklı uygulamalar konusunda bilgi edindiği gözlemlendi. Aynı durum katılımcılar arasındaki iletişim bakımından da geçerli oldu. Bilgi alışverişi sadece oturumlarla sınırlı kalmayıp oturumlar arasındaki çay/kahve aralarına da taşındı. Örneğin Bursa'dan bir katılımcı kendi aralarında konuşurken başka bir katılımcıdan, mahkeme uzaklaştırma kararını vermediği takdirde ne yapılabileceği konusunda önemli bir bilgi edindiğini anlattı. Tüm seminerler boyunca katılımcıların çıkmaz yaşadığı vakalarla ilgili, hem eğitimciler hem de katılımcılar samimi ve dayanışmacı bir anlayışla çözümler üretmeye çalıştılar.

10. Seminer içeriğinin çerçevesi, projenin başında belirlenmiş ve bu çerçeve bilgisi önceden paylaşılmış olsa da, içerik kadın avukatlar tarafından tatmin edici bulunmasına rağmen bazı katılımcılar kendi talep veya ihtiyaçları doğrultusunda içeriğin farklı olması yönünde yorumlar yaptılar, örneğin Mor Çatı'nın sığınak tecrübesini dinlemeye veya kriz yönetimi, kurumlar arası eşgüdüm gibi konularda bilgi edinmeye ihtiyaçları olduğunu dile getirdiler. Bu durumun genel olarak kadına yönelik şiddet, cinsel şiddet ve çocuk istismarı vakalarıyla ilgilenen, adli yardımdan ve CMK servisinden dosya alan ya da boşanma davalarına bakan avukatların mevzuat ve uygulama ile ilgili önemli bir kapasite gelişimi ve bilgi paylaşımı ihtiyacı olduğunun bir yansıması olduğu söylenebilir.

11. Bu değerlendirme ve etki ölçümü çalışmasında birçok yöntem yanında biçimlendirici değerlendirme yöntemi de kullanıldı. Bu yöntem kullanılarak her seminer sonunda katılımcıların ve eğitimcilerin eğitimle ilgili paylaştığı yazılı değerlendirmelerin tümü, bir sonraki seminerin geliştirilmesine kaynaklık etmesi amacıyla proje uygulayıcıları ve eğitimcilerle paylaşıldı. Eğitimcilerin, katılımcıların aktardığı bu görüşleri, semineri geliştirmeye yönelik fikirleri veya eleştirel yorumları dikkatle inceledikleri ve bir sonraki seminere hazırlanırken bu geri bildirimlere göre kendi oturumlarını gözden geçirdikleri ve geliştirdikleri gözlemlendi.

12. Türkiye'de sivil alanda hareket edilmesi en zor mücadele alanlarından biri olan kadın hakları, kadına yönelik şiddetle mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliği için çalışan kadınların, her ne kadar dayanışma içinde hareket ediyor olsalar da, çalışmalarının etkisini ve somut sonuçlarını görmeleri, çabalarının sürekliliği ve kendilerini yenilemeleri bakımından önemlidir. Dolayısıyla bu eğitim çalışmasında yer alan eğitimcilerin, katkı sundukları bu çalışmanın sonuçlarını, katılımcılardan gelen olumlu geri dönüşleri ve programın nasıl iyileştirileceğine dair fikirleri, eğitimin ortaya çıkardığı olumlu etkiyi, öğrenilenleri mesleki hayatlarına yavaş yavaş aktarmaya başladıklarını görmeleri, eğitimin katılımcılar üzerindeki psikolojik etkisine, kadın avukatlar arasında dayanışma anlayışını nasıl geliştirdiğine şahit olmaları hem projenin hem de eğitim değerlendirmesi çalışmasının olumlu sonuçlarındandır.

13. Eğitim çalışmasının yapıldığı şehirlerden Trabzon ve Eskişehir'de kadın hakları alanında aktif çalışan kadın örgütlerinin olmamasının yarattığı boşluk projenin belli aşamalarında kendini belli etti. Bursa'daki eğitimde KYŞ vakalarının yönlendirilebileceği bir STK olup olmadığı gündeme geldiğinde Mor Salkım Kadın Dayanışma Derneği hatırlatıldı. Hatta bazı katılımcılar değerlendirmede bu dernekten haberdar olmanın kendilerini çok rahatlattığını ilettiler. Öte yandan Eskişehir ve Trabzon'da bu alanda aktif olarak çalışan yerel bir STK olmaması seminerin duyurusunun yaygınlaştırılmasını sınırlandırdı, diğer yandan seminerde de eksikliğini hissettirdi. Fakat hem Eskişehir'de hem Trabzon'da, baronun kadın hakları komisyonunun, şiddete uğrayan kadınların en azından hukuki zeminde haklarının savunusu bakımından böylesi bir açığı kapattığı, bu tür çalışmalarda baronun kadın hakları komisyonunun iş birliği yapılacak iletişim noktası olarak düşünülmesi gerektiği baro yetkilileri tarafından paylaşıldı.

14. Katılımcıların yanında eğitimcilerin de gittikleri şehirlerde yereldeki sorunlar, mevcut durum, kurumlar arası eşgüdüm gibi konular hakkında bilgi edindikleri gözlemlendi. Örneğin eğitimciler seminerin düzenlendiği şehirlerde katılımcılardan belediye sığınaklarının durumu, ilk adım istasyonu olup olmadığı, ŞÖNİM'in nasıl çalıştığı, aile mahkemesi hakimlerinin yaklaşımı, 6284 kapsamında çıkan tedbirler vs. ile ilgili bilgiler aldılar. Bu bilginin de daha sonra kendi çalışmalarına ve sonraki seminere kaynaklık ettiği gözlemlendi.

15. Seminerlerden sonra yürütülen mülakatların katılımcılar arasında seminerde edinilen bilginin gözden geçirilmesini, unutulmaya yüz tutmuş bazı ipuçlarının hatırlanmasını sağladığı, genel olarak bilgiyi tazelediği yönünde bir etkisi olduğu gözlemlendi. Ayrıca bazı katılımcılar seminerde paylaşmak isteyip zaman darlığından dolayı gündeme getiremedikleri bazı dosya bilgilerini mülakatlarda değerlendirme uzmanı ile paylaştılar.

16. Seminerlere başvuru ve katılım için avukatlık tecrübesinde belirli bir süreyi tamamlamış olma şartı getirilmedi. Dolayısıyla seminer katılımcılarında avukatlık deneyim süresi bakımından geniş bir yelpaze ortaya çıktı (1 yıldan daha az deneyimden 37 yıla kadar). Bu durumun yarattığı avantaj, genç avukatların kendilerinden daha çok deneyimi olan meslektaşlarının saha deneyimlerinden faydalanmaları ve destek almaları oldu. Kıdemli avukatlar ise genç avukatların heyecanı ve konuya ilgilerinden etkilendiklerini belirttiler. Öte yandan farklı deneyim gruplarının bir arada olmasının kimi zaman eğitimin yürütülmesini güçleştirdiği de gözlemlendi. Deneyimli bir avukatın önceliği 6284'ü daha etkili kullanmak veya İstanbul Sözleşmesi'ni dosyalarında nasıl kullanabileceğini öğrenmek iken, adli yardımdan dosya almaya başladığı halde 6284'i hiç kullanmamış bir avukat için mevzuatın temellerini öğrenmek öncelikli olabilir veya uluslararası mekanizmalara başvuru çok uzak bir olasılık olarak görünebiliyor. Öte yandan, yaştan ve avukatlıkta tecrübe süresinden bağımsız olarak bir katılımcının kadına şiddet vakalarında, boşanma davalarında veya genel olarak adli yardımda edindiği tecrübe ne kadar fazla ise eğitim programından o düzeyde faydalandığını da belirtmek gerekir.

17. Bu tür eğitim programlarında her ne kadar katılımcılar yaptıkları başvurular üzerinden seçilseler de, toplumsal cinsiyet farkındalığını geliştirmek ya da pekiştirmek ve toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamalarını sağlamak üzere seminer programının başına bir bölüm eklenmesi ihtiyacı hissedildi. Bu ihtiyaç Mor Çatı temsilcileri tarafından kendileriyle yapılan seminer sonrası mülakatta da ifade edildi.

18. Bursa, Eskişehir ve Trabzon'da seminer programına erkek avukatların neden dahil edilmediği katılımcıların bir bölümü tarafından gündeme getirildi. Bazı katılımcılar, projeyi uygulayan kuruluşların sadece kadın avukatların hedef alınması ile ilgili gerekçelerini kabul etmekle beraber, adli yardımdan erkek avukatlara da dosya gittiği, erkek avukatlar da şiddete uğrayan kadınlara ve şiddet uygulayan erkeklere vekillik yaptıkları için, erkek avukatların da KYŞ ve ayrımcılıkla ilgili mevzuat üzerine eğitim almaları gerektiğini savundular. Fakat katılımcı sayısının sınırlı olduğu ve belli bütçe sınırları içinde yürütülen bu seminerlerde, uygulayıcı kuruluşların kendi stratejik hedefleri, değerleri ve öncelikleri doğrultusunda sadece kadın avukatları hedef grup olarak belirlemiş olmaları kabul edilebilir bir eğitsel tercihtir. Diğer yandan erkek avukatların da katılacağı bu tür bir eğitimin tüm katılımcıların daha çok faydalanması için içerik, yöntem ve yaklaşım bakımından gözden geçirilmesi ve yeniden kurgulanması gerekir. Öte yandan adli yardımdan dosya alan avukatlara yönelik kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat eğitimlerinin barolar tarafından düzenli aralıklarla sunulması gerekliliğini burada vurgulamak gerekir. Bu uygulama alanındaki mevzuat ile ilgili eğitim ve bilgi paylaşımı talepleri avukatlar tarafından da dile getirilmelidir.

19. Seminerlerde alınan yazılı ve sözlü değerlendirmelerde ve mülakatlarda edinilen bilgiye göre seminerin katılımcılar üzerindeki etkisi ve seminerle ilgili görüşleri arasında öne çıkanlar şöyledir:

- a. İki günlük seminer süresinin genel olarak kısa geldiği, uygulama tecrübelerinin olduğu oturumlarda (örneğin 6284 ve TMK) sürenin yetersiz kaldığı,
- b. Sunulan bilgiyi pekiştirici nitelikte grup çalışması gibi pratik uygulamalara ihtiyaç olduğu, somut olaylarla birleştirilmediğinde, verilen bilginin havada kalabildiği,
- c. Uluslararası mevzuat ve başvuru mekanizmalarıyla ilgili bilginin birçok katılımcı için ufuk açıcı ve umutlandırıcı olduğu ve uluslararası mevzuat ve örnek kararları mesleki olarak kullanılabilir buldukları,
- d. Aktif dinlemeye ve katılımı teşvik etmeye yönelik bir seminer olduğu,
- e. Nafaka, tedbir süreleri, İstanbul Sözleşmesi, uzlaştırma, soyadı, çocuk istismarı, sığınaklar, kürtaj gibi tartışma başlıklarıyla ilgili güncel bilgiye yer verilmiş olmasını, bu konularda farklı dayanışma alanlarının hatırlatılmasını faydalı buldukları,
- f. Ulusal mevzuat konusunda kuvvetli bir seminer olduğu, ulusal mevzuatı daha etkin kullanmaları gerektiğini düşündükleri,
- g. Yasalar çerçevesinde uygulamada yaşanan sorunlara kapsamlı ve farklı çözümler önerilmesini faydalı buldukları,
- h. Özellikle genç avukatlar için yargı mensuplarıyla iletişimde seminerin cesaretlendirici bir etkisi olduğu,
- i. Alanında uzman ve mücadele içinden gelen eğitimcilerin yer almış olmasından memnun oldukları,
- j. Bilginin güçlendirici bir etkisi olduğu, bu tür eğitimlerin katılımcılara rutinden sıyrılıp tekrar mücadele etme azmi verdiği,
- k. Herhangi bir KYŞ vakasıyla karşılaştıklarında barodan, Mor Çatı'dan ya da eğitimcilerden birine danışabilecek olmanın katılımcılara güven verdiği,
- l. Edinilen bilginin ve becerinin, seminerin üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen uygulamada yapılan başvurulara, itirazlara, dilekçelere yansıtıldığı,
- m. Öğrenilenlerin seminere katılmayan meslektaşlarla ve yakın çevreyle paylaşıldığı,
- n. Daha uzun avukatlık tecrübesi olan katılımcılara genç avukatlarla birlikte olmanın yenilenme hissi verdiği,
- o. Katılımcıların birbirlerinden de uygulamaya yönelik pratik bilgiler, çözüme yönelik ipuçları edindikleri,
- p. Şiddete maruz kalan kadınla ve genel olarak müvekkille iletişim konusunda seminerde sunulan tavsiyelerin dönüştürücü bir etkisi olduğu, bu konuda farklı bir bakış açısı kazanmalarını sağladığı,
- q. Seminerlerin sonunda kadına yönelik şiddetle nasıl mücadele edilebileceği sorulduğunda ulusal ve uluslararası mevzuatın etkin kullanılmasına, dayanışmaya, birlikte hareket etmeye ve hak savunuculuğuna daha çok vurgu yaptıkları,
- r. Bursa, Eskişehir ve Trabzon'da düzenlenen seminerlerde katılımcılar arasında iletişimin devam ediyor olduğu,
- s. Kadın avukatların sahadaki uygulamalar ve mevzuat ile ilgili düzenli aralıklarla bir araya gelerek bilgi alışverişi yapma ihtiyaç duyduğu,
- t. Adli yardımdan dosya alan erkek avukatların da eğitim ihtiyacı olduğunu vurguladıkları,
- u. Seminer materyalini faydalı buldukları, kullanmaya ve paylaşmaya başladıkları.

Tavsiyeler

Bu bölümde, uygulayıcı kuruluşlar tarafından düzenlenmiş olan eğitim programının geliştirilmesine yönelik tavsiyeler, bunun yanında geleceğe yönelik fikirler yer almaktadır. Elde edilen bulgular ışığında aşağıda sunulan bu tavsiyeler öncelikli olarak eğitim programının yürütülmesinden sorumlu kuruluşlara yöneliktir. Bu tavsiye ve fikirler ayrıca, benzer çalışmalar yapmak isteyen kuruluşların, farklı kesimlere yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi, avukatlara yönelik mesleki eğitimler düzenlemek isteyenlerin, baroların meslek içi eğitim bölümlerinin, bu tür eğitim programlarını maddi olarak desteklemek isteyen kuruluşların da faydalanabileceği şekilde genişletildi.

Eğitimin programlamasına ve yürütülmesine yönelik tavsiyeler

1. Eğitim programı hazırlanırken eğitimin genel olarak temel bakış açısı ve yaklaşımı belirlenmeli. Bununla uyumlu olarak seminerin amacının ne olduğu, katılımcılara aktarılacak bilgilerin ve konu başlıklarının neler olacağı, katılımcılara hangi becerilerin kazandırılmak istendiği, eğitim tamamlandığında katılımcılarda görülmek istenilen tavır, yaklaşım, bakış açısı, davranışın veya bunlardaki değişimin neler olacağı sorularının yanıtlanması gerekir. Aynı şekilde her oturumun içeriği burada verilen yanıtlarla uyumlu şekilde hazırlanmalı.
2. Bu tür eğitim çalışmaları için iş birliği yapılan baro veya yerel kadın örgütleri ile önceden iletişime geçerek bir eğitim ihtiyaç tespiti çalışması yapılmalı ve seminer içeriği yerel ihtiyaçlara yanıt verecek şekilde uyarlanmalı.
3. Farklı şehirlerde barolarla veya yerel STK'larla iş birliği içinde düzenlenecek bu tarz eğitimlere, düzenlenecek şehirden katılımcıların yanı sıra komşu şehirlerden avukatları davet etmek üzerinde düşünülebilir. Birden fazla ve birbirine yakın şehirlerden katılım, eğitimin verimi ve bilgi paylaşımını artırması ve ilerideki yerel/bölgesel işbirliklerini teşvik etmesi bakımından olumlu bir etki yaratabilir.
4. Eğitimin planlandığı şehirlerde iş birliği yapılan baronun yanında eğer mevcut ise yerel kadın örgütlerinin eğitimin organizasyonuna dahil edilmesi sağlanabilir.
5. Projenin uygulayıcıları, İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi ile iş birliği yaparak adli yardımdan ve CMK servisinden dosya alan avukatlara yönelik "kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadelede ulusal ve uluslararası mevzuat" içerikli eğitimler programlayabilir.
6. Farklı şehirlerdeki baroların kadın hakları komisyonlarının talebi doğrultusunda ihtiyaca yönelik eğitim programları geliştirilebilir. Bunun için eğitimin nerede yapılacağına önceden belirlenmediği, esnek yapısı olan eğitim projeleri geliştirilebilir.
7. Proje uygulayıcıları kadın avukatlara yönelik, belirli sayıda katılımcısı olan, katılımcıların belirli aralıklarla bir araya geldiği, bilginin avukatlar vasıtasıyla yaygınlaştırılacağı uzun soluklu bir eğitimci eğitimi programlayabilir.
8. Seminer sonunda oluşan somut ve olumlu etkiyi sürekli ve kalıcı kılmak amacıyla Kadın Avukatlar Buluşması (KAB) eposta grubu güncel taleplerle, örnek kararların paylaşılmasıyla canlı tutulabilir. Her ne kadar tüm katılımcılar KAB'a üye yapılmış olsalar da, eğitimlerin sonunda katılımcıların ve eğitimcilerin iletişim bilgileri seminerden sonra birbirleriyle doğrudan iletişime geçmelerini kolaylaştırmak amacıyla ilgili seminere katılan tüm avukatlarla paylaşılabilir.
9. Eğitim katılımcıları meslekte deneyim süresine göre (örneğin 5 yıldan az tecrübesi olanlar veya 8 yıldan fazla tecrübesi olanlar gibi) veya kadına yönelik şiddet vakalarında deneyim durumuna göre gruplandırılarak öğrenme sürecini daha verimli kılmak üzere, farklı içerik ve yöntemle farklı eğitim programları sunulabilir.
10. Bu tür eğitim programlarına engelli kişileri katılmaya teşvik etmek üzere seminer programları için engellilere yönelik katılım kotası oluşturulabilir. Buna alternatif veya ek olarak, duyurulara, eğitim koşullarının ve materyalinin engellilerin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde düzenleneceği ifade edilebilir.
11. Bir günden fazla süren eğitim programları için gün ışığı gören ve dışarıdaki havayla temas edilebilen toplantı odaları tercih edilmeli.
12. Eğitimciler alanlarında ne kadar deneyimli olurlarsa olsunlar, verdikleri veya katkı sundukları eğitimlerin onlar bakımından da bir kapasite geliştirme süreci olduğunu akılda tutmak gerekir.²⁸
13. Eğitimi planlayan ekip ve eğitimciler, eğitim katılımcılarının bilgi birikimine itibar edildiği, herkesin eşit düzeyde sorumluluk aldığı, mesleki dayanışmanın teşvik edildiği bir ortam yaratmak için çaba göstermelidirler.
14. Kadın avukatlara yönelik eğitimlerde en başta toplumsal cinsiyet farkındalığını geliştirmeye yönelik bir anlatım veya egzersiz yapmak üzere zaman ayrılmalı. Eğer program izin veriyorsa, Türkiye'de kadın hareketinin kısa bir tarihçesi ve feminizm teorisine dair bir girizgah yapılabilir.
15. Katılımcıların çok fazla soru soracakları ve katkı sunmak isteyecekleri tahmin edilen konu başlıklarına (örneğin 6284 ve TMK) bir oturum yeterli gelmediği için daha uzun bir süre ayrılabilir. Mevzuat aktarımı, uygulamadan örnekler ve örnek kararların yanında bu bilgiyi pekiştirici vaka içerikli grup çalışmaları da programa eklenebilir.

²⁸ Bu konuyla ilgili olarak KİHEP'in eğitimcilerin kimlik, davranış, tavır, bilgi ve becerileri üzerindeki etkisi ile ilgili bkz. Felisa L. Tibbitts, "Women's human rights education trainers in Turkey: situated empowerment for social change", *Journal of Peace Education*, 13:1, 41-59, 2016, <https://doi.org/10.1080/17400201.2015.1103722> (erişim 17.08.2019)

16. Seminerlerde dağıtılan materyale ek olarak sunum yapan eğitimcilerin kısa biyografileri katılımcılarla dosya içinde paylaşılabilir. Katılımcıların eğitimcileri yakından tanımaları, hangi alanda ne tür çalışmalar yaptıklarını bilmeleri, öğrenme sürecini daha etkin kılacaktır.

17. Katılımcıların hazırlıklı gelmeleri istenen oturumlar için bazı materyal, örneğin mevzuat, üzerinde tartışılmak istenen bir örnek karar veya vaka, katılımcılara seminerden önce yollanabilir.

18. Günde dört oturum yapılan seminerlerde, son oturumlar, katılımcıların dikkatlerini toplamaları bakımından zorlayıcı olduğu, eğitmen için de diğer saatlere göre daha yorucu geçtiği ve öğrenme bakımından da dezavantaj yarattığı için, bu seminer programında olduğu gibi birbirini tekrar eden eğitimlerde, oturumlar arasında rotasyon yapılabilir veya sadece günün son oturumlarında farklı konu ve eğitimcilere yer verilebilir. Ayrıca öğleden sonraki oturumlar, sohbetin ve bilgi alışverişinin daha yoğun geçtiği konulara ayrılabilir.

19. Anlatılacak konu ne olursa olsun, eğitimde her oturumun anlatılacak konuya bir bakış açısı ve akılda kalıcı bir tavsiyesi olmalı, örneğin, Anayasanın 90. maddesini hep akıllarında bulundurmaları, mücadelede dayanışmanın önemi, kadının insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmeleri idari ve adli tüm başvurularında kullanmaları, 6284'te sayılan tedbirlerin yanında sayılanlar ile sınırlı olmadığı, duruma uygun tedbir isteyebilecekleri gibi.

20. Ulusal mevzuatın ve uluslararası mekanizmaların verildiği bölümlerde süre; mevzuat, örnek kararlar, davalar ve uygulama arasında dengeli kullanılmalı.

21. Oturumlar mümkün olduğunca etkileşimli olarak yürütülmeli, çok fazla söz almayan katılımcılar deneyimlerini paylaşmaya, sorular sormaya teşvik edilmeli, fakat etkileşim eğitim için belirlenmiş olan çerçeveden uzaklaşmaya veya önemli konuların atlanmasına sebep olmamalı.

22. Uluslararası sözleşmeler ve başvuru mekanizmalarının anlatıldığı oturumlarda (CEDAW, İstanbul Sözleşmesi ve AİHM) bu mekanizmaların oluşmasına kaynaklık eden politikalara, bu aygıtlara neden ihtiyaç duyulduğuna, bunların oluşmasında etkisi olan toplumsal hareketlere de değinilebilir.

23. Her oturum başında eğitmen tarafından anlatılacak konular maddeler halinde sunulabilir.

Eğitim değerlendirme ve etki ölçümüne dair tavsiyeler

1. Sivil toplum kuruluşları tarafından kurgulanan ve sunulan eğitim faaliyetleri planlanırken eğitim programının değerlendirilmesi ve etki ölçümü bir yürütme faaliyeti olarak tanımlanmalıdır. Program öncesinde mümkünse eğitim ihtiyaç analizi yapılmalı, program planlanırken de etki ölçümünde kullanılmak üzere eğitimin belirlenen hedeflere ne düzeyde eriştiğini anlamaya yönelik kriterler geliştirilmelidir. Birbirini tekrar eden nitelikte bir eğitim programlarında biçimlendirici değerlendirme metodu kullanılmalıdır.

2. Yetişkinlere yönelik insan hakları eğitimi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları eğitimi gibi, resmi müfredatın dışında yer alan eğitim programlarında eğitimin katılımcılar üzerindeki etkisini ölçmek uzun ve odaklı bir çalışmayı gerektirir. Eğitim programı devam ederken ve bir sene gibi kısa bir süre içine sıkıştırılan etki değerlendirme çalışmaları, eğitimin katılımcılar üzerindeki sadece kısa vadeli etkilerini görmeyi sağlamaktadır. Bu programda olduğu gibi eğitim ulusal mevzuat ve uluslararası başvuru mekanizmaları ile ilgili ise ve eğitimin etkisini ölçmenin kriterlerinden biri de öğrenmenin yasal süreçlere ve kararlara ne oranda yansıdığı olarak belirlendiyse, eğitimin etkisini ölçmek güçleşmektedir. Bu durumda katılımcılar ve onların etkiledikleri kişiler, gruplar ve genel olarak dahil oldukları toplumda yaşanan değişimleri ve etkiyi görmek için etki değerlendirmesi için kullanılması gereken araçların çoğaltılması ve buna ayrılacak sürenin uzatılması gerekir. Etki değerlendirme için belirli aralıklarla, örneğin 3-6 ay ya da 12-24 ay ve kaynaklar yeterliyse daha ileri zaman dilimlerinde değerlendirme yapılmalıdır. Böylelikle orta ve uzun vadede erişilmek istenen hangi sonuçların ya da değişimin eğitimle bağlantılı olarak meydana geldiğini anlamak mümkün olacaktır.

8. KAYNAKÇA VE KAYNAK ÖNERİLERİ

- Avrupa Konseyi, *HELP: Hukukçular İçin İnsan Hakları Eğitimi Metodolojisi El Kitabı*, 2018, <https://rm.coe.int/help-hukukcular-icin-insan-haklar-egitimi-metodolojisi-el-kitab-/16807b8fde> (erişim 10.07.19)
- Commission of the European Communities, *Commission Staff Working Paper: A Memorandum on Lifelong Learning*, Brüksel, 2000, <https://uil.unesco.org/i/doc/lifelong-learning/policies/european-communities-a-memorandum-on-lifelong-learning.pdf> (erişim 14.07.2019)
- Council of Europe, *Gender Matters: A Manual on Addressing Gender-Based Violence Affecting Young People*, 2007, http://www.eycb.coe.int/gendermatters/pdf/GenderMatters_EN_2013.pdf (erişim 14.07.19)
- David J. Jones, *Evaluation in adult education: some points for discussion*, Education-Line, 1997, <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002677.htm> (erişim 14.07.2019)
- Donald Kirkpatrick ve James D. Kirkpatrick, *Evaluating Training Programs: The Four Levels*, San Francisco, Berrett-Koehler Publishers, 2006.
- Equitas ve OHCHR, *Evaluating Human Rights Training Activities: A Handbook for Human Rights Educators*, 2011, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/EvaluationHandbookPT18.pdf> (erişim 11.07.19)
- Equitas ve OHCHR, *İnsan Hakları Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi: İnsan Hakları Eğitimcileri için El Kitabı*, Veysel Eşsiz (çev.) Profesyonel Eğitim Dizisi 18, 2015.
- Felisa L. Tibbitts, "Women's human rights education trainers in Turkey: situated empowerment for social change", *Journal of Peace Education*, 13:1, 41-59, 2016, <https://doi.org/10.1080/17400201.2015.1103722> (erişim 17.08.2019)
- Gökçeççek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder (der.), *Kadın Hakları: Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Burcu Yeşiladalı (ed.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/publication/3-kadn-haklar-uluslararası-hukuk-ve-uygulama> (erişim 01.08.2019)
- Gökçeççek Ayata, Sevinç Eryılmaz, Seda Kalem, *Ailenin Korunmasına Dair Kanun Kimi ve Neyi Koruyor? Hâkim, Savcı, Avukat Anlatıları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/publication/32-ailenin-korunmasına-dair-kanun-kimi-ve-neyi-koruyor-hakim-savc-avukat-anlatlar> (erişim 01.08.2019)
- John Bynner, "Whatever happened to lifelong learning? And does it matter?", *Journal of the British Academy*, 5, 61-89, 2017, <https://www.thebritishacademy.ac.uk/sites/default/files/03%20Bynner%201836.pdf> (erişim 12.07.19)
- Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, *KİHEP Bağımsız Değerlendirme Raporları*, 1995-2018, <https://www.kadinininsanhaklari.org/kihep-bagimsiz-degerlendirme-raporlari> (erişim 01.08.2019)
- Mark K. Smith, *What is adult education?*, infed.org, 1999, <http://infed.org/mobi/what-is-adult-education> (erişim 12.07.2019)
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, *Erkek Şiddeti ile Başa Çıkmak: Sosyal Çalışmacı ve Gönüllü El Kitabı*, Mor Çatı Yayınları, 2014, <https://www.morcati.org.tr/attachments/article/259/sosyal-calismacilar-icin-gonullu-el-kitabi.pdf> (erişim 01.08.2019)
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Uluslararası Hukuk Mekanizmaları: Pratik Bilgiler El Kitabı*, Mor Çatı Yayınları, 2016, <https://www.morcati.org.tr/attachments/article/487/kys-hukuk-mekanizmalari.pdf> (erişim 01.08.2019)
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı Broşürleri, <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/brosurler> (erişim 01.08.2019)
- Nüket Kardam, *Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı 1995-2003: Değerlendirme Raporu*, Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı, 2003, http://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/08/Degerlendirme_Raporu.pdf (erişim 01.08.2019)
- OHCHR, *Human Rights Training: A Manual on Human Rights Training Methodology*, Professional Training Series No.6, 2000, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training6en.pdf> (erişim 12.07.19)
- Paul Fordham, *Evaluating non-formal programmes*, Education-Line, 1997, <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002036.htm> (erişim 14.07.2019)
- Sevinç Eryılmaz, Gökçeççek Ayata (der.), *Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Hukuk Semineri El Kitabı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018.
- Timothy J. Newby v.d., "Evaluating the Instructional Process", *Instructional Technology for Teaching and Learning* içinde, New York, Prentice Hall, 1996.

MOR ÇATI
KADIN SIGINAGI
VAKFI

İstanbul Bilgi Üniversitesi
İNSAN HAKLARI HUKUKU
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ

İstanbul
Bilgi Üniversitesi

**İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku
Uygulama ve Araştırma Merkezi**

Adres: Eski Silahtarağa Elektrik Santrali, Kazım
Karabekir Cad. No: 2/13 Eyüpsultan 34060 İstanbul

Web: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr>

E-posta: insanhaklarimerkezi@bilgi.edu.tr

Tel: (0212) 311 50 00

SABANCI VAKFI

Hibe Programı ile desteklenmiştir.